SEPTIMII M. VECCHIOTTI

INSTITUTIONES CANONICAE

ex Operibus

IOANNIS CARD. SOGLIA

EXCERPTAE

—

VOLUMINIS II.

PARS POSTERIOR

—

TAURINI
ex typis
HYACINTHI MARIETTI

MEDIOLANI
apud
BONIARDI-POGLIANI

MDCCCLXVIII

SEPTIMII M. VECCHIOTTI

INSTITUTIONES CANONICAE

EX OPERIBUS

IOANNIS CARD. SOGLIA

EXCERPTAE

et ad usum Seminariorum

ACCOMMODATAE

Voluminis II.

PARS POSTERIOR

TAURINI

EX OFFICINA ECCLESIASTICA

HYACINTHI MARIETTI

MDCCCLXVIII

INSTITUTIONUM
CANONICARUM
LIBER QUARTUS

DE IUDICIIS

PROOEMIUM

Postremus Canonicarum Praelectionum liber, quem, Deo favente agimus, totus est de iudiciis ecclesiasticis, civilibus, nempe, et criminalibus. Iudicia namque omnia aut iudicandarum litium, aut criminum puniendorum causa reperta sunt. At vero in causis cognoscendis definiendisque, et in criminibus coërcendis omne studium atque opera in eo ponenda est, ut administratio iustitiae, quae Ecclesiasticae et Civilis Societatis firmissimum praesidium est, religiose accurateque exerceatur. Hinc Ecclesiasticae et Civiles Leges, et ipsum naturae ius quasdam praescriptiones sanxerunt, quae ita in singulis iudiciorum partibus

servandae omnino sunt, ut quidquid contra iudicatum fuerit, tum iniustum, tum irritum censeatur. Has igitur praescriptiones, quas in Iure Canonico promptas compertasque habemus, in usum utilitatemque eorum, qui iudices futuri sunt, in medium proferemus.

Putamus vero nos rem gratam Adolescentibus facturos, si de Iudiciis agentes aliquid etiam addamus de praecipuis delictis et poenis Ecclesiasticis, quae tria secundus et quintus Decretalium Libri complectuntur; sunt enim et natura, et utilitate, et tractatione inter se maxime coniuncta. Itaque primum de Iudiciis, postea de Delictis, denique de Poenis disseremus. Quoniam vero in causis cognoscendis, definiendisque, et in criminibus coërcendis iurisdictio ecclesiastica maxime explicatur; hinc operae pretium erit, antequam de iudiciis dicamus, duo singillatim investigare: 1° quo iure Ecclesia Tribunal erigat, in quo causas dirimat, absolvat, aut damnet, poenisque in sontes animadvertat; 2° quaenam sit huius ecclesiasticae potestatis vis, atque natura.

CAPUT I.

DE IURISDICTIONE ECCLESIASTICA

§ 1.

De potestate Ecclesiae.

Igitur quod primum spectat, Catholicorum sententia est, Ecclesiam ex Christi institutione potiri triplici potestate, nempe legislativa, iudiciaria, et coërcitiva. Huius triplicis potestatis plures quidem hostes Ecclesia experta est, in primisque Protestantes, qui omne ab Ecclesia imperium arcent, et Ecclesiam ipsam subiiciunt imperio civitatis. Quamquam enim inter varia ipsorum systemata (decem enim diversa Pfaffius, nec numero minora Moshemius enumerat) valde discrepent inter se de radice potestatis Principum in sacra, dum eam alii ex iure maiestatis, sive superioritatis, alii ex iure territoriali, alii ex ipsa boni publici tum ecclesiastici, tum politici ratione, seu necessitate, alii ex aliis fontibus derivent, in hoc tamen consentiunt ad unum omnes, quod Ecclesia non instar Reipublicae aut Status independentis, sed instar Collegii, seu societatis aequalis habenda sit, in qua socii omnes sunt inter se pares et aequales, quatenus nemo alteri praestat imperio et potestate, ac proinde potest utique Ecclesia, uti collegia et caeterae societates aequales, pactiones quasdam inire, statuta condere, docere, monere, non vero leges ferre, ius dicere, condemnare, punire, cum

nulla sit Ecclesiae potestas sibi propria, et divinitus data, quae a Principum arbitrio, in quorum territorio est, haud pendeat, eorumque summo imperio, potestatique non subiiciatur. In quo quidem vehementer errant, dum sibi Ecclesiam ex proprio ingenio confingunt, non qualem Christus instituit. Si veritatem itaque invenire desiderant, non in iure naturali, aut ipsa rei natura, sed in iure divino eam quaerere debent, quandoquidem ecclesiasticae gubernationis ratio, quae ab una voluntate Dei pendebat, non aliter nobis cognita perspectaque esse potest, nisi ex tabulis divinae fundationis Ecclesiae, ex Scriptura nempe et traditione. Praeclare s. Thomas, p. 1, q. 101, n. 1, ait: « In his, quae supra naturam soli auctoritati creditur, et quae ex sola Dei voluntate proveniunt supra omne debitum naturae, nobis innotescere non possunt, nisi quatenus revelatae sunt. Reapse si, caeteris missis, naturam ipsam a primaeva integritate collapsam, et ipsam humanae mentis infirmitatem paullulum considerare volueris, illico perspicies Ecclesiae institutionem, regimen ac praerogativas a solo iure naturali, et recta ratione definiri haud posse, sed ex traditione solummodo cognosci et in traditione suum omnino fundamentum habere; siquidem Ecclesia, quae religioni procurandae sufficeret, a supernaturali solum Dei beneficio contingere hominibus potuit. Igitur oleum et operam perdunt, qui rationibus ex naturali iure petitis probaturos se autumant, administrationem rerum sacrarum sub imperio laicorum principum esse. De quo consentiunt vel ipsi Protestantes; siquidem Hornius de Civ. l. 2, c. 5, ait: « A sacrorum regimine, ut actione publica,

privatum quidem arceri, nondum tamen patere rationem, qua illud Principi asserat. » Hugo Grotius in tract. de Imperio summarum potestatum in Sacra c. 2, § 3: « Ut idem, ait sit Rex et Sacerdos non est ex eo genere naturalium, quae aliter se habere non possunt. » Idem sentit Boehmerus in Intr. ad Ius Pub. l. 2, c. 3, § 2, Besoldus in Polit. l. 2, c. 3, § 3, n. 14 et 19, aliique plures. Sed iam ad propositum veniamus.

Christus Dominus regimen sacrum in Ecclesia sua constituit, dum Petro tradidit claves Regni coelorum, plenamque potestatem pascendi, regendique Ecclesiam universalem; quae est definitio Concilii Florentini, et singulis Episcopis, (Act. XX, 28) per Apostolum dicitur: « Attendite vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei. » Ad rem Bellarminus, l. 1 de Pont. Rom. c. 7: « Regimen, ait, Ecclesiae supernaturale est, nemini igitur convenit, nisi cui Deus commisit. Legimus autem in SS. Litt. commissum Apostolis et Episcopis, eorum successoribus . . . de Regibus nihil huiusmodi unquam legimus; » et eodem loco ex verbis Apostoli I. ad Cor. XII, 28, et ad Eph. IV, 11: « Deus in Ecclesia posuit primum Apostolos, deinde prophetas, tum pastores et doctores » sic ratiocinatur: « Si primi sunt Apostoli, qui Episcopi fuerunt, et quibus Episcopi succedunt, certe primi non sunt reges et principes saeculi; imo, ut recte adnotavit Damascenus in secunda oratione pro imaginibus, Apostolus reges non solum non posuit primo loco, sed nec ullo alio, ut indicaret non esse reges Ecclesiae, magistratus, sed tantum saeculi. » Vide Ioan. Georgium de Echart, in diss.

de iure principis catholici circa sacra subditorum suorum protestantium, quae est in Thes. Iuris Ecclesiastici, t. 4. Regimen autem ecclesiasticum a civili plane distinctum est, et primo quidem origine sua. Quamquam enim potestas civilis non a voluntaria, prorsusque libera hominum pactione ac conventione, sed ex ipsa natura, atque auctore naturae Deo, sive remote, sive proxime, originem ducat; civilis tamen regiminis, et eiusdem potestatis usus ex hominum arbitrio, et pactis non precaria quidem, sed stabili ratione definitur. At ecclesiasticae potestatis non solum fons, et origo Deus est, ut gratiae auctor, sed ipsa regiminis forma, immediate a Deo profecta et constituta fuit. Deinde Ecclesiastica potestas a civili distincta est, tum obiecto, tum mediis, tum fine; nam altera curandis commodis humanae vitae, et societatis incumbit, hoc est, securitati, ac tranquillitati publicae; altera Religioni, rebusque divinis praeest; illa temporalem hominum felicitatem, haec aeternam animarum salutem spectat. Illa adhibet media ad suum finem obtinendum, quae naturalem ordinem haud excedunt; haec utitur mediis, seu instrumentis, quorum plura divinam habent vim universi naturae ordini superiorem. Denique distincta est ratione subiecti, quatenus ipse Christus regendae et administrandae Ecclesiae potestatem, non Principibus, non plebi, aut magistratui politico, sed certis delectisque viris, hoc est Apostolis, eorumque successoribus contulit. Quamobrem cum iurisdictiones a Deo distinctae sint, non omnia promiscue per utramque iurisdictionem, sed temporalia per potestatem laicalem, spiritualia autem per ecclesiasticam agenda sunt:

constansque esse debet ista divisio, et rerum ordo, ac penitus immutabilis, quod Deum ipsum auctorem habeat. Vide Gelasium in epist. ad Anastasium Imperatorem, cap. 10, dist. 96; Gregorium II, ep. 1 et 2; Osium Cordubensem ad Constantium Imp. et caeteris missis, Pium VI litt. ad Ludovicum XVI, 11 mart. 1791, et Brevi ad Card. de la Rochefaucauld 10 mart. 1791; Gregorium XVI Encycl. litt. ad Clerum Helvetiae, 16 kal. ian. 1835, et Pium IX pluribus locis, ac praesertim allocut. « SINGULARI » 7 Dec. 1854 ; « MULTIS » 17 Dec. 1860; « MAXIMA » 9 Iulii 1862. Ex quibus manifeste consequitur utramque potestatem summam esse: summam nempe intelligi volo, quae ab humana alia eiusdem generis superiore in suo ordine non pendeat. Nam proprie quidem summa in omni genere nulla est, nisi divina: nam solius Dei proprium est, ut eam habeat potestatem, quae caeteris omnibus potestatibus infinito iure praesit, et nulli omnino subiacere possit. Humana autem potestas in suo genere summa est, in quam nulla alia humana dominatur; quamobrem duae esse possunt summae potestates in diverso rerum genere, videlicet ecclesiastica et civilis, etiamsi eisdem hominibus praesint, et in eadem sint civitate, siquidem ipsa inter illas diversitas efficit, ut altera alteram non destruat. Itaque Respublica civilis, et ecclesiastica, non Status in Statu, sed Status in civitate una duo sunt, et diversi omnino generis ac naturae, adeoque omnis pugna tollitur, ac rerum confusio ex finis obiectique diversitate. Et quamvis evenire possit, ut interdum unius iura ab alia usurpentur, usurpatio tamen huiusmodi ex hominum malitia, vel

imprudentia contingit, ut proinde nihil ex ea re inferre liceat ad ipsam diversarum potestatum distinctionem evertendam, cum praesertim alia ex parte eadem divisio duarum diversi generis potestatum non raro utilis sit ad iniquiorem aliquem imperantem ab omnimoda subditorum oppressione impediendam. Iam vero si Ecclesia et Civitas, potestas civilis, et ecclesiastica origine, obiecto, mediis, fine, et regimine iure divino distinctae sunt, si utraque ab altera in proprio ordine non pendet, utraque in suo genere summa est, quis unquam dixerit tum Rempublicam civilem, tum Ecclesiam non esse societatem perfectam et inaequalem, seu statum,.ut aiunt, independentem, cum ex consensu Doctorum omnium, et ex ipsa ratione, exploratum sit, statum independentem aliud nihil esse, vel intelligi, quam societatem hominum nulli alii humanae potestati obnoxiam ad finem aliquem obtinendum sub proprio regimine certis legibus consociatam? Igitur si Ecclesia ex divina institutione status est, profecto ex ipso iure divino sacrum imperium iis auctum iuribus ac privilegiis quae propria sunt ad Religionem promovendam, tuendam, ac gubernandam, in Ecclesia est necessarium, et multo magis necessarium, quam in societate civili, tum quia in illa longe maximus exstat sociorum numerus, tum quia propter naturae corruptionem facilius contingit, ut plures ipsorum a religioso Ecclesiae scopo declinent. Itaque necesse est, ut omnis potestas legislativa, iudiciaria, et coërcitiva penitus ipsi Ecclesiae affixa, et insita sit; cum nulla hominum societas sine legibus sit proba, sine iudiciis sit iusta, sine coërcitione sit tuta, nec idcirco diu stare pos-

sit, et conservari. Huc faciunt ea Christi verba ad Apostolos, eorumque successores : « Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra; euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos... sicut misit me Pater, et ego mitto vos: quodcumque ligaveritis super terram, erit ligatum et in coelis, et quodcumque solveritis super terram, erit solutum et in coelis » aliaque eius generis multa, quibus Theologi, et canonistae in vindicanda Ecclesiae potestate ingentes copias haereticorum victrici manu profligarunt. Ad rem nostram Ioannes Nepomucenus Endres in dissertatione canonica, « De necessario Iurisprudentiae naturalis cum ecclesiastica nexu » cap. III, § 1, ait: « Ecclesiam a Christo institutam esse tanquam perfectam quamdam rempublicam sacram a civili distinctam, suis uti legibus, ita et Magistratibus quoque ac subditis, imperantibus nimirum atque parentibus instructam, quae propterea reipublicae cuiusdam catholicae et universalis, sed sacrae speciem praeseferat. Licet enim Ecclesia territorium distinctum non habeat, sed potius in regnis et territoriis, salvis regum et summorum magistratuum iuribus, subsistat, constat tamen ex Sacra Scriptura, et continua Traditione, veluti bino polari Religionis revelatae indice, existere in eadem summum quoddam Imperium circa ea, quae ad religionem et salutem aeternam fidelium pertinent, divina auctoritate per omnes sui partes, potestatem videlicet legislatoriam, iudiciariam et coërcitivam, constitutum, atque a Christo communicatum, a nullo alio dependens, quod per varios magistratus sibi invicem hierarchiae subordinatos exercetur. » Vide de hoc argumento opus Maucleri « de monarchia se-

culari christiana, » Paris 1622, Iac. Antonii Zallinger *Institut. ecclesiastici publici et privati* cap. XI; Dissertationem *de Censura Principii de variis Protestantium hypothesibus in re tanti momenti;* quae dissertatio reperitur in thesauro Iuris ecclesiastici tom. III; Gregorii Zallwein *Principia Iuris ecclesiastici* t. 4. q. 1, c. 3 et 4. Gerbert de legit. eccl. pot. circa sacra l. 1, c. 3, § 2, Ans. Molitor diss. de pot. Eccl. Legislativa. Zaccaria « comandi chi può » n. 4, et Roschovany op. Monumenta Cath. pro indip. pot. Eccl. ab Imp. civ. t. 1°.

Duo adhuc notanda hic sunt. Alterum est; Ecclesiae potestas civili imperio ita antecellit, ut hoc illi cedere, ac in negotiis illius regimini attributis omnino subesse debeat. Haec est unanimis ac constans catholicorum doctrina. S. Ioan. Chrysost. in II. Cor. Hom. 15: « At vero heic aliud quoque imperii genus est, ac civili quidem imperio sublimius. Ecquid illud est, quod in Ecclesia viget, cuius etiam Paulus mentionem facit, cum ait: Obedite praepositis vestris et subiacete eis? hoc enim imperium tanto civili excellentius est, quanto coelum terrae, et quanto inter corpus et animam discriminis est, tanto item ab illo hoc distat. » S. Greg. Nazianzenus ord. 17: « At vos quoque (principes) imperio meo ac throno lex Christi subiecit. Imperium enim et nos gerimus: addo et praestantius et perfectius, siquidem aequum videatur spiritum carni, coelestia terrenis cedere. » Ivo Carnutensis ad Henricum regem Angliae, ep. 31: « Sicut sensus animalis subditus debet esse rationi, ita potestas terrena subdita esse debet ecclesiarum regimini, et quantum valet corpus, nisi regatur ab anima, tantum

valet terrena potestas, nisi informetur et regatur ecclesiastica disciplina. » Hugo a S. Victore, l. 2 decal., p. 2, c. 4: « Quanto autem vita spiritualis dignior est, quam terrena, et spiritus, quam corpus, tanto spiritualis potestas terrenam, sive saecularem potestatem honore ac dignitate praecedit. » Mitto caetera testimonia, quorum summa est: « Sacerdotium tantum praestare civilibus quibuscumque societatibus, quantum gratia naturae, quantum temporalia spiritualibus et aeternis, quantum anima corpori antecellunt. » Hisce addi debent ea propemodum infinita, quibus ab Ecclesiae Patribus docemur temporalia bona, quae sunt finis societatis civilis, esse ordinata ad vitam aeternam, quae est finis ecclesiae, adeoque eidem servire debere. Ex quibus sic deductis facile apparet quid sentiendum sit de illa pseudopoliticorum ratione, qui principum iura nullis circumscripta limitibus proclamantes, contendunt potiorem esse eorum in omni rerum genere causam, adeoque asserere non erubescunt Principes esse Ecclesiae superiores in quaestionibus iurisdictionis dirimendis, civilisque esse potestatis definire, quae sint Ecclesiae iura ac limites, intra quos eadem exercere queat. Manifestum est enim assertiones hasce neque componi ullo modo cum iis, quae de sacro Ecclesiae imperio demonstravimus, neque amplius defendi absque temeritate posse, post ea quae SS. D N. Pius Papa IX in suis Alloc. superius cit., et in Alloc. « MULTIPLICIS » 16 Iunii 1851 solemniter declaravit. Vide prop. 19 et 54 Syllabi. Item Conf. Suarez def. Fid. l. 3, c. 5, n. 2, et de leg. l. 4, c. 9, Bianchi, Della esterna polizia della Chiesa, l. 1, cap. 1, 8, 6 ; et Zaccaria, diss.: Rendete a Cesare, 13.

Alterum est; utraque potestas arcto nexu inter se copulatur, ita ut earumdem coniunctio ac concordia semper rei sacrae ac civili fausta, sua natura, exstiterit ac salutaris. S. Petrus Damiani, opusc. IV, sub finem, edit. Caiet., tom. II, pag. 86, an. 1787, ait: « In uno mediatore Dei et hominum, haec duo regnum scilicet et sacerdotium divino sunt conflata mysterio, ita sublimes istae duae personae tanta sibimet unitate iunguntur, ut quodam mutuo caritatis glutine et Rex in Rom. Pont. et Rom. Pont. inveniatur in Rege. » Ivo Carnutensis, epistola 288, ad rem dicit: « Cum regnum et sacerdotium inter se conveniunt, bene regitur mundus, floret et fructificat Ecclesia, cum vero inter se discordant, non tantum parvae res non crescunt, sed etiam magnae res miserabiliter dilabuntur, » Godofridus Cardinalis Vindocinensis opusc. 4. (Bibliotheca Patrum, t. 21, p. 61, 2 ed.) « Voluit bonus Dominus et Magister noster Christus spiritualem gladium et materialem esse in defensione Ecclesiae. Quod si alter ab altero retunditur, hoc fit contra illius voluntatem. Hac occasione de regno iustitia tollitur, et pax de Ecclesia, scandala suscitantur, et schismata, et fit animarum perditio, simul et corporum, et dum regnum et sacerdotium unum ab altero impugnatur, periclitatur utrumque. » S. Gelasius P. ad Anast. t. 5. Conc. p. 308, et apud Grat. c. 10, diss. 96 « Duo sunt, quibus principaliter mundus hic regitur; auctoritas Sacra Pontificum et regalis potestas. » Gregorius XVI, missis caeteris Patribus ac SS. Pontificibus, litteris encyclicis, die 15 augusti 1832 datis, haec habet: « Neque laetioria et religioni et principa-

tui ominari possumus ex eorum votis, qui Ecclesiam a regno separari, mutuamque imperii cum sacerdotio concordiam abrumpi discupiunt. Constat quippe pertimesci ab impudentissimae libertatis amatoribus concordiam, quae semper rei et sacrae et civili fausta exstitit ac salutaris. » Addam alia testimonia. Cl. Loyseau des Seign. ch. 15, n. 5, ait: « Les deux puissances... doivent avoir une correspondance ensemble et une symphonie, et se communiquer mutuellement leur vertu et leur énergie. De sorte que si l'empire prête main forte au sacerdoce pour maintenir l'honneur de Dieu, le sacerdoce réciproquement relie et unit l'affection des peuples à l'obéissance du prince, tout Etat est heureux et florissant. » Clar. Comes de Montalembert, 2, discours de l'Eglise libre dans l'État libre, Paris 1863 : L'Église et l'Etat peuvent et même doivent s'entendre pour concilier leurs intérêts respectifs, pour donner à la société, comme á l'individu, tels avantages, tels droits que cette entente peut seule garantir. » Papp. Szilaggi opus. Enchir. I. Can. Orient. Eccl. an. 1862 : « Cum tam ecclesiae sanctum sit, quod civitas intendit, quam civitati summum bonum sit, quod ecclesia operatur, necessario inter ecclesiam et civitatem tam amicum foedus obtinet, quemadmodum inter animam et corpus intimus nexus existit pro eodem fine. » Ubi mutuus hic nexus existit, nullae controversiae, quas ignorantia, ac malitia excitare praemunit, exoriuntur, vel saltem mutua aliqua liberalitate, seu privilegiorum communicatione, vel etiam iuris remissione, amice componuntur. Ecclesia enim omni aevo benigne se gessit, hac in re, ad principes suis concessionibus allicien-

dos, eoque processit, ut concederet ius nominandi Episcopos, per quod contingit, ut primi diversarum dioecesium ecclesiastici magistratus initia suae elevationis civili auctoritati debeant.

Ex quibus sic deductis tria necessaria consecutione descendunt. Primum est : principium ecclesiae liberae in statu libero, cui nostri aevi blaterones tantopere insistunt, defendi nequit tamquam omnium optimum in se; et tamquam in praxi, omni alio systemate, in qualibet rerum, ac temporum conditione, praeferendum. Quin imo reiicienda prorsus est illorum assertio, qua Ecclesiam a Statu, Statumque ab Ecclesia, seiungendum esse, absolute proclamant. Vide Alloc. Pii IX « ACERBISSIMUM » 27 Sept. 1852. Ad nos plura dicere de hoc argumento non pertinet. Unum vel alterum notabimus; ac 1° quidem societates ac principes ad religionem aliquam obligari, tum ex communi debito obsequii ac cultus erga Deum, tum ex ipsa necessitate rei, quia aliqua religione societas prorsus indiget, ut salva esse possit et diu permanere. Religio, quam societates ac principes sequi debent, vera esse debet, qualis sola catholica est, si quidem nulla prorsus obligatio intelligi potest ad falsam religionem colendam fovendamque. Haec principis obligatio eo demum modo implenda est, qui et alienus non sit a religionis indole, et temporum locorumque adiunctis conveniat, et non pertingat ullo modo ad Ecclesiae potestatem, eiusque iura laedenda. Post haec sponte cognoscimus nexum inter utramque potestatem, quia tum principes ad Ecclesiam defendendam, tum Ecclesiae Pastores ad rempublicam civilem fovendam vicissim obligantur. Principes scilicet pro suo

munere curare debent, ut sui subditi ecclesiasticas leges custodiant, et Pastoribus plurimum interest, ut cives suis erga rempublicam officiis satisfaciant, quippe bonus tranquillusque civilium societatum status ad religionis etiam commodum proficere solet. 2° Notabimus mutuas inter sacerdotium et imperium obligationes triplici hoc genere comprehendi, nempe, I. ut utraque potestas alteri opituletur; II. ut civiles principes iura non usurpent sacrorum antistitum propria, et vicissim; III. ut utrique pacem et amicitiam habeant et sedulo foveant inter se. Unde fit, ut systema illud de omnimoda utriusque potestatis seiunctione, praesertim quod eo prorsus fine excogitatum est a nostris pseudopoliticis, ut verbo tenus Ecclesiae libertatem omnimodam, sub imperio iuris communis, proclamarent, re vera eius servitutem, deletis privilegiis, ac auxilio brachii saecularis, obtinerent, ac assequerentur, ita ut, admissa plena seiunctione, Ecclesia non plus libera, sed prorsus serva sub iugo Status remaneret. Accedit systema huiusmodi indole sua comparatum esse non modo ad religionem in populis labefactandam, sed ad ipsam etiam civilem rem evertendam, et ad religionis causam quod attinet I. si Reges circa illam ita se gerant (ut systematis natura ac indoles importat) tria haec exinde incommoda consequuntur. Primum, ut imminuatur observantia fidelium erga sacros Ecclesiae Pastores, quippe quos vident a Principe haberi tamquam simplices cives, nullis privilegiis ornatos, et reipsa etiam tamquam hostes reipublicae omnino cavendos. Qua quidem observantia imminuta, ipsum quoque in populo erga religionem obsequium

attenuabitur. Alterum, ut, regibus nil de Ecclesia ac religiosis rebus sollicitis, imminuatur in dies conspiratio particularium Ecclesiarum in necessariam catholicae ecclesiae unitatem, quam si quis deserit a vera etiam religione et Ecclesia alienus fit. Tertium, ut non pauci principum, sive occulto in religionem odio permoti, sive falsis politicis notionibus decepti, sive ipsa rerum ecclesiasticarum ignorantia lapsi in moderandis religionis negotiis ea interdum iubeant, quae religioni eidem sint nocitura. Quod vero spectat ad civilem rem, primo quidem considerare est generatim illud detrimentum, quod ex imminuta populi religione necessario contingit. Secundo attende etiam ad providentiam et iustitiam Dei omnipotentis, qui dominatur super regnum hominum, et qui metuendus est, ne reges et gubernia castiget etiam in hoc mundo, propter iniurias sacrae potestati illatas, quemadmodum saepenumero fecit. Tertio tandem perpendas diligenter ipsam vim mali exempli, quod suo populo princeps praebet, si nexum inter Statum et Ecclesiam disrumpat. Populus enim et ipse si exemplo regis didicit ab Ecclesiae iugo cervicem subtrahere, pari modo et facile excutiet iugum potestatis civilis. Secundum, quod ex dictis deducitur, est: Princeps Ecclesiae defensoris officio gaudet, nihilque agere debet, quod dominatus speciem in Ecclesiae iura praeseferat. Ad rem Leo Pontifex imperatorem alloquens ait Epist. 75: « Debes incunctanter advertere regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed etiam maxime ad ecclesiae praesidium esse collatam, ut ausus nefarios comprimendo, et quae bene statuta sunt, de-

fendas, et veram pacem iis, quae sunt turbata, restituas. » Et Fenelonius, Discours pour le sacre de l'électeur de Cologne, ait: « Non-seulement les princes ne peuvent rien contre l'église, mais encore ils ne peuvent rien pour elle qu'en lui obéissant. Il est vrai que le prince pieux et zélé est nommé l'évêque du dehors et le protecteur des canons, expressions que nous répéterons avec joie dans le sens modéré des anciens, qui s'en sont servis: mais l'évêque du dehors ne doit jamais entreprendre la fonction de celui du dedans; il se tient, le glaive à la main, à la porte du sanctuaire, mais il prend garde d'y entrer; en même temps qu'il le protège, il obéit. » Princeps itaque religiosus ecclesiasticas leges sua quoque auctoritate roboret, idque non propterea faciet, quasi latae a spirituali potestate leges priusquam auctoritate regia firmentur, perfectam obligandi vim non habeant: id enim affirmari non potest; sed ut praehabitae obligationi novum accedat vinculum, quo ad praestandam legibus obedientiam compellantur propter gladium Regis, qui ad eamdem amore propriae salutis non promoventur; in quo Princeps auctoritate sua subveniet Ecclesiae, non praecipiens quid observandum est, sed eius, quod praeceptum est, observantiam adurgens, portans gladium, non ad sanciendos canones, sed in vindictam iis, qui contra canones male agunt. Unde sequitur Imperatoris officium esse, violatores catholicae religionis sancitis poenis coërcere. Tertium tandem, quod sequitur, est: Catholicae ecclesiae caput et princeps, ut extranea potestas a principibus haud haberi potest, quasi extraneum illis commune vinculum esse possit, per quod ex tot regnis

unum Iesu Christi regnum efficitur. Praeclare Bossuetus, Sermon sur l'unité, pag. 502: « Quel aveuglement quand des royaumes chrétiens ont crû s'affranchir en secouant, disaient-ils, le joug de Rome, qu'ils appellent un joug étranger: comme si l'église avait cessé d'être universelle, ou que le lien commun, qui fait de tant de royaumes un seul royaume de J.-C., pût devenir étranger à des Chrétiens! Quelle erreur, que des rois ont crû se rendre plus indépendants, en se rendant maîtres de la religion, au lieu que la religion, dont l'autorité rend leur majesté inviolable, ne peut être pour leur propre bien trop indépendante, et que la grandeur des rois est d'être si grande qu'ils ne puissent, non plus que Dieu dont ils sont l'image, nuire à eux-mêmes, ni par conséquent á la religion qui est l'appui de leur trône; » et Parisis, Episcopus Atrebatensis, op. « De l'Église et de l'État, à l'occasion de la rentreé de notre S. Pere le Pape à Rome» ait: «Le Pape n'est pas pour nous un souverain étranger, il est au contraire le souverain de chacun de nous dans ce que nous avons de plus personnel et de plus intime, car il commande á nos esprits par la parole, à nos consciences par la volonté. »

Vide de hoc argumento opus Maucleri de monarchia saeculari christiana, Paris. 1622, Zallinger hist. ecc. c. 11, dissert. de censura principii de variis protestantium hypothesibus quae reperitur in Thes. Iur. Eccl. l. 3, Zalwein Principia Iur. Eccl. t. 4, q. 1 Roskovany op. Monumenta cath. pro Eccl. ind. Verum haec satis dicta sint pro instituti nostri ratione.

Praecipuum, cui pseudopolitici nunc innituntur, argumentum, ut Ecclesiam subiiciant potestati civili in eo est, ut ex tripode pronuntient Ecclesiam societatem specialem esse, quemadmodum collegia, et caeterae societates intra territorium existentes, adeoque eam posse, ut alias, inire pactiones quasdam, statuta condere, docere, monere, sub vigilantia tamen ac potestate illius principis, in cuius territorio est, ne maxima rerum confusio oriatur, si duobus veluti statibus constitutis iidem cives duabus inter se dissitis potestatibus subiiciantur. Verum hoc argumentum adversariorum nostrorum causam non iuvat, quin imo, si quid valeret, in contrariam partem retorqueretur. Ac primo quidem nullus adest status, qui Ecclesiam suo territorio contineat, siquidem una est, ex Christi decreto longe lateque per universum orbem diffusa. Praeterea meminisse est sermonem non esse de civilibus iuribus, officiisque sive christianorum hominum sive diversarum catholici orbis Ecclesiarum, quae unius Ecclesiae partes sunt, sed tantum de religiosis negotiis, ac de sacra potestate ad illorum regimen a Christo instituta. Quae quidem negotia, et negotiorum gerendorum potestas a rebus civilibus et a civili potestate toto genere diversa sunt et huic subiici non possunt. Itaque quocumque tandem in sensu Ecclesiam in statu esse dicas, atque etiamsi unicus (quod sane numquam fuit, nec futurum erit) toto orbe civilis status esset, in cuius territorio Ecclesia catholica universa existeret, numquam tamen Ecclesiam ipsam comparare poteris cum collegiis, seu societatibus caeteris in status territorio existentibus. Maxima enim differentia semper in eo erit, quod societas quaedam, seu collegium quodlibet aliud (ad divinam religionem non pertinens) consociatur earum rerum causa, quae non sunt exemptae prorsus a civili potestate, et propterea ius principi est iudicandi, utrum utile, vel quatenus utile collegium ipsum civitati sit, ideoque aut prohibendi, ut illud fiat, aut saltem statuendi conditiones et leges in eodem servandas, itemque et controversias cognoscendi, ac supremo iudicio dirimendi, quae inter collegii membra oriantur. Sed diversa prorsus est ratio Ecclesiae, quae societas est divinae et supernaturalis causa existens, diversa rursus est Ecclesiae aut sacrae potestatis ratio, cui plena in religionis negotiis procurandis libertas attributa est. Facile porro est demonstrare argumentum, si quid valeret, in contrariam partem retorqui. Nam nobis potiori iure affirmare licebit, quod omnes civiles

status in Ecclesia sunt, quia per universum orbem diffusa suo illos territorio complectitur, adeoque inferre Ecclesiae potestatem ius in res civiles habere.

§ 2.

De vi et natura Ecclesiasticae potestatis.

Nunc de iis, quae secundo loco proposuimus, magisque ad rem nostram pertinent, aliqua dicenda sunt, scilicet de vi et natura Ecclesiasticae potestatis cum in iudiciis ferendis, tum in criminibus coërcendis. Nam inter ipsos catholicos aliqui sunt, qui hac in re ecclesiasticae potestati multum detrahunt. Docent enim spatio fere duodecim saeculorum nullam auditam esse distinctionem fori interioris, et exterioris, neque forenses ambages, et externas iuris solemnitates per id temporis in Ecclesia locum habuisse: atque hinc apud veteres Patres et Scriptores, ubi de Episcopali potestate mentio fit, nomina *iurisdictionis*, *maiestatis*, et Tribunalis non adhiberi, sed dumtaxat *ministerii*, *cathedrae*, vel *audientiae*, ex quo intelligitur Episcopos in causis diiudicandis potius arbitros, et pacis auctores, quam veros iudices exstitisse. Addunt praeterea poenas omnes medicinales fuisse, non corporis afflictivas, inter quas potissima, et summa erat excommunicatio, a qua ceu fonte ceterae omnes dimanarunt. « Eas autem poenas ad emendationem poenitentis, non ad vindictam sceleris ordinatas, nec unquam inflictas nisi cum quodam respectu ad forum sacramentale, ut proinde undecim circiter saeculis poenae ecclesiasticae potius habuerint rationem poenitentiarum, quam poena-

rum, quemadmodum totis illis saeculis forma procedendi Ecclesiae adversus criminosos magis ad ipsum Tribunal poenitentiae, quam ad forense, et iudiciale referebatur » ut loquitur Van-Espenius p. 3 iuris eccl. univ. tit. 11, n. 2. Quae omnis doctrina his tribus continetur: 1° Ecclesiam, seu Rectores Ecclesiae prioribus saeculis mutuo litigantium consensu, non iure proprio, et tamquam veros iudices controversias iudicasse: 2° nullum pariter habuisse forum externum pro criminibus coërcendis, sed tantum poenitentiale, in quo poenitentiae potius quam verae poenae imponerentur: 3° easdem poenas spirituales omnino fuisse, nequaquam vero corporales et simul vindicativas. Verum de his dicemus, duabus paragraphis, quae sequuntur.

§ 3.

De iudiciaria Ecclesiae potestate.

Prima igitur inspectio erit, an Ecclesia iurisdictionem propriam habeat, et quidem externam et contentiosam, sive facultatem ius dicendi in causis ecclesiasticis, quae in controversiam, aut disceptationem vocantur. Iam vero catholica doctrina est eam potestatem a Christo Domino in Ecclesiam suam collatam esse: idque triplici argumentorum genere, videlicet ex SS. Patribus, ex utroque iure, et ex praxi ipsius Ecclesiae demonstrari abunde potest. Itaque S. Ambrosius in ep. 1 ad Valentinianum Iuniorem: « At certe, inquit, sive Scripturarum seriem divinarum, vel vetera tempora retractemus, quis est, qui abnuat in causa fidei,

in causa, inquam, fidei Episcopos solere de Imperatoribus, non Imperatores de Episcopis iudicare?» Pariter ep. 13 ad Marcellum refert, S. Athanasium ad Constantinum Imp. graviter dixisse «quando a condito saeculo auditum est, quod iudicium Ecclesiae auctoritatem suam ab Imperatore acceperit? » Et S. Hilarius Pictaviensis Episcopus tum causas religiosas, tum causas Clericorum ad Iudices laicos non esse trahendas admonet Constantinum Imp. his verbis: « provideat, et decernat Clementia Tua, ut omnes ubique Iudices, quibus Provinciarum administrationes creditae sunt, ad quos sola cura, et sollicitudo publicorum negotiorum pertinere debet, a religiosa se abstineant, neque posthac praesumant, atque usurpent, et putent se causas cognoscere Clericorum. » Alterum argumentum ex utroque iure depromitur, quandoquidem tum SS. Canones, tum leges Imperiales utramque iurisdictionem Ecclesiasticam et civilem adeo probe distinguunt, ut edixerint causas civiles ad Magistratum saecularem, causas autem ecclesiasticas ad solos Sacerdotes pertinere. Textus in hac re SS. Canonum plures sunt, et perspicui et noti, et idcirco ab eis in medium proferendis brevitatis gratia abstinemus. Age vero aliquas Imperatorum leges afferamus. Apertissima est Arcadii, et Honorii constitutio « quoties de Religione agitur Episcopis convenit iudicare: caeteras vero causas, quae ad ordinarios cognitores, vel ad usum publici iuris pertinent, legibus oportet audiri; » et Theodosii constitutio l. 3, Cod. Theod. de Episcopali audientia causas universim ecclesiasticas, sive ratione rei, sive personarum ad iudicium Episcoporum spectare sic decernit: « Continua

lege sancimus nomen Episcoporum, vel eorum qui Ecclesiae serviunt, ne ad iudicia sive ordinariorum, sive extraordinariorum iudicum pertrahatur: habent illi iudices suos, nec quidquam his commune cum legibus quantum ad causas tamen ecclesiasticas pertinet, quas decet Episcopali auctoritate decidi. » Postremum denique argumentum, quod praxis Ecclesiae suppeditat, palmare, et decretorium omnino est. Ecclesia enimvero aliena iura non invadit; sibi vindicans auctoritatem ullam, quam a Christo non acceperit. At controversiae omnes de fide, de moribus, de Sacramentis, de ritibus sacris, et caeteris huiusmodi ad Tribunal Summorum Pontificum, vel Conciliorum Generalium perpetuo delatae sunt, ibique penitus diremptae et definitae. Cum esset Antiochiae orta dissensio quibusdam Circumcisionem aeternae beatitati consequendae necessariam propugnantibus, Paulo autem et Barnaba negantibus, consulendos ea de re Apostolos Christiani censuerunt. Convenerunt itaque Apostoli et seniores discipuli, ut delatam ad se causam cognoscerent, et quaestione in partem utramque disceptata, definitum est, onus Circumcisionis non esse Christianis imponendum: Ex quo quidem tria ad rem nostram colliguntur. 1° eam controversiam non magistratus saecularis, non plebis, sed apostolorum et presbyterorum iudicio subiectam fuisse: nam S. Lucas Act. XV, 2 diserte inquit: « statuerunt, ut ascenderent Paulus et Barnabas, et quidam alii ex aliis ad Apostolos et Presbyteros in Ierusalem super hac quaestione. » 2° Apostolos veram, perfectamque potestatem iudiciariam in foro externo, et contentioso exercuisse. Tria enim sunt, quae proprie in foro externo, et

contentioso iudicium faciunt, hoc est actor et reus, causa, seu controversia, et Magistratus, qui cum potestate et imperio sententiam proferat. In iudicio Apostolorum, actor et reus non defuerunt, nonnulli enim ex Iudaeis profecti circumcisionem adhuc necessariam propugnabant contra Paulum et Barnabam, itaque Iudaei actores erant, rei autem Paulus et Barnabas; nec proinde deerat causa, de qua contenderetur, haec nimirum: an circumcisio necessaria adhuc esset ad salutem obtinendam; quin imo eius generis causa erat, quae ad forum externum, videlicet ad publicam, et externam credendi, agendique regulam pertinebat. Apostoli autem cum imperio, et auctoritate sententiam protulerunt: « Visum est Spiritui Sancto, et nobis nihil ultra imponere vobis oneris praeter haec necessaria. » Quid amplius ad verum iudicium desideratur? Certe ambages, et solemnitates forenses ad iudicii naturam, et substantiam non attinent. An non etiam summarium iudicium in quo hae solemnitates omittuntur, verum iudicium est? 3° Denique sententiam ab Apostolis pronuntiatam fuisse auctoritate propria, sibique divinitus collata, id aperte demonstrant haec ipsius definitionis verba « visum est Spiritui S., et nobis. » Quamobrem Moshemius Lutheranae sectae addictus de rebus Christianis ante Constantinum M. sec. I, 3, 56 haec habet: « Erant illi divinitus creati iudices huiusmodi controversiarum de Religione, nec liberum idcirco Antiochenis erat, utrum ad eos litem suam deferre vellent, nec ne? Verum ius ipsum divinum iubebat eos ad Apostolorum Tribunal accedere. » Historia ecclesiastica plena est iudiciorum huiusmodi: nam Ecclesia potestatis

Apostolorum haeres illud ius controversias de Religione iudicandi quovis saeculo exercuit; eiusque iudicia non solum omnes fideles summa semper veneratione exceperunt, verum etiam ipsi religiosi principes, qui imperium tenuerunt, obsequentes illis maxime fuerunt; tantum abfuit, ut ullam maiestati suae iniuriam inde fieri arbitrarentur. Hinc Basilius Imp. ad Syn. Oecum. VIII ait: « Non est datum laicis aut iis qui civilibus officiis mancipantur, secundum canonem dicendi quidquam penitus de ecclesiasticis causis..... quantaecumque enim religionis et sapientiae laicus existat, vel etiamsi universa virtute interius polleat, donec laicus est, ovis est. »

At praeter Pontificem Summum et Concilia Generalia, quorum iudicia ad universam Ecclesiam pertinent, singuli praeterea Episcopi in propriis Dioecesibus Tribunal erigunt, quoniam gregibus suis non modo auctoritate, sed etiam imperio et potestate praesunt. Quin etiam primis Ecclesiae saeculis causae omnes etiamsi civiles et temporales coram iudice ecclesiastico agendae erant ex Apostolo 1ª ad Cor. VI, 1 ubi crimen vertit Corinthiis, quod suas causas ethnicorum foris diiudicandas deferrent. Hinc S. Augustinus ser. 24: « Maligni infirmos premunt, et causas suas ad nos ferre compellunt, quibus dicere non audemus: dic, homo, quis me constituit iudicem, aut divisorem inter vos? Constituit enim talibus causis ecclesiasticos Apostolus cognitores in foro, prohibens iurgare Christianos. » Et de oper. Monach. cap. 29, « Mallem manibus aliquid operari, quam tumultuosissimas perplexitates causarum alienarum pati de negotiis saecularibus, vel iudicando dirimendis,

vel interveniendo praecidendis. Quibus nos molestiis idem afflixit Apostolus non utique suo, sed eius, qui per eum loquebatur arbitrio. » In eum Apostoli locum S. Thomas ita disserit : « Videtur esse contra id, quod dicitur 1ª Petri cap. 1. « Subditi estote omni humanae naturae propter Deum, sive Regi tamquam praecellenti, sive Ducibus tamquam ab eo missis. Pertinet enim ad auctoritatem Principis iudicare de subditis. Est enim contra ius divinum prohibere, quod eius iudicio non stetur, si sit infidelis. Sed dicendum quod Apostolus non prohibet, quin fideles sub infidelibus constituti in eorum iudicio compareant, si vocantur : hoc enim esset contra subiectionem, quae debetur Principibus; sed prohibet quod fideles eligant voluntarie infidelium iudicium. At vero cum plerique Episcoporum munus illud causarum civilium iudicandarum summa claritate, et probitate exercerent, factum est, ut Imperatores Christianam fidem amplexi sententias Episcoporum ratas et ineluctabiles esse voluerint, ubi uterque contrahentium libenti animo ad Episcoporum iudicium se referre non dissentirent; quod discimus ex Eusebio de vita Constantini lib. 4, cap. 27, et Sozomeno lib. 1, cap. 9; itemque ex L. Arcadii et Hennii Cod. Iustin. lib. 1, tit. 4, l. 7. Idque in omnibus civilibus causis locum habuit. Sed praeterea aliquae peculiares causae civiles, non ex arbitrio litigantium, sed ex ipsis Imperatorum legibus, Episcoporum iudicio relictae omnino fuerunt, veluti in curatoribus furioso dandis, in exceptione non numeratae pecuniae, in reditibus civitatum et metatorum exactione, in visitandis carceribus, in tuendis mancipiis, infantibus exposi-

tis, aliisque personis miserabilibus, in aleatoribus, in scenicis mulieribus coërcendis, de quibus lib. 1 Cod. Iustin. lib. 4.

Verum de his nimis fortasse multa: dicam nunc de potestate coërcitiva.

§ 4.

De potestate Ecclesiae coërcitiva.

Superest altera inquisitio an Ecclesia potestate coërcitiva in foro externo et iudiciali, idque iure sibi proprio, sive divinitus accepto praedita sit? Affirmativam sententiam cum catholicis ferme omnibus propugnamus. Sane Ecclesia ex sua institutione imperium et iurisdictionem externam obtinet; ex imperio autem et iurisdictione oritur necessario potestas infligendi poenas, quia vacuum et inefficax est iura condere nisi propositis poenis effici possit, ut leges latae observentur, improbique homines in officio contineantur. Itaque potestas coërcitiva legislativae potestatis pars est. « Lex enim, ut docet S. Thomas 1ª, 2ª q 96 a 2, de sua ratione habet, quod est regula humanorum actuum, secundo quod habet vim coactivam. » Sine iure coërcendi, nihil efficax est potestas condendi leges et iudicandi. Quid enim prodesset potestas iubendi vel vetandi, si is, qui legibus detrectat coërceri et puniri non possit? Quid iuvat iudicia exercere, si sententiam exsequi non possis? Sane «si iudex es, ait Augustinus in serm. 164 de verbis Apostolorum si iudicandi potestatem accepisti, ecclesiastica regula, si apud te accusatur, si veris documentis testibusque convincitur, coër-

ce, corrige, excommunica, degrada; sic vigilet tolerantia ut non dormiat disciplina.» Atque hanc a Christo acceptam potestatem infligendi poenas cum reliqui Apostoli, tum in primis S. Paulus disertis verbis et factis manifestarunt. Nam I ad Cor. c. 5 punitionem minatur: « quid vultis? in virga veniam ad vos, » et II ad Cor. XII, 6 « in promptu se habere ait, ulcisci omnem inobedientiam, et iterum eodem loco: « Si venero iterum non parcam,» et praesens se durius acturum profitetur, et quidem ex potestate divinitus accepta; secundum potestatem quam dedit mihi Dominus» ib. XIII, 2, 10. Nec frustra iactavit minas. Corinthium namque incestuosum tradidit Satanae in interitum carnis, et Alexandrum atque Imeneum gravissima excommunicationis poena coërcuit. Denique SS. PP. dum eam potestatem ex iure clavium cum S. Cypriano, aut ex ligandi et solvendi potestate cum S. Augustino repetunt, nonne hoc ipso apertissime fatentur eam divino iure ad Ecclesiam pertinere? Itaque facultas Parisiensis an. 1617 propositionem Antonii de Dominis ita merito perstringit: « haec propositio qua parte veram iurisdictionem et vim coactivam, et subiectionem externam Ecclesiae denegat, est haeretica. » Et quod magis momentosum est, inter errores Marsilii Patavini a Ioanne XXII Const. « LICET » an. 1327 damnatos, velut S. Scripturae contrarios, et fidei catholicae inimicos, haereticos seu haereticales et erroneos, postremus error est, « quod Papa, vel tota Ecclesia simul sumpta nullum hominem quantumcunque sceleratum potest punire punitione coactiva, nisi Imperator daret iis auctoritatem. Errorem hunc Marsilii inducere rursus tentarunt posteriores quidam, inter quos

P. Vincentius de la Borde in op. « Principes sur l'essence des deux puissances, » cuius doctrinam Bened. XIV Const. « AD ASSIDUAS » 1755, damnavit. Eadem proscriptio iterato deinde locum habuit in Bulla Pii VI « AUCTOREM FIDEI, » ubi propositio Synodi Pistoriensis, quatenus intendat Ecclesiam non habere collatam sibi a Christo potestatem devios contumacesque exteriori iudicio ac salutaribus poenis coërcendi, ac cogendi, tamquam inducens in systema alias damnatum ut haereticum, proscribitur. De potestate Eccl. coactiva, vide Zaccaria diss. Comandi chi può, n. 22 et 19, et Bianchi Dell'esteriore polizia della Chiesa. Porro vix est, ut animadvertamus hanc ipsam quam demonstravimus auctoritatem agnosci in Ecclesia a doctoribus omnibus catholicis non solum, verum etiam a nonnullis ex eorum numero, qui palam sequuti sunt haereticorum partes, et ii quidem ingenio simul et doctrina celebrati, ut Binghamus, Orig. Eccl., § 16, c. 2; Beveregius, Prol. ad Pan. Can., et Basnagius, Ann. Eccl., t. 2, diss. 4.

At vero adversus Morinum Van-Espenium atque ipsorum asseclas non nihil de hac potestate uberius dicendum est, ut perspicue intelligatur Ecclesiam ab origine sua non solum in foro poenitentiali, sed etiam in foro externo et iudiciali potestate coërcitiva usam esse. Iam vero utrumque forum in eo distinctum est, quod in foro poenitentiali poena non imponatur nisi volentibus, videlicet iis, qui crimen sponte fatentur cum Deo et Ecclesia in gratiam redire cupientes. Itaque in hoc foro idem est reus et accusator et poenitentia, quae imponitur, indicium et modus est recon-

ciliationis atque pacis, quam Ecclesia datura est. In foro autem externo sententia condemnationis profertur in eos, qui ab aliis de crimine accusati aut legitime convicti sunt. Quamobrem in hoc foro locum habent accusationes, denuntiationes adversus reum, contentiones, et alia id genus, poenaque fertur etiam in repugnantes et contumaces, quibusdam tamen iudicii ferendi solemnitatibus et formis adhibitis, tum intuitu accusatorum, ut omnis criminatio falsa compescatur, tum intuitu ipsius rei, ne inauditus, aut non convictus condamnetur. Hinc accusatio citationem accusati, ius defensionis, debitam criminis cognitionem, uno verbo iudicialem ordinem importat. Ex quibus manifestum est accusationes proprie ad publica et externa iudicia pertinere; ac proinde si demonstretur, Ecclesiam ab origine sua et ipsa Apostolorum aetate, quo sane tempore nullum ab ethnicis principibus privilegium sortita erat, accusationes et denuntiationes criminum accepisse, testes audivisse, et sententiam in reum protulisse, consequens omnino erit eam semper et iure proprio forum exterius ab interiori, et poenitentiali distinctum habuisse.

Age vero audiamus S. Paulum 1 ad Tim. V, 19, « Adversus Presbyterum noli accusationes recipere, nisi sub duobus, vel tribus testibus. » Quid vero certus numerus testium ad legitimam accusationem postulatur? Nonne haec ad externum forum, ad externam iudiciorum formam omnino pertinent? Audiamus Tertullianum in Apologetico cap. 39: «Coimus in caetum et congregationem. Ibidem etiam exhortationes, castigationes, et censura divina. Nam et iudicatur magno cum pondere, ut

apud certos de Dei conspectu, summumque futuri iudicii praeiudicium est, si quis ita deliquerit, ut a communione orationis et conventus, et omnis sancti commercii relegetur. » Certum autem est censuram divinam ac praesertim excommunicationem mortalem, hoc est omnimodam ab Ecclesia separationem, et exclusionem, de qua Tertullianus loquitur, semper a privata et publica poenitentia distinctam fuisse, atque habitam, ceu sententiam, qua maiorum criminum rei in ecclesiastico iudicio nominati atque convicti condemnabantur. Audiamus denique Cyprianum qui ep. 55 ad Cornelium Papam data apud Constant. coll. 172 narrat Carthaginem venisse «Privatum veterem haereticum in Lambesitana colonia ante multos fere annos ob multa et gravia delicta nonaginta Episcoporum sententia condemnatum, et eumdem, cum ibidem in Concilio vellet iterum causam agere, admissum non fuisse.» Deinde refert de Pseudo-Episcopo Fortunato eiusque sociis Carthagine condemnatis, qui Romam confugerant, ut Pontificem ipsum circumvenirent ceterasque communiones subriperent: « Oportet, inquit, eos quibus praesumus, non circumcursare, nec Episcoporum concordiam cohaerentem sua subdola, et fallaci temeritate collidere, sed agere illic causam suam, ubi et accusatores habere, et testes sui criminis possunt. Iam causa eorum cognita est, iam de iis dicta sententia est.» Haec ad an. 252 gesta sunt. Ex canonibus Apostolorum qui tertio, aut forte quarto Ecclesiae saeculo editi sunt, Episcopus accusatus semel et iterum a synodo vocandus est, antequam adversus eum sententia proferatur. Ita Eutychem, Dioscorum, atque alios semel iterum, ac tertio vocatos

fuisse constat ex actis Concilii Constantinopolitani, Chalcedonensis, aliorumque Conciliorum; et quod ecclesiasticae lenitatis proprium est, Nestorius quarta etiam vice a Concilio Ephesino citatus est. Pro dignitate personarum certus numerus iudicum postulabatur, quod Conc. 1° Carthaginiensi cap. II certum est. A sententia iudicis inferioris ad superiorem iudicem appellari licebat. Denique non modo praesentes, sed etiam absentes et contumaces mulctabantur. Habes itaque accusatores, testes, contentionem, cognitionem causae, condemnationem, recursum ad Tribunal Superioris; quis unquam negaverit haec iudicia antiquissima, et Ecclesiae causas ad forum iudiciale et externum ab interno, et poenitentiali prorsus distinctum et secretum pertinere?

Ex quibus facile colligitur Ecclesiam vi suae institutionis, iure scilicet proprio, et divina auctoritate praeditam esse non solum infligendi poenas poenitentiales, tum privatas, tum publicas, ut ieiunia, eleemosynas, preces, et huiusmodi, quod quidem ius in potestate quam a Christo accepit remittendi retinendique peccata continetur; verum etiam infligendi poenas spirituales, uti sunt excommunicatio, interdictum et suspensio, quae proprie censurae dicuntur, ad correctionem et emendationem directe adhibitae, quorum postrema in clericos tantum cadere potest, duae contra priores etiam in laicos. Vide Zallinger in Instit. Iur. eccl. ad lib. 2 decret. tit. 1, § 22, ubi argumenta omnia, quae contra opponi solent, diluuntur. Multa quoque Baronius in an. ad an. 59, n. 24 et seqq. de iudiciali Ecclesiae potestate disputat. Meminisse hic oportet maiorem excommunicationem praesc-

ferre mixturam quamdam temporalium privationum, quae eidem cohaerent, dum hominem, qui ea constrictus est, a consortio fidelium nedum in religiosis rebus, sed etiam in profanis excludit, et infamiam eidem ac dedecus irrogat. Verumtamen Ecclesia aliis quidem poenis utitur, quae ad exemplum etiam et ad punitionem, seu vindictam pertinent, quales sunt depositio, degradatio, privatio ecclesiastici beneficii, dignitatis, vel iurisdictionis ecclesiasticae, detrusio ad communionem laicam, et caeterae id genus, quae cadunt tantum in homines Deo sacros, item et quae laicos etiam attingunt, irregularitas et inhabilitas, si scilicet ex delicto causam habeant. Porro quoties huiusmodi poenae auferunt clericis sua officia, aut eos ab iis exercendis interdicunt, directe adimunt ius aliquod temporale, et ideo temporalem poenam incurrunt. Ecclesia tandem suam exercens potestatem in foro externo, iamdudum sontes castigare consuevit, etiam carceribus, exiliis, detrusione in monasteria, fustigationibus, seu flagellationibus, multis, aliisque similibus poenis quae, quod corpus affligunt, corporales vulgo appellantur. Illarum usum in foro ecclesiastico ex veteris et novae disciplinae iuribus patefacere non lubet nec est necesse. Illud unum animadvertimus, non omnes eiusmodi poenas in omnibus provinciis usitatas esse. De foro ecclesiastico Galliarum haec habet Fleuryus Inst. Iur. eccl. p. 3, c. 18, n. 3: « Nostris moribus iudex ecclesiasticus iniungere potest poenam pecuniariam non multae nomine, sed eleemosynarum, ubi opus pium, cui applicandae, exprimendum. Iniungere potest flagellationem, remotis arbitris, non fustigationem publice manu

carnificis infligendam. Iniungere potest clerico extraneo emigrationem e Dioecesi, non vero exilium imperare. Iniungere potest carcerem perpetuum, et ob crimina leviora secessum in monasterium, vel seminarium. » Cum itaque res ita se habeant, et proinde cum nefas sit dubitare, qui in decernendis corporeis poenis Ecclesia, aut erraverit, aut aliena iura usurpaverit, plane conficitur huius potestatis ius, atque usum legitimo iustoque titulo inniti. Verum in explicando hoc titulo, et in origine potestatis huius detegenda non omnes sentiunt unum et idem. Non defuerunt auctores, qui putarent hoc genus poenarum, ex quadam congruentia, seu ex aliquo iusto titulo esse inductam, non vero, ex potestate coërcitiva divinitus Ecclesiae collata, derivari, adeoque Ecclesiae quidem licere asserunt, aut has poenas indicere, ex consensu expresso vel tacito principum, aut horum implorare auctoritatem, qua improborum hominum contumacia frangatur, si ad eos in officio continendos gravioribus remediis opus esset, sed ipsam sibi infligendae poenae temporariae ac corporeae potestatem ullam, nativo ac proprio iure, arrogare non posse. Enimvero, aiunt, potestas omnis ecclesiastica spiritualis est, illudque usurpant S. Chrysostomi dictum hom. 4 de verbis Isaiae: « Regi corpora commissa sunt, sacerdoti animae: rex maculas corporum remittit, sacerdos autem maculas peccatorum; ille habet arma sensibilia, hic arma spiritualia.» Proferunt etiam, tum c. 10 de iudiciis, ubi Coelestinus III aperte fassus est, summum coërcitionis genus, quo uti Ecclesia potest, excommunicationem esse, ac nihil praeterea habere, quod ultra faciat, tum decisionem

Conc. Constant. sess. xv, ubi, prolata depositionis sententia contra Hus, eum iudicio saeculari relinquendum fore decernit. Vide, inter alios, Gousset Théol. dogmat. t. 1, p. 1109 et Lacordaire, Conférences de Notre Dame de Paris t. 1 , conf. 7. Alii vero doctores, quos inter clar. P. Tarquini e S. I., quem honoris casa nomino, in suo op. I. E. P. Instit. pag. 48, omnino putant nullum esse poenae genus, quo Ecclesia iure suo in sontes animadvertere non possit , quapropter bona temporalia, famam, iura tum munerum, tum successionum, vitamque ipsam ecclesiasticae potestati subiiciunt : « neque enim esset, ait Ioan. de Dicastillo, tract. de cens. disp. 1 , satis Ecclesiae provisum, si careret potestate puniendi poena temporali , » et Piringh Iur. Eccl. l. 5, t. 7, sect. 3, n. 92 potestatem etiam poena mortis haereticos afficiendi Ecclesiae tribuit, « quia alias, ut subdit, non potest rebelles inobedientes coërcere, et eorum delicta vindicare, neque membra putrida atque noxia toto corpori resecare, ut probat Bellarminus l. 3 de laicis c. 21 et 22. » Id praeterea deducunt ex ipsa Ecclesiae indole ac constitutione, seu ex natura societatis perfectae. Unde quemadmodum in societate perfecta civili, potestatis laicae proprium est ius necis, illudque in ea, suapte natura, pro reipublicae ac civium bono continetur, ita potestati ecclesiasticae, principaliori etiam ratione inesse idem ius, pro spirituali fidelium bono posse neminem denegare asseverant. Vide , si lubet , praeter cit. auctores, Suarez de fide disp. 20 et disp. 22. Alii demum corporalem gladium ab Ecclesia removent, quo vel corpus perimitur , aut sanguis funditur, propterea quod « Ecclesia gladium non ha-

bet, nisi spiritualem; non occidit, sed vivificat, ut Nicolaus Pontifex Albino rescripsit Can. inter haec 6, caus. 23, q. 2, unde tritum illud sermone adagium « Ecclesia abhorret a sanguine. » Verum ii auctores omnino admittunt mitiores poenas, licet corporeas, veluti detrusionem in monasterium, carceres, verberationes, aliasque id genus citra sanguinis effusionem, infligere iure suo Ecclesiam posse. Quaestio valde salebrosa ac complexa est, et licet nimis longum esset pro rei gravitate, de ea disserere, tamen non abs re erit controversiae statum probe definire, verumque ecclesiae ius in poenis decernendis intra suos fines distincte proponere, ut amputatis ac reiectis supervacaneis de verbis litibus, ipsa disquisitio ad angustam quamdam causam redacta, et appareat clarius, et facili prorsus negotio dirimatur. Ut id consequi possimus quaedam in antecessum animadvertenda esse putamus. Itaque 1° animadvertimus poenas omnes ecclesiasticas triplici genere comprehendi. Aliae siquidem spirituales sunt, aliae temporales, et exstat medium quoddam genus in poenitentiis publice agendis, quae veram continent rationem et vicem canonicae coërcitionis. 2° Animadvertimus, temporalium poenarum quadripartitam esse rationem; aut enim 1. sunt partes quaedam solemnium poenitentiarum; aut 2° cohaerent spiritualibus poenis; aut 3° decernuntur simpliciter et continent privationem temporalium iurium, quae reus habet ex titulo ecclesiastico; aut 4° decernuntur item simpliciter et versantur circa temporalia iura, quae reus habet ex titulo profano. Animadvertimus 3° quasdam afflictiones per modum solemnis poenitentiae, ab antiquissimo Ecclesiae aevo, impositas fuisse,

quod et ipsi doctores admittunt, quos novis rebus studuisse constat. Notum pariter est, ab ipsis apostolorum temporibus, hominem perfecta excommunicatione constrictum excludi etiam a consortio fidelium nedum in religiosis rebus, verum etiam in profanis, ut vidimus l. 2, § 25. Illud insuper commune est spiritualibus poenis, ut adimere queant, et directe quidem adimant delinquenti sive stipendium, seu mensurnam divisionem, sive ius aliquod ad eas res, quae pecunia aestimantur, illud nempe stipendium, ac ius, quod delinquens ex titulo ecclesiastico haberet. Id potissimum contingit in poenis contra Sacerdotes vel Clericos decretis. 4° Animadvertimus Ecclesiam decrevisse etiam poenas temporales, quae versantur circa iura temporalia delinquenti competentia ex titulo profano. Quatuor praecipue in hac re enumerari in primis solent poenae, quarum receptus in Ecclesia usus fuit, nempe verbera, multa pecuniaria, carcer, exilium. Porro verberum nomine non talis flagellatio intelligitur, quae sanguinis effusionem faciat, quin et is modus adhibendus est, qui ecclesiasticam deceat lenitatem. Insuper hodiernis moribus vix iam ullus huius poenae usus est. De pecuniaria poena sancitum est, ut nunquam cedat lucro antistitum vel ministrorum, sed erogetur omnino in causas pias, ut ait Trid. Conc. sess. xxv, c. 3 de ref. Carceris locum tenent non raro monasteria, in quibus delinquentes manere et custodiri iubentur; cap. 2 de adult. et cap. 10 de purg. can.; cap. 6 de poenis. Tandem quod ad exilium spectat, Episcopus a sua tantum Dioecesi delinquentem excludere potest, Metropolitanus autem a Provincia ecclesiastica sibi

subdita ; Gonzales in cap. 18 de calum. n. 14. Praeterea sciendum est ecclesiam non eam vim exilio addere voluisse, ut delinquens amittat etiam civitatis iura, seu mediam capitis imminutionem incurrat. Quare et imploratur interdum auctoritas civilis rectoris, qui eam pro iure suo capitis minutionem decernat; cap. 2 de cler. excom. 5° animadvertimus discrimen adesse inter sententiam, qua poena aliqua contra certum reum decernitur, et inter modos ac rationes, quibus iste ad poenam sustinendam adigi potest. Necessariae enim sententiae auctoritas in eo est posita, ut delinquentem certae cuiusdam poenae debitorem faciat. Ad sententiae autem exsequutionem refertur coactionis modus, seu vis ad cogendum delinquentem comparata, atque haec vel spiritualis, seu canonica est, vel est civilis seu armata. Iam vero canonica vis non solum privationes efficit mere spirituales, sed affert etiam temporales illas privationes, quas spiritualibus poenis cohaerere consuevisse diximus. Ipsa haec utrarumque privationum ratio non modo constringere potest reum hominem alias illas poenas, de quibus hic agitur, respuentem, sed constringere etiam fideles alios, qui illius communionem vitare noluerunt. Sub nomine autem civilis, seu armatae vis, quamlibet intelligo corporalem violentiam, quae homini vel maxime invito per auctoritatem publicam inferatur. Itaque hoc in genere comprehendo etiam vincula quaecunque ad constringendum corpus a civili auctoritate usurpata; excludo tamen ab eodem genere domesticam illam vim, qua paterfamilias uti potest, ad filios saltem minores atque etiam ad servos quosque, ubi servitus conditio in usu adhuc,

sit, coërcitione modica emendandos. Cui quidem rei affinis est corporalis illa vis, quam Ecclesiastici Antistites in adolescentes, et praesertim in minores clericos, quos ad virtutem erudiunt, adhibent. Nec dissimilis est ea coërcitio, quam antistites monasteriorum pro suo iure in coenobitas sibi subditos adhibere possunt.

Quibus sic animadversis, facile iam intelligitur quale tandem in praesenti sermone nostro sit ius illud, quod ecclesiae vindicandum suscipimus. Affirmamus itaque in nativa Ecclesiae auctoritate, qua sontes salubribus poenis coërcere potest, contineri omnino ius decernendi hanc quoque temporalium poenarum rationem, quae in multis, exilio, carcere, fustigatione, aliisque id genus consistit. Primum huius rei argumentum in eo consistit, quod huiusmodi poenae non solum nullo pacto adversantur naturae ac indoli potestatis sacrae, cui ius inesse infligendarum afflictionum, quae poenitentiis publicis includuntur, spiritualibusque censuris cohaerent, ab omnibus admittitur, verum etiam in ipsa potestate coactiva quodammodo continentur, et ex ea promanant, ita ut dici merito possit, cui datum est plus, seu cui spirituales poenas infligendi ius inest, eo ipso concessum etiam esse, quod minus est, seu potestatem infligendarum quarumdam poenarum temporalium. Secundum argumentum ex eo eruitur, quod nulla prorsus est causa, cur magnae christianorum societati ad delinquentes paullo maiori coërcitione corrigendos ius illud denegetur, quod domesticis societatibus prorsus competit ad sua membra modicis corporum coërcitionibus emendanda. Tertium tandem argumentum deducitur ex vetusto

harum poenarum usu, qui antiquam de hoc Ecclesiae iure maiorum nostrorum doctrinam ostendit. Eumdem usum a saeculo saltem VI iam pervagatum, adversarii nostri, qui doctiores simul ac prudentiores sunt facile agnoscunt. Vide Comment. de finibus utriusque Pot. Lugani 1779. Ego aliqua tantum hic seligam ex monumentis ad praecedentia tempora spectantibus, et talia illa quidem, ut maiorem admodum eiusdem usus vetustatem ostendam. Ad verberum poenam, quod attinet, adest epistola S. Augustini ad Marcellinum 133, n. 2 iuxta edit. Maurin., ubi de virgarum verberibus mentione facta ait, « qui modus coërcitionis a magistris artium liberalium et ab ipsis parentibus, et saepe etiam in iudiciis solet ab Episcopis adhiberi. » De poenis pecuniariis canon IX Conc. Carthaginensis an. 397 habet: « quisquis Episcoporum, seu Clericorum cum in Ecclesia ei crimen fuerit institutum (alias intentatum) vel civilis causa fuerit commota, si relicto ecclesiastico iudicio publicis iudiciis purgari voluerit, etiamsi pro ipso fuerit prolata sententia, locum suum amittat, et hoc in criminali actione: in civili vero perdat, quod evicit, si locum suum obtinere maluerit. » Vide can. Placuit 43 caus. 11, q. 1 de poena carceris, licet res manifesta sit a tyrannis principibus Apostolos eorumque proximos successores in vinculis carcerum coniectos fuisse, horum vero iudicio neminem vinculis corporeis obstrictum exstitisse, tamen inficiari nequit, quin pacata Ecclesia, Antistites clericos criminosos ad poenam detrusionis, instar saecularium vinculorum, damnare consueverint. De carcere reapse loquitur Siricius Papa, Epist. 1, c. 6 ad Const. moral., ubi ergastula sunt car-

ceres puniendis monachis destinatae. Erant iis temporibus alia loca prope maiores quasdam ecclesias ad aliorum reclusionem comparata, quae *decaneta* dicebantur. Vide leg. 30 Cod. Theod. de haeret. et quae ibi notat Iac. Gothofredus. Tandem de exilii poena notum est decretum longe antiquius ex primo Conc. Alexandrino contra Origenem, ante an. 233 habito, de quo loquitur Photius cod. 118 suae Bibliothecae pag. 297 ed. Rothomag. an. 1653. Ex quo documento intelligitur poenas canonicas huius generis etiam ante Constantini tempus non fuisse ignotas; illas sane rarius tunc usurpatas fuisse vix dubito. Non enim oportebat easdem adhiberi frequentius, ne nova ethnicis persecutoribus calumniandi causa daretur, cum praesertim inessent afflictiones eisdem similes in ea, quae tunc vigebat, poenitentiae solemnis disciplina. Cum ipsi adversarii nostri hanc similitudinem, ipso Van Espenio consentiente, agnoscant, cum praeterea ipsam Ecclesiae potestatem in decernenda poenitentia publica cum afflictionibus temporalibus in ea comprehensis, ultro fateantur, novum profecto argumentum inde exurgit ad plenissimam iuris, de quo agimus, probationem. Concludendum itaque est, in Ecclesiae nativa auctoritate ius inesse temporales poenas decernendi, et ita quidem, ut sententia ipsa Ecclesiasticorum iudicum delinquentem poenae per illam definitae, debitorem faciat, qui deinde ad eam solvendam cogi poterit, tum per armatam vim a civili potestate, pro suo officio, concessam, tum per canonicam vim, quae Ecclesiae propria est. Ad iudicum autem, seu sacrorum antistitum prudentiam spectabit, ut si quando ipsi intelligant armatum prin-

cipis auxilium, facto ipso, quod fere semper contingit, defuturum sibi, talem in decernendo eas poenas adhibeant moderationem, ut in illis quoque temporum adiunctis decreta ipsa facilem aliquem exitum habere possint. Verum facilem hunc exitum desiderare quidem possumus, sperare autem, miserrimis hisce quibus vivimus temporibus, absolute nequimus. Nam, praeterquam quod auxilium armatum a Principe frustra prorsus quaeritur, notandum insuper est, criminosos ac pertinaces homines corporeas ac pecuniarias fori ecclesiastici poenas impune criminari ac pessundare, et ipsa gubernia, datis legibus, haud pati in pluribus locis, ut rei huiusmodi poenis in causis vel civilibus, vel criminalibus fori ecclesiastici afficiantur.

Verum, quidquid sit de hoc, nolim te audire dicentem, hasce poenas, utpote ex natura sua *ad solum exemplum*, sive, ut aiunt, *ad vindictam publicam criminum* adhibitas extraneas prorsus a nativa Ecclesiae potestate, quae a poenis vindicativis prorsus abhorret; adeoque Ecclesiae mansuetudini haud esse consentaneas. Nam fatemur et nos rationem puniendi poenis vindicativis, civilis tantum reipublicae propriam esse. At Ecclesia in poenis temporalibus decernendis eam semper rationem tenuit, quam Augustino Anglorum Apostolo praescribebat Gregorius M. lib. 2, ep. 64, resp. 4. Quaesierat nempe Augustinus quaenam poena decernenda esset ad furtum rei ecclesiasticae puniendum. Respondet Gregorius aestimandam ex adiunctis delicti gravitatem, ut *quidam damnis, quidam verberibus, et quidam districtius, quidam vero levius corrigantur*. Addit autem, « et

cum paullo districtius agitur ex caritate agendum est et non ex furore, quia ipsi hoc praestatur, qui corrigitur, ne gehennae ignibus tradatur.... Haec ergo caritas in mente tenenda est et ipsa modum correctionis dictat. » Idem Gregorius litt. ad Ianuarium Epis. Calaurit. lib. 9, ep. 65 aperte dicit, « afflictiones corporis adhiberi ad reos in poenitentiam dirigendos, ut qui salubria audire verba contemnunt, cruciatus saltem eos corporis ad desideratam mentis valeat reducere sanitatem. » Nemo autem miretur, si nonnulli ex doctoribus canonum, ut Reiffenstuel lib. 5, c. 37, § 2, n. 18, poenas omnes ecclesiasticas bipartito distinxerint, ut alias quidem *medicinales* appellarent, alias autem *vindicativas*. Etenim doctores isti in primo illo medicinalium poenarum genere solas censuras stricte acceptas ponunt, in quibus praevalet quodammodo medendi ratio, ut reus quem poenituerit ab iisdem, ordinario iure, absolvendus sit; atque idcirco vindicativas appellant poenas caeteras omnes, etiam mere spirituales, in quibus adversarii quoque nostri medicinae scopum agnoscunt, et salubres esse non inficiantur.

Affirmamus 2° in nativa Ecclesiae auctoritate, qua sontes salubribus poenis coërcere potest, non contineri ius decernendi severiores illas poenas, quibus humanus sanguis funditur, aut mors infertur, aut membrum aliquod delinquenti adimitur. Probatur 1° haec assertio ex comparatione iudicii ecclesiastici cum iudicio, quo sontes puniuntur in societate civili; qua comparatione instituta, manifesto liquet quaenam Iudicii ecclesiastici ratio et specialis indoles sit. Porro differentia invenitur 1° in armata vi, qua saeculares ma-

gistratus adigunt subditos suos ad parendum sibi, et qua suas sententias exsequutioni mandant; 2° in ipsa poenarum indole ac fine, quoniam magistratus in sua coërcitione universa semper quidem spectant vindictam publicam, seu potius securitatem civium et communem tranquillitatem, non semper vero spectant etiam emendationem delinquentis. Confer Renazzi Elem. I. Crim. l. 2, c. 3, § 8. Sacrae potestatis ratio diversa in his est, attento iure, quod Christus in eadem constituenda illi contulit, non vero spectatis iuribus, quae deinde Summo Pontifici, aliisque sacris Antistitibus, iusto aliquo titulo accesserunt. Itaque ecclesiastica potestas nullos habet obedientes sibi armatos milites, quos ei Christus ipse concesserit. Refugit etiam illa in suis iudiciis sanguineam ultionem (Vide S. Leonis M. Epis. 15 in edit. Balleriniana), et poenas delinquenti infligens non solum publicam spectat Ecclesiae causam (nempe ut poenarum exemplo deterreantur a peccato christiani homines, ut boni fideles a periculoso improborum consortio separentur, ut Ecclesia ipsa tranquilla sit), sed semper omnino dirigit etiam illas ad ipsius delinquentis emendationem, ut constat ex Can. 10, caus. 26, q. 5 et Can. 11 caus. 12, quam quidem ob causam poenae omnes canonicae appellantur etiam poenae salubres, seu poenae medicinales. 2° Probatur propositio ex SS. Canonum auctoritate. Hi enim Clericis atque adeo Episcopis interdicunt, ne infligant ullo modo poenas, de quibus hic sermo est, etiamsi hanc facultatem dare ipsis voluerit potestas civilis. Aperti sunt Can. Saepe 29 et 30 caus. 23, q. 8 et c. 5 et 9, ne Cler. vel Monachi, et cap. 4 de raptor. Quare si

ea interdum species occurrat, in qua severior eiusmodi animadversio necessaria videatur, non illam usurpet Iudex ecclesiasticus, sed delinquentem permittat saeculari potestati, ut eiusdem arbitrio puniatur. Liquet praeterea ipsum haeresis crimen in foro ecclesiastico eatenus cognitum fuisse, ut haeretici primum convicti et pertinaces censuris plecterentur, et dein a laica potestate poenis capitalibus affecti exterminarentur. « Merito Patres nostri, ait s. Leo M. ad Turribium ep. 91 per totum mundum instanter egere, ut impius furor ab universa Ecclesia pelleretur; quando etiam principes saeculi hanc sacrilegam amentiam ita detestati sunt, ut auctorem eius et plerosque discipulos legum publicarum ense prosternerent et profuit diu ista districtio ecclesiasticae lenitati; et quae si sacerdotali contenta iudicio, cruentas refugit ultiones, severis tamen christianorum principum constitutionibus adiuvatur, dum ad spirituale nonnunquam recurrunt remedium, qui timent corporale supplicium. » 3° probatur facto ipso Ecclesiae, quae nunquam sanguinis sententiam edidit. Ipsi Inquisitores spirituali gladio ac carcere haereticos percutiebant, principes vero laici ultimo supplicio prosternebant. Unde Pirhingius contrariae licet sententiae patronus, tamen haec habet: « Non tamen Ecclesia solet exercere et exsequi hanc potestatem per iudices et ministros ecclesiasticos, sed laicos, et mediante eorum temporali potestate, quia id decentius est et pietati Ecclesiae conformius. » Imo quando iudex ecclesiasticus clericum post degradationem, vel etiam laïcum tradit, seu relinquit potestati saeculari, debitis poenis afficiendum, « de-

bet pro eo efficaciter intercedere, ut citra mortis periculum circa eum sententiam moderetur » ut ait Innocentius VII cap. 27, 4, v. 5, et habetur Can. Meos caus. 23, q. 1, per quod excusatur iudex ecclesiasticus ab irregularitate, quam alias incurreret. Hoc argumentum doctissimus, ac sapientissimus vir Cardinalis Carolus Vizzardelli, olim antecessor Iuris Can. in universitate Bononiensi, ac Romana, late persequutus est in suo mss., cuius titulus Instit. I. P. E., ex quo quaedam nos excerpsimus. Ex iis, quae hucusque diximus, facile argumenta diluuntur, quibus contrariae sententiae innituntur. Scimus non deesse, qui nobiscum apprime consentiunt, licet potestatem, quam nos tuemur, sub generali quadam fori interni appellatione, comprehendere velint, seu aliis verbis exprimere; nomen vero fori externi, seu imperii, adhibere hac in re recusent. Nostra parum refert si nonnulli hoc nomine potestatem Ecclesiae coactivam appellandam non esse contendunt. Nil sane est, quod ego in appellatione hac reprehendam; non enim inutilem de verbis quaestionem movebo quando res ipsa in tuto est. Verum concedere nullomodo possum ad naturam veri imperii et externi fori militarem quemdam apparatum, seu armatam vim et ius necis necessarium prorsus esse. Iis enim, qui id affirmant, respondet Zallwein tom. IV princ. iur. eccles. pag. 86 his verbis: « Dicant hi nobis, quare potestas imperii necessario iure gladii, vitae, et necis debeat esse armata? Quid si Dominus Deus, qui solus est auctor vitae et necis, sibi soli ius gladii reservasset, de caetero autem imperium aliis mediis compulsoriis armasset, et in imperantes caetera omnia iura alias maiestati

adnexa transtulisset? Dicant nobis, quare solum ius vitae et necis potestatem imperii constituat? Si dicant quod hoc solum sit medium, quo homines in suo officio contineri, et ipsa respublica contra iniustos aggressores conservari valet et debet, replicamus ne quidem hoc ipsum remedium esse sufficiens ad hominum malitiam coërcendam. An non dantur homines facinorosi, fures, raptores, homicidae, qui ne quidem poenam mortis curant? Dein si id ad conservandum statum necessarium esse dicamus, omnes profecto respublicae minores cessabunt esse respublicae, quia necessario debent succumbere civitatibus maioribus praepotentia, praevalentibus hoc ipso, quod efficacibus resistendi remediis destituantur. Suscipit ergo potestas imperii maius, et minus, nec consistit in indivisibili. Quare ergo ille non deberet habere potestatem imperii, qui habet ius ferendi leges, dictandi poenas, sola mortis poena excepta, eiiciendi, proscribendi e communitate, omnibusque iuribus ad cives, et membra reipublicae pertinentibus privandi? » Verum ius necis haud requiri ad naturam veri imperii ex facto ipso nostrorum huius aevi legumlatorum manifestum est, qui in eo sunt, ut probent poenam mortis e codice poenali esse delendam, utpote superfluam, vel non necessariam.

CAPUT II.

DE CAUSIS ECCLESIASTICIS

§ 5.

De causis ecclesiasticis civilibus.

His de ecclesiastica potestate praemissis tamquam fundamentis eorum omnium quae dicenda sunt, operae pretium est, ut totam iudiciorum materiam in partes dividamus. Agemus primo de causis et delictis ecclesiasticis, 2° de iudicibus, deque foro competenti ; 3° de instructione causarum tum civilium, tum criminalium; 4° de sententia eiusque exsequutione; 5° denique de poenis et censuris ecclesiasticis. Rem a causis ecclesiasticis aggrediamur. Illud apud omnes catholicos certum est, quod causae spirituales ad Ecclesiae forum pertinent, ut nefas sit vel ipsis summis Principibus de eis cognoscere et iudicare. Nam potestas in res spirituales iure clavium continetur, quas Christus Apostolis, et eorum successoribus concredidit. Quamobrem Innocentius III in cap. 8 De arbitriis, omnino prohibuit ne super huiusmodi causis in laicum compromittatur.

At in eo difficultas est, ut rite explicetur quid veniat nomine rei spiritualis, in quo quidem Canonistas non facile invenies consentire. Principio autem reiicienda est, tamquam haeretica quorumdam opinio, qui rei spiritualis nomine res internas et incorporeas intelligunt, et idcirco harum

tantum rerum iudicium tribuunt Ecclesiae, et civili potestati adscribunt quidquid exterius est, et corpus, sensusque afficit. Adversus hanc sententiam omnino faciunt quae de ecclesiastica iurisdictione externa abunde iam disputata sunt. Iuvat tamen unum, aut alterum monumentum ex auctoritate desumptum recensere. Benedictus XIV in suis ad Primatem, Archiepiscopos, et Episcopos regni Poloniae die 5 martii 1755 datis literis, opusculum patris La Barde de principiis circa naturam, distinctionem, et fines utriusque potestatis, in quo saeculari dominationi asserebat ius de externa et sensibili Ecclesiae gubernatione cognoscendi et iudicandi proscripsit, « ceu continens pravum ac perniciosum systema iampridem ab Apostolica Sede reprobatum, ac pro haeretico expresse damnatum. » Et Concilium Senonense inchoatum an. 1507 pestilentem, et haereticum pronunciat Marsilii Patavini librum, Defensorium pacis nuncupatum, in quo « hostiliter Ecclesiam insectatus, et terrenis principibus impie applaudens, omnem Praelatis adimit exteriorem iurisdictionem, ea dumtaxat excepta, quam saecularis largitus fuerit Magistratus. » Si praedicatio Evangelii, definitiones fidei, Sacramenta, divina officia, leges, omnes ecclesiasticae iurisdictionis actus, et alia id genus ad Ecclesiae potestatem non pertinent, propterea quod exterius explicantur, quid amplius Ecclesiae restat? nihil certe quidem.

Quae cum ita sint, plane aperteque intelligitur totum id quod proxime ad Dei cultum, et animarum salutem pertinet, quamvis aliquo pacto externum sit, in rerum spiritualium ordine locandum esse. At vero res, seu causae spirituales

trifariam dividuntur. Aliae *intrinsece* spirituales sunt, videlicet fides, sacramenta, divina officia et ministeria, potestas excommunicandi, absolutio a peccatis, et censuris, collatio indulgentiarum, dispensatio in votis, iuramentis, et legibus ecclesiasticis, omnesque ecclesiasticae iurisdictionis actus, et alia id genus, in quibus spirituali temporale nihil admixtum est. Aliae sunt *adnexae spirituali*, quo vocabulo intelliguntur res temporales, quae spirituali aliquid adnexum habent coniunctumque, quod vel praecedunt, vel comitantur, vel consequuntur, cuiusmodi sunt beneficia, pensiones, decimae, oblationes, templa, calices, vasa, indumenta sacra, aliaeque res omnes consecratae, seu benedictae aut divino cultui dicatae, quae licet temporales sint, connexae tamen cum benedictione, seu consecratione, seu cum beneficio, vel officio, aut ministerio spirituali, res adnexae spirituali rite, recteque nuncupantur. Aliae demum per accidens spirituales dici possunt, quae videlicet quamvis nec intrinsece spirituales, neque spirituali adnexae, sed mere temporales sunt, nihilominus ratione alicuius circumstantiae, ad forum ecclesiasticum devolvuntur, idque contingit quinque modis, nempe ratione appositi iuramenti, ratione stipulationis contractus coram Notario ecclesiastico, ratione peccati, vel peccandi periculi, ratione denegatae, vel protractae iustitiae, et ratione protectionis miserabilibus personis ab Ecclesia debitae.

De singulis quaedam monenda sunt. Causae intrinsecae spirituales, ut supra diximus, divino iure ad ecclesiasticum tribunal pertinent, quamobrem nulla vel connexionis vel praeventionis, nec

prorogationis, nec alio quovis titulo ad forum civile trahi possunt, sed forte ibidem incidentes ad forum ecclesiasticum remitti debent. Porro matrimoniales causae intrinsece spiritualibus iure merito accènsentur, et idcirco Concilium Trid. sess. XXIV de Matrim. can. 12, generatim definivit: « Si quis dixerit causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos anathema sit. » Non exinde tamen, verba sunt Benedicti XIV de Syn. Dioec. lib. IX, cap. 9, « quod causae matrimoniales fori sint ecclesiastici, fas erit Episcopo, quidquid matrimonium attingit, sibi suoque Tribunali adiudicare, sed causarum naturam attente inspicere et distinguere debet. Tria sunt causarum matrimonialium genera. Aliquae versantur circa initi coniugalis foederis firmitatem, et hae, nullo catholicorum contradicente, in solo Ecclesiae foro sunt pertractandae. Aliae sunt causae excitatae, aut super validitate sponsalium, aut super iure instituendi divortium, quoad thorum, et quoad cohabitationem, et istae pariter ob illum respectum, quem habent ad matrimonii sacramentum, ad solum iudicem ecclesiasticum deferuntur, ex cap. 10 in litt. de Spons. et in cap. porro de divortiis. Aliae demum sunt causae, quae connexionem quidem habent cum matrimonio, sed res mere politicas et temporales directe atque immediate respiciunt, uti sunt lites quae frequenter moventur, super dote, donatione propter nuptias, haereditaria successione, alimentis et similibus, et istas ad iudices seculares pertinere ex communi Doctorum sensu recte docent Bellarminus lib. unic. de Matrim. cap. 32 et Tannerus, tom. 4, disp. 8, n. 166. » Causae spirituali adnexae ab Ecclesia no-

scendae, et iudicandae sunt tum ex iure communi, cap. 2 et 3, de foro comp. et cap. 3 de iudic., tum ex eo etiam, quod iudex laicus iurisdictionis spiritualis plane incapax censeatur, ut ait Tannerus l. c. Namque res temporalis desinit èsse talis cum fuerit adnexa spirituali, ut ait Pichler in Sum. Iurisp. lib. 2, t. 2, n. 27.

Quamquuum vero causae huiusmodi ad iudicem ecclesiasticum spectent, non solum si quaestio proprietatis, seu iuris, quod dicunt *petitorium*, verum etiam si quaestio possessionis agitetur, tamen sive ex privilegio, sive ex consuetudine, alicubi inductum est, ut huiusmodi causae, quantum ad nudum factum, et quantum ad nudam possessionem in laico tribunali dirimantur, relictis ecclesiastico foro quaestionibus tum iuris, tum proprietatis. An. e. g., si quis electus sit, an matrimonium validum, an valida ordinatio fuerit, quaestio iuris est. Pariter in causis beneficialibus decimarum, et similibus, causa verti potest vel proprietatis vel merae possessionis; merae quidem possessionis, si quaeratur, an aliquis sit in possessione percipiendi fructus beneficii, percipiendi decimas? Proprietatis autem, an e. g. rite percipiat, an canonice beneficium obtinuerit? Atque hinc, ut aliquibus merito placet, ortae sunt causae, quas mixtas vocamus, quae scilicet vel privilegio, vel diuturna consuetudine, utrique iudici laico et ecclesiastico communes sunt; siquidem in iudicio facti vel possessionis civili foro committuntur, in iudicio autem proprietatis, sive iuris, foro ecclesiastico relinquuntur. Ex quibus intelligitur non omnes causas, quibus spirituali aliquid adnexum est continuo mixtas habendas esse, cum causa

spirituali adnexa proprio et nativo iure Ecclesiae iudicio et auctoritati, obnoxiae sint; sed tum demum mixtas evadere, cum longa consuetudine, ac tacito, sive expresso Ecclesiae consensu, laico etiam foro addicuntur. Huc facit illud Ludovici Thomassini De nova et vetere Ecclesiae discipl. part. 2, lib. 3, cap. 65, n. 5: « Multa possunt, et iure suo possunt, Principes terreni in causis, rebusque ecclesiasticis, quae tamen potestas non aliter ipsis parta, quam longa consuetudine et antiquissima possessione. Sunt consimiliter Pontificibus et Praelatis iura non pauca in res civiles et temporales, de quibus controversia illic fieri iam non potest, ubi diutina illa possessione firmata sunt. » Causae per accidens spirituales ecclesiastico foro pedetentim abreptae sunt, cum saeculares potestates integram in hisce causis « iurisdictionem ecclesiasticam frustratim quodammodo devoraverint, quidquid ad ecclesiasticam iurisdictionem, potissime quoad temporalia pertinet, sibi competere putantes » ut ait Guillelmus Durandus iunior de modo Conc. gen. celeb. tit. 70, part. 2. Hinc factum est, ut iurisdictio potestatis laicae, ob nimiam rerum connexionem petitorium ipsum attingeret, ut observat auctor op. « Des deux Puissances » l. 2 ad 3, § 7. Sed de causis ad ecclesiasticam potestatem pertinentibus, deque Ecclesiae iuribus hac in re imminutis, vel usurpatis legendus est Benedictus XIV de Syn. Dioec. lib. IX, cap. 9.

Hac de re Covarruvias practic. quaest. 37 conclusione prima animadvertit, « non posse laicum iudicem secundum rigorem iuris cognoscere de causa possessionis Beneficii ecclesiastici, cum ad iustificandam possessionem in hoc casu sit necessaria quaedam summaria probatio alicuius tituli apparentis, nec ali-

ter possit possessio obtineri. » Et iterum: « Opinor, iudicem saecularem nec in interdicto adipiscendae, nec retinendae, nec recuperandae posse cognoscere de causa possessoria Beneficiorum ecclesiasticorum; maxime quia in hac specie non solet controversia contingere nisi inter Clericos; et ideo cum reus Clericus sit, ad iudicem ecclesiasticum erit causa deferenda, perpensis iuris utriusque principiis, et conclusionibus admodum receptis, licet causa possessoria nihil haberet mixtum proprietatis, nec esset in ea quid spirituale, imo tota esset omnino temporalis. » Et quamquam in caeteris causis non beneficialibus videatur in eam sententiam proclivis esse, secundum quam licet saeculari iudici in causa possessionis iudicare, ita ut in secunda conclusione asserat: « Quoties tractabitur de causa possessionis iurispatronatus, iuris praesentandi, iuris eligendi, quia in hisce casibus non est ad possessorium ius necessaria proprietatis examinatio, iudex saecularis erit competens, et coram eo poterit causa expediri, quia temporalis censetur, » subdit tamen: « Verum si diligenter examinaverimus rationes et auctoritates, quibus haec secunda conclusio probari solet, plane manifestum fiet, non esse satis certam nec tutam, imo prorsus omni legum et canonum, quibus standum est, auxilio destitutam. Est enim regula Iuris Pontificii, quae dictat, causas ecclesiasticas tractandas et examinandas fore apud iudices ecclesiasticos, non apud saeculares, cap. 2 de iudic. Ecclesiasticas autem causas intelligo non de rebus temporalibus Ecclesiarum, sed de rebus spiritualibus Ecclesiarum, et de his quae quasi spiritualia censentur, et constat, causam possessoriam etiam simplicem, et indistincte dici ecclesiasticam, et probari et deduci poterit ex textu in Clement. unica de causa possess. et propriet., et in Clement. unica de sequest. possess., et fructum, et ideo falsam esse censeo secundam conclusionem. »

§ 6.

De causis ecclesiasticis criminalibus.

Causarum criminalium materia in delicto est posita. Iuresconsulti romanorum inter crimen et delictum discrimen posuerunt; siquidem capitalia

facinora, flagitia, et scelera ad genus criminum, in quibus accusationem leges cuique de populo mandabant, noxas vero et caetera maleficia ad classem delictorum, quae nonnisi privatis partium querelis in iudicium deferebantur, referre consueverunt. Hinc pandectae habent rubricas tres generales unam de privatis delictis, ubi agitur de furtis et iniuriis, alteram de extraordinariis criminibus', tertiam de publicis iudiciis, ubi subnectuntur speciales ad legem Iuliam de adulteriis, vi publica, vi privata, ad legem Corneliam de sicariis et veneficiis, ad legem Pompeiam de parricidiis, ac caeterae id genus. Propterea Cicero in Verrem 2 perbelle dixit: « delictum esse domesticum, et vernaculum crimen. » Verumtamen utrumque vocabulum haud semel promiscua notione acceptum est; ita Papinianus l. 1, ff. de leg. sub nomine delictorum crimina amplexus est; et Ulpianus l. 1, ff. de Poenis vicissim delicta sub vocabulo criminum intellexit. Unde factum est, ut antiquum inter delicta et crimina discrimen dudum exoleverit. Nuper quaedam nationes suis poenalibus codicibus, ambo vocabula non amplius promiscue usurpant. Verum in foro canonica iurisprudentia delictum a crimine non distinguit, sed utrumque promiscue accipit et solum a peccato discernit. Itaque delictum seu crimen est libera ac voluntaria divini, aut humani iuris violatio, quae in detrimentum Ecclesiae, vel civilis societatis redundat. Per haec posteriora verba crimen a peccato distinguitur; peccatum enim est quaevis actio vel omissio divinis, humanisque legibus contraria, etiamsi societas detrimenti nihil accipiat. Delicta autem, seu crimina vel directe Ecclesiae soli, vel soli

civili reipublicae, vel utrique simul officiunt. Hinc criminum divisio orta est in ecclesiastica, civilia, et mixta. Igitur ecclesiastica sunt, quae fidem, et religionem directe laedunt, qualia sunt apostasia, haeresis, schisma, simonia, et huius generis alia. Civilia sunt quae directe laedunt rempublicam, uti homicidium, furtum, peculatus, et similia. Demum communia, seu mixta sunt quae religioni, et reipublicae nocent; veluti crimen usurarum, adulterii, concubinatus, sortilegii, et huiusmodi. De criminibus ecclesiasticis solus iudex ecclesiasticus etiam contra laicos cognoscit, et iudicat; siquidem iudicium est de re spirituali sive de crimine, quod religionem directe spectat; de quo ab una Ecclesia et leges conditae, et poenae constitutae sunt. Crimina civilia Iudex laicus contra laicos cognoscit sontesque iustis debitisque poenis coërcet: crimina autem mixta tum Ecclesiae, tum civilis reipublicae iudicio et coërcitioni obnoxia sunt, servata lege praeventionis. Sunt tamen qui existimant, primum illud causarum genus, quod crimina ecclesiastica respicit, inter causas *mixtas* recensendum esse; ideo quod haeresis, schisma, et alia id genus crimina, non modo Ecclesiae, verum etiam reipublicae nocent: in eaque sententia fuisse videtur Natalis Alexander, dum Hist. Eccl. saec. IV cap. 2 scripsit, « causas mixtas esse, cum non Ecclesiae solum, sed reipublicae pax et tranquillitas in discrimen vocatur. » Iam vero si huiusmodi causae vocentur mixtae *ratione effectus*, quatenus ecclesiasticam et civilem societatem offendunt, ita ut tum Ecclesiae, tum reipublicae vehementer intersit communi saluti prospicere, non quidem repugnabimus, imo etiam fatebimur, ad

ea crimina coërcenda nihil esse aptius, et efficacius conspiratione et concordia utriusque societatis. Si vero mixtae dicantur *ratione competentiae*, ita scilicet ut competat non modo Ecclesiae , sed etiam civili potestati de iisdem causis cognoscere et decernere, nullo pacto possumus consentire ; namque agitur de causis spiritualibus , quarum cognitio et iudicium, ut supra ostendimus, ad unam Ecclesiam pertinet. De causis criminalibus ecclesiasticis, et mixtis confer citatum Commentarium « de finibus utriusque potestatis, » Altaserram in quarto et sexto Vindiciarum libro , et Horatium Martam « de Iurisdictione per et inter Iudicem Ecclesiasticum et saecularem exercenda. » Verum haec spectant externum forum ; nam Ecclesia in foro interno et sacramentali in omnia tam Clericorum , quam laicorum crimina potestatem exercet , eaque retinet aut absolvit , salutaribus impositis poenitentiis.

Quoniam ratio institutionum non patitur, ut singula ecclesiastica crimina explicemus , ideo satis erit de praecipuis quatuor breviter et summatim pertractare, hoc est de Apostasia, Haeresi, Schismate, et Simonia.

§ 7.

De Apostasia, et primum de Apostasia a fide.

« Apostasia a latinis proprie desertio appellata est, idemque sonat Apostata ac desertor, uti coniicere licet ex L. Desertorem ff. de re milit. Quandoque etiam Apostata dicitur praevaricator et apud Hebraeos Belial. Cum igitur Apostasia nihil

aliud sit, quam recessus ab eo vitae instituto, quod quis ea mente assumpserat, ut ei perpetuo adhaereret, cumque posset aliquis a fide catholica, quam amplexus fuerat, deficere, alius a clericali statu semel assumpto recedere, alius demum a regulari instituto, cui se devoverat, se subtrahere, consequitur tres numerari Apostasiae species. Prima perfidiae dicitur, altera Ordinis, tertia Monachatus. » Ita Benedictus XIV de Synodo Dioeces. lib. 13, cap. 11, n. 9. Omnium gravissimum crimen est Apostasia perfidiae, per quam baptizatus a fide Catholica omnino deficit, sive ad Iudaismum, Paganismum, aliudve infidelitatis genus transeat, sive relicto Christo nullam deinceps religionem profiteatur. Namque ad crimen Apostasiae non requiritur ad aliam religionem transitus, sed satis est christianam deseruisse. Iuxta veterem disciplinam maxima differentia est inter Apostatam qui sponte sua, et eum, qui vi tormentorum et metu fidem deserit. Hi posteriores quamvis valde rei sint, quod fidem Christi coram hominibus eiuraverint, veri tamen Apostatae non sunt, quod fidem corde retinuerint, unde proprio nomine lapsi dicebantur et canonicis poenis coërcebantur, at si ex animo poenituissent, veniam facile consequebantur, ex can. Synodi Ancyranae. Verumtamen spontaneis Apostatis, praesertim si idolis etiam sacrificassent, communionem in ipso exitu vitae denegandam esse edixit canon 1 Concilii Illiberitani. Sunt tamen viri docti, qui nomine *communionis*, quam Patres Illiberitani Apostatis denegarunt, non absolutionem et veniam, sed Eucharistiam interpretati sunt, quod in veteribus monumentis illae voces pro-

miscue accipiantur, quodque a benignitate Ecclesiae nimis alienum videatur morientibus etiam veniam et absolutionem omnino detrectare. Qua de re confer Natalem Alexand. in Histor. Eccles. saec. III, dissert. 7, prop. 3. Sed in praesenti disciplina a tanta severitate recessum est, et Apostatae accipiunt veniam, ubi poenitentia ducti ad fidem catholicam revertantur. Attamen quovis tempore Apostasia reputata est crimen omnium maximum et ipsa haeresi ingentius; quandoquidem haeresis unum, vel alterum fidei dogma inficiatur, Apostasia autem est desertio totius fidei, quam aliquis in baptismo professus est. Hinc Apostatae iisdem plectuntur poenis ac haeretici, atque etiam aliis tum a Iure canonico, tum etiam a Iure civili constitutis, praesertim in Codice Iustinianeo et Theodosiano tit. de Apostatis.

S. C. S. O. pluries reposuit Apostatas ad poenitentiam redeuntes « non teneri ad abiurandam apostasiam publice coram infidelibus, sed sufficere, ut eam abiurent coram fidelibus, abstinendo ab actibus infidelitatis, ac deponendo habitum infidelium, quatenus sit protestativus falsae religionis: si vero aequivocus, posse illum deferre. » Vide Bened. XIV de Syn. Dioec. l. 13, c. 20, n. 18, eiusdem Const. « INTER OMNIGENAS » « OMNIUM SOLLICITUDINUM » 1744, et « QUOD PROVINCIALE » 1754.

§ 8.

De Apostasia Ordinis.

Altera Apostasiae species sive Apostasia Ordinis est, quando Clericus, relicto habitu et tonsura clericali, saecularem vitam amplectitur. Soli autem maiorum Ordinum Clerici, si clericatum eiuraverint, Apostatae sunt, quia vi sacrae Ordinationis ad perpetuam stabilitatem devincti sunt; Clerici enim minorum ordinum clericalem militiam impune deserunt. Clerici maiores apostatae multis poenis afficiuntur, nimirum poena excommunicationis ferendae sententiae, si matrimonium non contraxerint, latae autem sententiae, si nuptias etiam attentaverint. Deinde afficiuntur poena infamiae ; quamobrem ab accusando et testimonio ferendo repelluntur. Praeterea ob huiusmodi infamiam , et si nuptias contrahant, ob bigamiam similitudinariam irregulares evadunt ; ac denique ab Episcopo carceribus mancipandi sunt iuxta textum A NOBIS de Apostatis : « Tales, si volueris, poteris sub gravi custodia carcerare, ita quod solummodo vita sibi misera reservetur, donec suae praesumptionis nequitia resipiscant. »

§ 9.

De Apostasia Monachatus.

Tertia denique Apostasiae species est criminosa abiectio vitae monasticae solemniter professae cum animo ad regulare institutum non amplius

redeundi. Quamobrem Regulares fugitivi, qui sine licentia Superioris, vel contra obedientiam a claustro discedunt ad tempus, aut vestem monasticam deponunt, eam propediem recepturi, Apostatae non sunt, quatenus ex sententia plurium Doctorum, si absque expressa vel tacita licentia e claustris egrediantur, et dein facti poenitentes post brevissimum tempus intra eumdem diem ad claustra revertantur, a lethali culpa et a poenis contra Apostatas latis omnino excusantur. Nollem tamen idem dici de Monialibus papali clausura obstrictis: si enim extra claustra pedem efferant, saltem a poena excommunicationis ob violatam clausuram excusari nequeunt. At vero S. C. C. iussu Urbani VIII die 21 Sept. 1624, statuit: « ut fugitivi et Apostatae sive habitum regularem deserant, sive non, possint ac debeant ab Episcopo loci, ubi moram trahunt, in carceres coniici, ac Superioribus Regularibus consignari secundum regulae institutum puniendi, utque ipsi quoque Superiores teneantur eos perquirere, ad religionem reducere, atque efficere, ut apprehendantur. » Vide dec. Innoc. XIII. Porro Regulares inter Apostatas recensentur, etiamsi claustra deserant ea de causa vel praetextu, ut nullitatem professionis proponant, aut, si post unicam de nullitate professionis sententiam, monasticam vestem abiiciant; de quibus confer Bened. XIV lib. 13 de Synod. Dioec. lib. 13, c. 11, n. 14 et Giraldi p. 2 sect. 167, ubi habes, const. a Sixto V, et Urb. VIII hac de re editas. In Regulares Apostatas multae poenae sancitae sunt, inter quas potior est excommunicatio latae sententiae, quam ipso facto incurrunt, si habitum quoque dimiserint, cap. Ut pe-

RICULOSA Ne Cler. vel Monach. in 6. Sunt etiam a Canone alieni, ita ut si durante Apostasia ordinem susceperint, eius functione interdicantur, cap. CONSULTATIONI de Apostat. et Reiterat., et si durante suspensione aut celebrent, aut aliud Ordinum munus exerceant, irregulares omnino fiunt, cap. CUM AETERNI de Sentent. et Re iudic. in 6, et cap. CUM MEDICINALIS de Sentent. excommun. in 6. Demum ex Conc. Trid. sess. XXV, cap. 19 de Regular.: « Nullo privilegio suae Religionis iuvantur. » Praeter has poenas, quae a iure communi sancitae sunt, aliis etiam mulctantur, quas peculiares leges Ordinum Religiosorum adversus suos Apostatas constituerunt. Vide Amther de Apostasia lib. singul. Colon. 1833. « Verum Ecclesia, pia mater, pro summa, qua utitur commiseratione ac indulgentia minime recusat complecti apostatas, qui errorem ex animo dolentes ad relictam vitae regularis professionem revertantur, » ut ait Benedictus XIV op. cit. l. 13, cap. 11, n. 10.

§ 10.

De Haeresi.

Haeresis a Doctoribus communiter definitur error pertinax fidei manifeste repugnans in eo, qui fidem catholicam suscepit. Igitur ad formalem haereticum constituendum coniunctim necessaria sunt, videlicet error ex parte intellectus, pertinacia ex parte voluntatis, et susceptio fidei ex parte subiecti. In primis itaque requiritur error intellectus, qui fidei catholicae opponatur. Error enim

in definitione haeresis stat loco generis; quamobrem si quis metu mortis, vel alia de causa fidem, quam mente retinet, coram hominibus negaret, quamvis graviter delinqueret, et in foro Ecclesiae, quae de solis exterioribus iudicat, tamquam haereticus haberetur et puniretur; nihilo tamen secius nec formalis haereticus esset, nec poenis adversus haereticos sancitis obstringeretur. Sed error, ut diximus, eius generis sit oportet, ut doctrinae et catholicae fidei adversetur. Quae sit igitur doctrina, vel fides catholica videndum in primis est, ut inde perspectum fiat, qualis error pro vera haeresi habendus sit. Iam vero Doctorum sententia est: « Illud omne et solum esse de fide catholica, quod in verbo Dei scripto vel tradito revelatum, et omnibus ab Ecclesia propositum est de fide divina credendum. » Duo itaque faciunt doctrinam de fide catholica tenendam, scilicet divina revelatio, et Ecclesiae propositio; si alterum desit, huiusmodi doctrina nondum est de fide catholica, seu eius generis, cui fideles omnes sub poena haeresis assentiri teneantur. Quoniam vero Ecclesia in Concilio Trid. congregata sess. IV in decreto de divina Scriptura definivit, verbum Dei revelatum tum in Sacris Scripturis, tum sine scripto Traditionibus, quae ab ipsius Christi ore ab Apostolis Spiritu Sancto dictante, quasi per manus traditae, ad nos usque pervenerunt, contineri, et idcirco tum Sacram Scripturam, tum Traditionem ipsam tamquam ipsius Dei et fidei regulam proposuit, fit inde, ut quae in Sacra Scriptura, vel Traditione manifesta et perspicua sunt catholica fide credenda sint. Quae autem in Scriptura vel Traditione non satis manifesta et per-

spicua apparent, et idcirco a SS. Patribus vel Doctoribus in diversas sententias explicantur, nulla earumdem sententiarum ad doctrinam Catholicam pertinebit, quia deest propositio Ecclesiae, cuius est verum Scripturae sensum interpretari. Quamvis enim universa Scriptura et Traditio divina ab Ecclesia proposita sit, in obscuris tamen verus sensus verbi Dei, seu scripti, seu traditi nondum constat, donec ab Ecclesia ipsa exponatur et proponatur. Illud itaque, quod supra diximus, nullum esse fidei articulum sine Ecclesiae propositione, ita accipiendum est, quatenus Scriptura vel Traditio egeant interprete, quum a SS. Patribus et Doctoribus in diversas sententias exponantur. Ubi enim Patres et omnes et aperte aliquam fidei aut morum veritatem doceant, concors et constans ipsorum doctrina, tamquam ipsius Ecclesiae doctrina, tenenda est, ut merito haereticus habeatur, qui contra senserit. Id apertissime tradit Melchior Canus de Locis Theologicis lib. 12, cap. 6, praecept. 6: « Quodcumque dogma fidei vel Ecclesia habuerit, vel Concilium auctoritate Pontificis roboratum, vel etiam Summus ipse Pontifex fidelibus praescripserit, vel certe Sancti omnes concordissime constantissimeque tenuerint, ita nobis illud pro catholica veritate habendum est, ut contrariam sententiam haereticam sentiamus, quamvis nec aperte, nec obscure in Scriptura Sacra contineatur. » Et praeceptione seq.: « Si vel Ecclesia vel Concilium, vel Sedes Apostolica, vel etiam Sancti una mente eademque voce aliquam Theologiae conclusionem et confecerint, et fidelibus etiam praescripserint; haec veritas catholica ita censebitur, ut si esset

per se a Christo revelata, et ille qui adversetur aeque erit haereticus ac si sacris litteris traditionibusque Apostolicis refragaretur.» Secundo requiritur pertinacia, ut nempe aliquis obfirmato animo doctrinam illam abiiciat, quam Ecclesia catholica tenet, credendamque proponit. Igitur si quis bona fide, ex simplicitate aut ignorantia etiam culpabili (non tamen affectata, quae ab haeresi non excusat) contra fidem erraverit, paratus veritatem amplecti cum innotuerit, non pertinax nec idcirco haereticus dicendus erit. Quo spectat illud Augustini: « Errare possum, sed haereticus non ero; » et in can. Dixit Apostolus caus. 24, quaest. 3, ex eodem Augustino haec habentur: « Qui sententiam suam quamvis falsam atque perversam nulla pertinaci animositate defendunt, quaerunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati cum invenerint, nequaquam sunt inter haereticos deputandi. » At vero non ii tantum haeretici sunt, qui pertinaci animo doctrinis fidei contraria sentiunt, verum etiam qui in fide dubitant, unde omnium ore ac sermone iactatum adagium est: « dubius in fide infidelis est, » si dubium illud cum animi pertinacia coniunctum sit, quum nempe deliberato animo in dubium revocat, quod optime novit ab Ecclesia propositum esse catholica fide credendum. Is profecto qui non solum de universa doctrina catholica, sed etiam de uno fidei articulo sciens prudens dubitat, hoc ipso in fidem peccat, iudicans rem fidei dubiam et ancipitem, nec proinde auctoritatem Ecclesiae in proponendis rebus fidei infallibilem esse, quod aperta haeresis est. Tertio denique ad formalem haeresim consti-

tuendam requiritur ex parte subiecti, ut fidem Christi iam susceperit: unde s. Augustinus lib. 18 de Civit. Dei cap. 51 haereticos vocat « qui sub vocabulo christiano doctrinae resistunt christianae. »

Multae in haereticos poenae tum ab Ecclesia, tum a civili potestate sancitae sunt. Haeresis enim gravissimum et nocentissimum crimen est, eiusque punitio necessaria ad conservationem fidei orthodoxae, ad exemplum bonorum, ut metu perterriti a tanto crimine arceantur, atque etiam ad eorumdem haereticorum correptionem et emendationem, quod poenis afflicti ac veluti excitati facilius errorem suum animadvertant. Ipse Augustinus, qui vim inferre Donatistis haud aequum initio putavit, inde experientia victus intellexit poenas contra haereticos utiles omnino esse. Poenae ab Ecclesia constitutae numerantur: 1° Excommunicatio latae sententiae S. Pontifici reservata, quam etiam incurrunt fautores et receptores, tum ipsorum libros legentes, retinentes, ac imprimentes. 2° Depositio, si Clerici fuerint, ab omni officio et beneficio, ac degradatio. 3° Inhabilitas ad quodlibet officium et beneficium ecclesiasticum. 4° Irregularitas seu inhabilitas ad sacros Ordines suscipiendos vel exercendos. His tribus poenis, nimirum privatione omnium officiorum et beneficiorum, itemque inhabilitate ad quaevis officia et beneficia, et irregularitate mulctantur etiam fautores et receptores et defensores haereticorum, atque ipsorum liberi ad primum et secundum gradum per lineam paternam, per maternam vero ad primum gradum dumtaxat. « Et quidem, inquit Benedictus XIV de Syn. Dioeces.

lib. 13, cap. 24, pater etiam post eiuratam haeresim irregularitate tenetur, ideoque dispensatione indiget ad Ordines suscipiendos. At, relicta a patre haeresi, eoque ad Ecclesiae sinum reverso, filii iuxta aequiorem et magis receptam interpretationem irregularitate solvuntur.» 5° Infamia non tantum facti, sed etiam iuris facto ipso incurrenda, cap. 13, hoc tit. Haec autem infamia ad filios haereticorum non porrigitur, cum id nullo iure sancitum sit. 6° Denique privatio ecclesiasticae sepulturae: « ut si quis in peccato haeresis decesserit, oblatio pro eo non fiat, nec inter Christianos sepulturam accipiat, non obstante privilegio quibuscumque indulto, » « cap. Sicut hoc tit., et in cap. 2 eod. in 6 sancitum est: « ut quicumque haereticos, vel credentes, vel receptatores, vel defensores, vel fautores eorum scienter praesumpserint ecclesiasticae sepulturae tradere, sententiam excommunicationis incurrant usque ad idoneam satisfactionem. » Saeculares poenae a Principibus olim constitutae et pro diversa haeresis ratione indictae, in Cod. Theodosiano fere omnes recensitae, hae potissimum sunt: 1° Perpetua infamia, ob quam a cunctis honoribus et muneribus, ac civium privilegiis arcentur, atque a ferendo testimonio repelluntur. 2° Incapacitas testamentum condendi, ex aliorum testamentis haereditatem, vel aliud accipiendi, item donandi, donationesque capiendi. His accedunt multae pecuniariae, confiscatio bonorum, fustigatio, carcer, exilium, et ultimum supplicium, quam severitatem visum est pluribus principibus catholicis cum prudenti moderatione coniungere, vel omnino etiam delere, ex quo in Regno impune gras-

santur haereses, attentis adiunctis, ac praesertim ex quo, proh dolor! a lege, ut aiunt *fundamentali*, seu constitutione, tolerantia civilis, vel etiam cultus libertas, ac conscientiae admittitur. Verum plura de hac re praeloqui ad nostrum non pertinet institutum.

Quilibet ex lege naturali divina et ecclesiastica tenetur, si quem haereticum noverit, ad Ecclesiam denuntiare. Apposite Hieronymus in illud a Galat. 5: « Modicum fermentum totam massam corrumpit, » haec habet « scintilla statim ac apparuerit, exstinguenda est, et fermentum a massa vicina semovendum, secandae putridae carnes, et scabiosum animal a caulis ovium repellendum, ne tota domus, massa, corpus et pecora ardeat, corrumpatur, putrescat, intereat. Arius una scintilla fuit, sed quia non statim oppressa est, totum orbem eius flamma depopulata est. » Imo et haereticus occultus, si extra Sacramentum poenitentiae innotuerit, denuntiandus omnino est; quod plurimis Scripturarum et Patrum testimoniis aptisque rationibus illustrat Suarez Tract. de Fide sect. 4 disp. 20: « Talis denuntiatio, sunt eius verba, etiam de peccato sic occulto est necessaria ad bonum commune reipublicae christianae, et de se utilis est ad spiritualem salutem eius, qui denuntiatur. Quoad primam partem de bono communi probatur primo, quia licet in eo casu Iudex non possit statim procedere ad inquirendum de tali persona in particulari, potest nihilominus generalem inquisitionem et interrogationem maiori cum diligentia et advertentia facere, unde fieri potest, ut aliquam maiorem notitiam consequatur. Secundo poterit etiam maiorem

cautionem et vigilantiam circa talem personam adhibere, observando cum prudentia per se, vel per aliquem alium vitam, actiones, et verba talis personae, ut aliqua alia indicia, si fieri potest, talis peccati inveniat, quod quidem morale erit, quia haeresis mente concepta vix contineri potest, quin exterius prodeat. Tertio saepe contingit, ut qui suam haeresim uni soli latenter ostendit, idem cum pluribus singillatim et occulte faciat, ideoque maxime expedit, ut singuli denuntient. Quarto est etiam optima ratio et magna Ecclesiae utilitas, ut haereticus non sit a denuntiatione securus; etiamsi occultissime cum uno suam haeresim communicet, ne hoc modo audeant haeretici fideles inducere in suam haeresim cum singulis tantum singillatim et occultissime agendo. Ex parte vero ipsiusmet denuntiati utilis est denuntiatio, primo ex ratione proxime facta, nam hoc modo timebit magis vel in haeresim labi, vel saltem cum aliquo illam communicare, vel aliquem inducere, et ita saltem minus peccabit. Secundo, quia etiam de peccato commisso fortasse hoc modo aliquam inveniet medicinam et efficacem correctionem; nam certe qui semel contempsit auctoritatem Ecclesiae, et contra illam ausus est pertinaciter errare, raro resipiscit, et ab haeresi desistit, nisi per eamdem Ecclesiam corripiatur et aliquo modo compellatur. »

Praeter haereticos denuntiandi sunt nefarii homines, qui sacramentis ad pravos fines utuntur, daemonisque opem invocant, cum eo pactum ineunt; itemque caeremonias et ritus Ecclesiae irridentes, et denique id loquentes aut agentes,

propter quod vel manifeste haeretici, vel suspecti de haeresi comperiantur. Item denuntiandi ii omnes, qui sectis illis clandestinis nomen dederunt, quae ad rei tum sacrae, tum publicae exitium et vastitatem emersae a RR. PP. iterato anathemate damnatae sunt. Vide Const. Clementis XII « IN EMINENTI, » Benedicti XIV « PROVIDUS ROMANORUM, » Pii VII « ECCLESIAM A CHRISTO, » Leonis XII « QUO GRAVIORA, » et Pii IX litt. Encycl. « QUI PLURIBUS, » 1 Nov. 1846, et 13 Iulii 1865. Vide declarationem S. Poenit., die 13 Sept. 1821 in opere: « Enciclopedia Eccl. » Nap. 1844, t. 2, p. 483.

§ 11.

De controversia super iurisdictione haereticorum.

Duplex quaestio, utraque momentosa, hoc loco agenda est:

I. An formaliter haeretici iure divino, an ecclesiastico iurisdictionem amittant? II. An liceat cum eisdem haereticis communicare?

Quod ad primam quaestionem spectat, certum est occultum haereticum non amittere iurisdictionem, nec dignitatem, « donec ipse, ut ait Bellarminus de Eccles. militant. lib. 3, cap. 10, se ab Ecclesia publice separet, aut convictus haereseos invitus separetur. Adde quod si occulti haeretici nullam habere possent iurisdictionem, redderentur incerti omnes actus, qui ex iurisdictione dependent, quod non parum universam Ecclesiam perturbaret. » Praeterea certum est, ante celeberrimam Extravagantem Ad evitanda in Concilio

Constantiensi editam, ex antiquo iure ecclesiastico manifestos haereticos et schismaticos omni ecclesiastica iurisdictione ipso facto caruisse. Quamobrem S. Thomas 2, 2 quaest. 39 art. 3, ait: «In schismaticis et haereticis non manet potestas iurisdictionis: unde non possunt nec absolvere, nec excommunicare, nec indulgentias facere, aut aliquid huiusmodi. Quod si fecerint, nihil est actum.» At vero, post Extravagantem praedictam, dubitatum est, utrum haereticus manifestus, antequam per sententiam expresse et nominatim denuntietur, si non iure ecclesiastico, at saltem iure divino, et ratione haeresis iurisdictionem penitus amittat? Affirmativae sententiae studet Bellarminus de Rom. Pontifice lib. 2 cap. 30; eamque vocat, « sententiam omnium veterum Patrum. Neque valet, inquit, quod quidam respondent, istos Patres loqui secundum antiqua iura, nunc autem ex decreto Concilii Constantiensis non amittere iurisdictionem, nisi nominatim excommunicatos et percussores clericorum. Hoc, inquam, nihil valet; nam Patres illi, cum dicunt haereticos amittere iurisdictionem, non allegant iura humana, quae etiam forte tunc nulla exstabant de hac re, sed argumentantur ex natura haeresis. Concilium autem Constantiense non loquitur nisi de excommunicatis, id est de his, qui per sententiam Ecclesiae amiserunt iurisdictionem: haeretici etiam ante excommunicationem sunt extra Ecclesiam et privati omni iurisdictione, sunt enim proprio iudicio condemnati, ut docet Apostolus ad Tim. 3, hoc est praecisi a corpore Ecclesiae sine excommunicatione, uti Hieronymus exponit. » Itaque Bellarminus et Doctores omnes quibus haec sententia

arridet, non ex vi censurae, aut alia lege ecclesiastica, vel divina positiva, sed ex vi solius haeresis manifestum haereticum iurisdictione privari contendunt. At Suarez in Tract. de Fide sect. 5, disp. 21 aliter sentit; « Quia, inquit, fides non est fundamentum omnino necessarium iurisdictionis ecclesiasticae. Probatur autem: 1° Quia absolutio data ab haeretico in extrema necessitate est valida, ut habet communis doctrina, ergo habet iurisdictionem. 2° Quia alias per haeresim mentalem amitteretur iurisdictio etiam Pontificalis: est autem absurdissimum et contra rectam Ecclesiae institutionem, quia alias Papa v. gr. qui semel incideret in haeresim mentalem, deberet renuntiare pontificatui, vel in illo permanere ficte et sine vera iurisdictione, quorum primum est moraliter impossibile, et secundum Ecclesiae perniciosum. Et hoc incommodum fere eodem modo sequitur, etiamsi id asseratur de haeresi externa per accidens occulta, et applicari potest ad Episcopos, et alios Pastores et Iudices Ecclesiae. Unde etiam repugnat illa doctrina antiquae Ecclesiae consuetudini, quae Episcopos haereticos retractantes haeresim aliquando in suis muneribus et dignitatibus recipiebat, sine nova Episcopatus concessione, ut ex Conc. Nicaeno, et Chalcedonensi colligitur, et ex cap. CONVENIENTIBUS CUM ALIIS caus. 1, quaest. 7; ergo signum est ex vi solius haeresis non amitti Episcopatum, vel iurisdictionem eius. » Ex his sententia Suaresii videtur et maiori pondere rationum praedita, et magis ab Auctoribus recepta esse. Contrariis vero argumentis responderi poterit potestatem ordinis fundari in baptismate et charactere sacerdotali, potestatem autem iurisdictionis

in baptismate et ministerio ecclesiastico, quod aliquis ita acceperit, et quemadmodum potestas Ordinis ab haeretico manifesto, vel quovis alio amitti non poterit, quia character indelebilis est; ita etiam potestas iurisdictionis a manifesto haeretico non amittitur, donec ministerium ecclesiasticum aut propria voluntate dimiserit, aut eo legitime spoliatus fuerit. Et quidem explorati iuris est, neminem iurisdictione sua privari, nisi voluntate propria, spontanea scilicet abdicatione, aut, extra voluntatem propriam, auctoritate Ecclesiae, per quam ecclesiastico ministerio et iurisdictione exuatur. Quoties igitur haereticus manifestus neque potestati suae nuntium miserit, neque ab Ecclesia privatus exstiterit, iurisdictionem retinet, et saltem hoc ipso ad externum Ecclesiae corpus aliqua ratione pertinet, ratione scilicet ipsius ecclesiastici ministerii, quod adhuc possidet.

Apposite Sylvius in 2. 2., quaest. 39, art. 3 inquit: « Verius videtur, quod Episcopi, Parochi, et alii Clerici non amittant iurisdictionem ipso facto quo ipsorum schisma vel haeresis manifestetur; sed tunc demum, quando vel nominatim, vel publice denuntiantur excommunicati, vel ob istud crimen alia in ipsos fertur per Ecclesiam sententia, vel ultro ipsi manifesteque recedunt ab eo beneficio vel officio, quod habent ad haereticorum aut schismaticorum conventicula transeuntes. In Synodo enim VIII, can. 10 statutum fuit, ut nullus Clericus ante diligentem examinationem et Synodicam sententiam a communione proprii Patriarchae se separet, licet criminalem quamlibet causam eius se nosse praetendat, nec recuset nomen ipsius referre inter divina mysteria. Idem statui-

mus de Episcopis erga proprios Metropolitas, et de Metropolita circa Patriarcham suum. Ergo huiusmodi Episcopis, quamvis revera schismaticis, manet sua iurisdictio usque ad sententiam sive excommunicationis, sive aliam, nisi seipsos antea segregent, et altare contra altare palam erigant; alioquin male iuberentur Clerici, ut cum illis communicent, utpote iurisdictione carentibus et per consequens invalide absolventibus, caeteraque omnia iurisdictionem requirentia exercentibus. » Et paucis interiectis: « Respondeo, inquit, haereticos et schismaticos esse quidem extra Ecclesiam, etiam seposita excommunicatione, sed non propterea privari Iurisdictione, nam Ecclesia, quae illis iurisdictionem dedit per Summum Pontificem aliosque Praelatos, eam ipsis continuat ad evitanda scandala, et animarum pericula, donec declarentur, vel sponte recedant. Quare non oportet hic inseparabilia habere, esse extra Ecclesiam, et esse privatum iurisdictione, quia haeretici et schismatici occulti, imo et alii excommunicati sunt extra Ecclesiam, neque tamen existimandum est, quod omnes illi ante sententiam Iudicis sint privati iurisdictione. »

Fagnanus in cap. Quod a Praedecess. de schism. et Petra in Const. 18 Innoc. IV t. 3 pluribus probare connituntur « haereticos ac schismaticos notorios ipso facto esse privatos iurisdictione » et in medium afferunt sess. XI Conc. Later. V, et Const. Pauli IV. Card. Albitius de Inconst. in fide cap. 20, licet generaliter asserat, haereticos et schismaticos non privari potestâte iurisdictionis, nisi sint nominatim denuntiati, aut aperti clericorum percussores, tamen dum rationibus a Fagnano adductis respondere conatur, suam sententiam ad schismaticos orientales restringere videtur.

§ 12.

De Communicatione cum Haereticis.

Sed iam de consortio cum haereticis breviter dicendum est. Antiqui Canones pleni sunt sanctionum atque poenarum, quibus Catholicorum consortia cum haereticis vetantur, et opera SS. Patrum plena sunt monitionum atque exhortationum, quibus fideles ab eisdem consortiis arceantur. At vero, ut observat Benedictus XIV De Syn. Dioec. lib. 6, cap. 5: « per Canonem Concilii Constantiensis a Martino V approbatum, qui incipit Ad evitanda, quique semper in suo vigore permansit, non obstantibus contrariis subsequentibus Constitutionibus Conciliorum Basileensis et Lateranensis, nonnihil relaxata fuit disciplina in eo, quod pertinet ad conversandum, atque etiam in divinis communicandum cum haereticis, qui tolerantur, et expresse denuntiati non sunt tamquam vitandi. » Ex quo manifestum est non amplius ex lege ecclesiastica, neque vi excommunicationis in haereticos a iure inflictae, vetitam esse cum haeretico manifesto communionem, nisi is fuerit aut notorius Clerici percussor, aut expresse et nominatim denuntiatus, et a corpore Ecclesiae penitus resecatus. Verum aliqui doctores putant eam communionem cum publico et manifesto haeretico, quamvis non denuntiato, si non ex censura ac lege ecclesiastica, at certe iure ipso divino prohiberi. Equidem video neminem dubitantem, quin nefas sit cum haereticis communicare in tribus casibus: I. Si commu-

nicetur in ipsa doctrina, in ritibus haereticis, aliave in re, ob quam communicans vel haereticus, vel graviter de sua fide suspectus habeatur. II. Si ex communicatione periculum perversionis immineat, aut catholicae religionis contemptus. III. Si aliquod scandalum oriatur. Rem totam egregie explicat Suarez de triplici virtute disp. 21, sect. 1: « Est autem haec prohibitio naturalis, vel quatenus ad ipsammet fidem, vel ad caritatem spectat. Ratione fidei: 1° ac praecipue prohibita est communicatio cum haeretico in ipsa doctrina. 2° Prohibetur etiam communicatio in externis ritibus haereticis, quod non solum ad fidem, sed etiam ad religionem spectat. 3° Prohibetur tanta familiaritas cum haereticis, ut communicantem reddat de sua fide suspectum. Ratione caritatis: 1° Ad vitandum scandalum proprium, ne quis in suo periculo errandi se constituat. 2° Ad vitandum scandalum proximorum, qui in illo exemplo facile ad familiarem communicationem inducerentur. 3° Ad vitandum nocumentum ipsiusmet haeretici, qui per huiusmodi communicationem fit audacior, et in suo errore pertinacior. » Extra huiusmodi casus, et concurrente gravissima causa, aliqui Doctores autumant communicationem non solum in rebus civilibus, verum etiam in divinis permissam esse. « Haud equidem ignoramus, ait Benedictus XIV cit. loc., non deesse theologos ab omni culpa absolventes catholicos, qui cum haereticis et schismaticis nominatim non denuntiatis communicant in divinis, atque etiam Sacramenta ab eisdem recipiunt, dummodo hae simul concurrant rerum circumstantiae: 1° Scilicet, ut ad praedictam communicationem catholicos adigat

gravissima et urgentissima causa. 2° Ut haeretici aut schismatici, a quibus sacramenta exposcunt, sint valide ordinati, et sacra administrent ritu catholico absque ulla admixtione ritus damnati. 3° Ut communicatio cum eisdem in divinis non sit externa protestatio falsi dogmatis. 4° Demum ut nulli scandalum ingerat. Verum in primis praedicta theologorum sententia suos habet adversarios, neque ab omnibus admittitur tamquam in praxi secura: dein, ea etiam admissa, quum omnes enumeratae circumstantiae simul et coniunctim adesse debeant, ut catholicorum cum heterodoxis in rebus sacris societas omni vacet culpa, idcirco fere impossibile est usuvenire, ut a flagitio excusari valeant Catholici sese in rebus sacris cum haereticis vel schismaticis admiscentes. » Petra et Fagnanus cit. loc. prorsus nullam communionem cum haereticis ac schismaticis, ratione haeresis admittunt: verum confer instructionem de communicatione in divinis Catholicorum cum haereticis, et schismaticis editam a S. C. de Propaganda Fide pro Missionariis Orientis, quae incipit CUM SAEPE, et Responsionem C. S. O. super dubiis propositis a quodam Missionario civitatis Tenos, penes Giraldi in Expositione Iuris Pontificii ad titul. 39 lib. 5 decretalium super caput NULLI 8 de Sentent. excommunic., ex quibus sententia laudati Pontificis mire comprobatur, quod videlicet, etsi *speculative* possit aliquis casus excogitari, in quo ea communicatio licere videatur, *practice* tamen, serio inspectis omnium rerum circumstantiis, difficile admodum videtur et moraliter impossibile casum inveniri, in quo cum haereticis sine

ullo crimine communicatio in divinis fiat. Verumtamen praesentia haereticorum, vel schismaticorum precibus ac ritibus catholicis tolerari potest, quin imo licitum est, ubi aliquid boni sperandum sit, eos invitare, ut instructionibus catholicis assistant ac caeremoniis, remoto scandali periculo, dummodo proprios ritus non adhibeant, nec ritibus catholicis se immisceant, aliter enim non licet, nec ullo pacto permittenda est. Ulterius, « Si quis catholicus ait Devoti Inst. Can. l. 4 t. 18, § 11, Nota 2, haereticorum, aut schismaticorum templa ingrediatur, ut ea curiosius inspiciat, et sacris etiam eruditionis causa intersit, non ut eorum sit particeps, aut quidquam approbet, quod catholicae veritati adversatur, is profecto minime in sacris ac divinis communicare dicitur, neque culpae reus haberi potest. » S. C. de Propaganda fide ad dubium : « An liceat catholicis ingredi templa schismaticorum curiositatis causa, quae tamen ad effectum deduci nequit, quin intersint SS. functionibus, tamquam profanis repraesentationibus, absque oratione ac adoratione interna SS. Sacramenti, sed solum externo actu, ne a schismaticis insultentur in personis? » Reposuit 14 Ian. 1719 : « S. D. N. auditis votis EE. PP. dixit, ad mentem; mens est, quod consulant doctores et probos ac doctos ecclesiasticos diu versatos in illis missionibus, abstinendo prorsus ab actibus protestativis falsae sectae, et ab occasione scandali et subversionis; » et ad dubium, « an 1° liceat catholicis schismaticorum ingredi Ecclesias curiositatis ergo et extra tempus, quo sacra officia celebrantur, et an liceat ibidem adorare SS. Eucharistiae Sacramentum,

et venerare SS. Imagines, praesentibus ipsis schismaticis? et 2° an catholicus invitatus a schismaticis Ecclesias, et oratoria ac capellas invisere potest, ne eis molestiam afferat? » reposuit an. 1764 « ad 1m dubium affirmative ad 1 partem, dummodo absit scandalum, et ad 2 partem pariter affirmative, dummodo non coniungatur in precibus cum schismaticis. Ad 2m ut ad proximum.» Insuper eadem S.C. cum acceperit catholicos in insula Paris communicare cum schismaticis in veneratione imaginis B. M. V., quae exstat in templo schismaticorum, nec medium adesse id impediendi, responsum dedit 6 Aug. 1764: « Non esse inquietandos catholicos cultum S. Imagini B. M. V. praestantes, dummodo non coniungantur in precibus cum schismaticis. » Pius VI, ad dubium 18 Maii 1793 « an liceat fidelibus genuflectere ante hostias consecratas a presbyteris intrusis, » ait: « id faciendum esse. Ne vero in eiusmodi cultu praestando immiscere se videantur cum schismaticis, curabunt iidem catholici occasiones declinare occursus schismaticorum cum sacramentum deferunt. » Haec applicanda sunt catholicis ingredientibus iansenistarum templa, ut S. O. edixit responso dato ad Internuntium Apostolicum penes Neerlandiae regem, cui quidem sciscitanti, an licitum esset assistere caeremoniis iansenistarum, ante SS. Sacramentum genuflectere, etc., responsum fuit an. 1857: « Dentur per S. C. de Prop. fide decreta an. 1719, 1764, et S. M. Pii VI. » Plura hic speciatim quaeri solent. Ac 1° quidem quaeritur: An pro haereticis et schismaticis preces effundere, et sacrificia offerre liceat? Ut huic quaestioni plena detur et accurata responsio, tri-

plex casus apprime distinguendus est, seduloque considerandus. Primus casus est de precibus ac sacrificiis pro haereticis et schismaticis publice et secundum Ecclesiae valorem oblatis, facta inter sacra mysteria de eorum nominibus memoria, et nullum dubium quin id illicitum sit. « Sacri canones, ait Ben. XIV, const. EX QUO an. 1756, pro excommunicatis orare publice vetant, ut cautum legitur in cap. A NOBIS 28, et in cap. SACRIS 38 de Sent. Excomm., et quamvis id non obstet, quominus pro eorum conversione orare liceat, hoc tamen ita praestari non debet, ut eorum nomina in solemni sacrificii prece pronuntientur, quod plene congruit veteri disciplinae. Satis est in eum finem, mente animoque Deum O. M. rogare, ut aberrantes ad viam salutis et ad sanctae Matris Ecclesiae sinum reducere dignetur... Neque ut huic christianae caritatis officio satisfiat, necesse est intervertere leges Ecclesiae, quae a fidelium sibi obsequentium catalogo excludit eorum nomina, qui se ab illius unitate et obedientia separarunt: quaeque dum prohibet, ne pro his publice oretur, eorum certe commemorationem ab officio Missae, quae publicum est sacrificium excludit. » Secundus casus est de orationibus, ac sacris privatim oblatis pro omnibus haereticis et schismaticis in genere et in communi, aut pro aliquibus in specie, aut etiam pro uno, vel altero in individuo, reticito nomine, ea mente, ut ad Ecclesiae unitatem revertantur. Nos eorum adstipulamur sententiae, qui id licitum esse putant. Nam, misso argumento, quod facile ex cit. Bened. XIV verbis eruitur, sat erit ad propositum nostrum considerare tum rei, de qua agitur naturam, tum Eccle-

siae praxim, ac legem, tum ipsam tandem fidelis ac ministri intentionem. Nam licet ex rei natura, haereticus et schismaticus communium Ecclesiae spiritualium bonorum exsors sit, non tamen redditur incapax gratiarum recipiendarum, quas aliter, quam per Ecclesiae communionem, ac per publica suffragia a Christo directe, vi precum, ac sacrificii, procedunt. Nulla insuper adest Ecclesiae lex, quae prohibeat, quominus pro salute et conversione haereticorum et schismaticorum orationes et missae privatim fiant; quin imo notius est, quam explicari debeat, Ecclesiam constanti praxi, pro tollendo schismate, et haeresi extirpanda preces habere, et sacra perlitare. Tandem intentio fidelium ea profecto non est, ut quos ab Ecclesiae corpore praecisos esse dignoscit, eos participes reddere velit suffragiorum, quae pro Ecclesia, seu eius membris fiunt, « sed sic ad eos orat, seu pro iis, eorumque conversione dirigitur, ut neque publice nominentur, neque pro ipsis, sicut pro aliis, qui de Ecclesia sunt, officia ista publica instituantur, » ut observat Sylvius, Com. in p. 3 s. Thomae, q. 83, a 9, qui quidem doctor addit : « licitum esse orare pro excommunicatis : primo quidem in memento, ubi sacerdoti conceditur specificare, quos voluerit . . . dein in collectis aliisque precibus, quae fiunt ad altare. » Ratio est, ait Scavini, Theol. Moral. t. 1, Tract. 4, dis. 3, c. 8, act. q. 5, quia « lex loquitur tantum de suffragiis communibus. » Tertius casus est de orationibus et sacrificiis, quae fiunt pro uno vel altero haeretico aut schismatico defuncto, et quoniam nefas omnino est ei, nomine ecclesiae, *quomodolibet suffragare cum participatione bonorum*

communium ac fructuum, quae ab Ecclesia procedunt, tota quaestio eo reducitur, ut videatur an pro eius levamine licitum sit, privata intentione, preces exhibere, et nomine proprio, sacrificium perlitare in persona Christi, praesertim si coniici aut saltem praesumi possit, ob sinceram contritionem eum in statu gratiae decessisse. Nos affirmativam sequimur sententiam, eo quod privata suffragia Ecclesiae bona non sunt, nec Ecclesiae dispositioni subiacent. Vide Maschat et Schmalzgrueber. 2° Quaeritur an catholico liceat funus haereticorum comitari, eorumque cadavera ad sepulturam deducere? Pro negativa sententia affertur Const. Clem. VIII, Cum sicut, pro Italis, ubi praecipitur, ne haereticorum sepulturis intersint, et decretum S. O. 30 Martii 1628, ad quod Albitius addit: « eo quod huiusmodi comitatio nunquam fit, nisi cum Catholicorum saltem pusillorum scandalo et offensione, et cum aliqua rituum haereticorum communicatione . . . stantibus scandalo et communicatione in ritu, non esse licitam huiusmodi communicationem. » Neque, ut verbis utar Gregorii XVI, in suis litteris ad Abbatem Scheijern in Bavaria 16 Februar. 1842 datis, « iuvat dicere acatholicum piissime potuisse vivere, vel in extremis vitae momentis occulto Dei misericordis beneficio illuminari ad poenitentiam. Etenim secretiora haec divinae gratiae mysteria ad externae Ecclesiae potestatis iudicium minime pertinent. » Schmalzgrueber, aliique affirmativam tenent sententiam, dummodo evitetur scandalum, et haereticus sepeliatur in loco profano. Nos priori sententiae assentimur, non eo tamen progredimur, ut denegemus nullum dari

casum, in quo catholicorum praesentia hisce caeremoniis, excluso scandalo ac periculo communicationis in ritu, locum habere, adeoque permitti queat. Accidit enim non raro, praesertim in regionibus mixtis, ut huiusmodi catholicorum praesentia, omnibus inspectis, ex communi aestimatione, nil aliud sit quam actus externus et demonstratio quaedam humanitatis et benevolentiae de socialibus politicisque defuncti virtutibus, quae fit saepe etiam, ut pari comitate respondeatur acatholicis, qui honoris civilis causa comitantur, quin ritibus ullo modo se immisceant. 3° Quaeritur, an in alicuius acatholici funere, vel anniversaria decessus die sacrum, quod publice petitur in eius suffragio, pro catholica familia universa offerre liceat? Gregorius XVI breve ad eumdem Abbatem die 9 Ian. eiusdem anni, sacris insistens Ecclesiae regulis, reponit: « intentionem hanc offerendi divinum sacrificium, seu alias preces pro defunctis e catholica familia universis, haudquaquam satis esse, ad cohonestandum, publici funeris causa, quod pro acatholica persona nominatim postulatum est, ut in eius obitus, aut annua die celebretur. Nec permitti potest, ut ullo modo fraus fiat prohibitioni illi, quae in catholica ipsa doctrina innititur, de sacro funere pro defunctis acatholicis non celebrando. » Quaeritur an licitum sit catholicis, qui sub principibus acatholicis degunt, sive ante, sive post celebratum coram catholico parocho, aut sacerdote coniugium, praebere aut renovare consensum coram ministro haeretico, ubi lex id ab omnibus exposcit, ut matrimonium legitimum habeatur? Cum catholicus sistat coram ministro, tamquam viro

politico, ea mente, ut exhibeat consensum secundum legis praescriptum, nullum dubium, quin licite id peragat. Vide Const. Ben. XIV, REDDITE NOBIS, 17 Septemb. 1746. An pariter liceat catholico, post matrimonium ecclesiasticum se sistere cum parte acatholica coram ministro protestante, quaestio est, quae potius a receptis regionum moribus, et a rerum adiunctis, quam ab ipso principio de communicatione in divinis suam haurire solutionem videtur. Etenim huiusmodi praesentia, ex communi aestimatione, habetur veluti actus mere materialis, qui absque ullo scandalo et perversionis periculo, civilis observantiae ac benevolentiae tantum causa exhibetur ac fit, nullamque communicationis in divinis, quam canones vetant, rationem ex voluntate omnium praesefert. Accedit id saepe fieri, ut incommoda quae, si haec denegetur praesentia, pertimescenda sunt, praecaveantur. « Quaedam sunt, ut ait S. Leo ad Rusticum Narbon., quae nulla possunt ratione convelli, ita multa sunt, quae pro necessitate temporum oportet temperare.» 5° Quaeritur, an catholico liceat in templo haereticorum agere aeditulum, organistam, aut pulsare campanas, quibus illi ad templum convocantur? Negativam sententiam tuentur Lessius op. posth. v. haeretic. cas. 11, et Arsdekin, Theol. tripartita univ. t. 2, p. 2, tract. 6, q. 9, ea praecipue ratione « quia exercendo illas functiones, directe cooperatur ritibus haereticorum, quod est per se malum, adeoque nulla spe lucri potest reddi licitum aut honestum. Alii e contra id permissum esse affirmant, secluso scandalo, ac religionis contemptu, dummodo aliqua, quae nunquam fere deest, causa urgeat; qui

quidem licitum operariis esse dicunt ipsa haereticorum templa aedificare, secluso scandalo. 6° Quaeritur, an liceat catholico ministrum acatholicum adire, vel advocare, ut de collato infanti baptismate testimonium praebeat? Card. de Luca, de fide, dis. 14, sect. 5, § 5, n. 163, et Arsdekin, loc. cit. q. 32, putant non licere, « si actio haec habeat aliquid sacri, vel sit recognitio potestatis, aut ministerii spiritualis, aut aliquod scandalum generet. » Nemo vetatur haereticis famulari, dummodo ius retineat catholicam religionem libere exercendi, omniaque peragendi, quae a S. Ecclesia praescribuntur. 7° Quaeritur an Catholici Missionarii ac presbyteri, a schismaticis rogati, in horum Ecclesiis praedicare possint? S. C. de Propaganda Fide an. 1674 ad Aegypti Missionarios reposuit: « vel invitatur ad effectum, ut ubi praedicetur veritas catholica indefinite et etiam contra errores eorumdem schismaticorum, et tunc affirmative; vel tantum ut sermo fiat de virtutibus et vitiis, quae communiter tam a catholicis, quam a schismaticis amplecti ac vitari debent, et tunc negative. » 8° Quaeritur, an liceat catholicis protestantium baptismati, eorumque concionibus interesse, et matrimoniis ac baptismis graecorum assistere, in iisque per se, vel per alios aliquando etiam patrini officio perfungi? Schmalzgrueber ait licitum esse catholico in regionibus mixtis, filium haeretici ex baptismo suscipere, si ritu catholico ministretur, quin id nullo iure prohibeatur. Ast S. C. Inquisitionis die 10 Maii 1770 rescripsit: « Sanctissimus decrevit catholicis regulariter non licere haereticorum aut schismaticorum concionibus, baptismis, et matrimoniis

interesse: absolute autem non licere nec per se, nec per alios fungi officio patrini in baptismis. quae haereticorum filiis ab haereticis ministrantur.» 9° Quaeritur an catholico infirmorum protestantium curam agenti, sive in nosocomiis, ubi etiam acatholici recipiuntur, sive in privata domo licitum sit eorum precibus annuere, et advocare ministrum haereticum, a quo religionis auxilia et solatia recipiant? S. O. die 15 Mart. 1848 reposuit: « Iuxta exposita non licere, et passive se habeant. » Quaeritur 10° an catholicis liceat pecuniam pro aedificatione templi haeretici contribuere? S. Poenitentiaria an. 1822 reposuit: « Affirmative, sed tantum ad se, suaque templa ab incommoda illa, ac scandalosa cum protestantibus simultaneitate liberando. » Quaeritur 11° an parochus, haereticum, schismaticum, ac excommunicatum esse fidei sponsorem sinere aliquando queat? Certum est prohiberi parocho a SS. Canonibus, ut haeretici et etiam de haeresi suspecti, tamquam fidei sponsores adsciscantur. Verum, urgente necessitate, praesertim ubi ex parochi oppositione scandala ac mala praevideantur, id licitum esse plures auctores arbitrantur. Vide Layman l. 5, tract. 2, c. 9, n. 7; et Barbosa de Officio et pot. Episc. alleg. 30, n. 25. 12° Quaeritur tandem, an in regionibus ubi haereticis ius politicum, cultusque libertas conceditur, catholici, qui ex officio templis extruendis, solvendisque denariis pro cultus exercitio ac ministrorum sustentatione addicti sunt, aerarii publici pecuniam dare licite possint, ut templa protestantium aedificentur, ac conserventur, eorumque ministri alantur ac sustententur? Auctor operis Praelect. I.

C. habitae in Sem. S. Sulpitii t. 2, n. 724, affirmativam sequitur sententiam, tum quia ii « qui ex officio concurrunt ad templorum aedificationem et ad partitionem denariorum publicorum, quae attribuuntur pseudoministris, non habentur uti complices haeresis, » tum quia ii qui remote tantum et mediate ad actum cultus haeretici concurrunt, necessitatis causa, illum eo ipso approbare non censentur.

§ 13.

De Schismate.

Schisma fit cum aliquis per contemptum et inobedientiam a legitimis Pastoribus se dividit; unde Hieronymus in Ep. ad Titum recte ait: « Inter haeresim et schisma hoc esse arbitramur, quod haeresis perversum dogma habet, schisma propter Episcopalem discessionem ab Ecclesia separat; » sive, ut ait s. Aug. lib. de fide et Symb. c. 3: « quod haeretici de Deo falsa sentiendo, ipsam fidem violant, schismatici autem discussionibus iniquis a fraterna caritate dissiliunt, quamvis ea credant, quae credimus. » Igitur utrumque delictum hominem segregat ab Ecclesia catholica, alterum per desertionem a fide, alterum per desertionem ab obedientia et subiectione. Verumtamen schisma sine aliqua haeresi vix ullum est, tum quia schismatici facile sibi persuadent extra Ecclesiae unitatem salutem dari, quod aperta haeresis est, tum quia « aliquam sibi confingunt haeresim, ut recte ab Ecclesia recessisse videantur, » quemadmodum subdit Hieronymus

cit. loc. At vero triplex schismatis species distingui potest, *specialis*, *particularis*, *et universalis*. *Specialis* est, quando aliquis a propria Ecclesia, suoque Episcopo cum Apostolica Sede communionem habente se iniuste separat, et subesse omnino recusat. Huius generis schismatici, si Clerici sint, deponuntur; si laici, extra Ecclesiam proiiciuntur. *Particularis* est, ubi peculiares Ecclesiae inter se dissociantur, quod si fiat, salva unitate tum fidei, tum communionis cum universalis Ecclesiae Capite Romano Pontifice, proprie schisma non est, sed potius voluntatum et opinionum dissidium et alienatio. *Universale* schisma est, dum aliqua Ecclesia, Episcopus, vel fidelis quilibet subiectionem et obedientiam Romano Pontifici denegat: hoc enim ipso ab Ecclesiae unitate discedit, quum Ecclesiae coniunctus esse nequeat, qui ab eius Capite et centro unitatis disiunctus est. Hinc s. Thomas II 2, quaest. 39, art. 1, tradit: « Schismatici dicuntur, qui subesse renuunt Summo Pontifici, et qui membris Ecclesiae et subiectis communicare recusant. »

Schismatici proprie dicti eisdem ferme poenis ac haeretici afficiuntur. Itemque de communione cum schismaticis in rebus sacris, deque validitate actuum ecclesiasticae iurisdictionis quam exercuerint, eadem plane locum habent, quae his de rebus respectu haereticorum dicta sunt. Vide, si lubet, responsa data a Pio VI de consilio selectae Cardinalium Congregationis 28 Mai. 1793. Ordinationes etiam a schismaticis factae illegitimae et sacrilegae omnino sunt; si tamen Schismatici valide ordinati fuerint, et in Ordinibus conferendis catholicum ritum adhibeant, Ordinationes valent,

quia character semel receptus etiam in Schismaticis haereticis, excommunicatis vitandis, depositis, intrusis, simoniacis, aliisque maximis peccatoribus indelebilis manet; unde fit, ut nec potestas Ordinis, quae, uti loquuntur Theologi, in charactere radicatur, adimi possit, neque ullo pacto aboleri. Quamobrem ea quaestio, de qua olim disputatum est, utrum ab haereticis ordinati, iterum ordinandi sint, pendet a quaestione facti, an primi a fide deficientes rite ordinati fuerint, et an quae ad substantiam Ordinationis pertinent, in subsequentibus Ordinationibus fuerint observata. At vero ordinati ab haereticis, schismaticis, aliisque eius generis Episcopis « vulneratum per eam manus impositionem habent caput, » ut loquitur Innocentius I. in ep. ad Rufum et Episcopos Macedoniae, quia usum Ordinis non recipiunt, sed vinculo suspensionis obstricti permanent, et irregularitati propterea obnoxii, si ipsos Ordines exercuerint. Hoc sensu huiusmodi Ordinationes in aliquibus Canonibus dicuntur irritae, quantum scilicet exercitium Ordinum spectat, non validam eorum collationem.

De schismate gallico an. 1791, vide duplex Breve Pii VI, diei 13 Apr. 1791; et diei 19 Martii 1792.

§ 14.

De Simonia.

Religioni et Sacrarum rerum venerationi insigniter repugnat Simonia, seu spiritualium rerum cum temporalibus permutatio. Primus huius sceleris auctor in lege evangelica, Simon Magus

fuisse dicitur, a quo Simoniae nomen dictum est. « Hic enim, ut habemus Act. VIII 19-20, Apostolis obtulit pecuniam, dicens: Date et mihi hanc potestatem, ut cuicumque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum; cui Petrus statim respondit: Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri. »

At latiori significatione Simonia dicitur, non solum si res spiritualis aut spirituali adnexa, ex. gr., Sacramenta, Sacramentalia, Sanctorum Reliquiae, iurisdictio ac potestas spiritualis, et huiusmodi, pro re temporali detur aut accipiatur, verum etiam si res spiritualis cum spirituali, veluti beneficium pro beneficio, vel temporalis pro temporali contra legem ecclesiasticam in commercium adducatur. Nomine rei temporalis hoc loco intelliguntur res illae, quae neque spirituales sunt, neque spiritualibus adnexae, sed aliquam tamen relationem, aut ordinem habent ad rem spiritualem, uti officium Oeconomi, Sacristae, Advocati, et alia eius generis, quae ad temporalium Ecclesiae rerum administrationem ordinantur. Haec itaque officia propter periculum et speciem quamdam Simoniae pretio conferri nequeunt, quatenus Ecclesia ob motivum Religionis, nempe ob dignitatem rei spiritualis, ad quam referuntur, sub poenis adversus Simoniacos constitutis, vetuit in turpem quaestum adduci. Ob eam causam a Iure ecclesiastico sub poenis simoniae vetita est resignatio ecclesiastici Beneficii pretio convento, ut alteri conferatur: « Renuntiare beneficium, ait s. Antoninus part. 2, tit. 1, cap. 5, ut detur alteri, est simoniacum, quia prohibitum scilicet ex iure positivo. » Itemque

pensionis per Superioris auctoritatem constitutae et assignatae cassatio per anticipatas solutiones, venditio Chrismatis, Olei Cathecumenorum vel Infirmorum, Sepulturae, numismatum, et rerum aliarum huius generis, quae benedictae ac consecratae sunt. An huiusmodi res, ex. gr. calices et vestes vendi possint, saltem secundum valorem et aestimationem materialem, plures auctores negant; alii e contra affirmant. Doctrina affirmans hodie communis est: verum calices antequam vendantur in usum profanum confringi ac conflagrari debent; vestes vero dissui, verbo ita debent tractari, ut consecrationem vel benedictionem amittant. Vide Ben. XIV Inst. Eccl. 52. Ad hoc simoniae genus refertur etiam acceptio pecuniae, aut rei alterius etiam sponte oblatae pro examine ad Parochiales Ecclesias; quod graviter prohibuit Tridentinum, Sess. XXIV, cap. 18 de Ref., ne scilicet Examinatores « quidquam prorsus occasione huius examinis ante vel post accipiant. » Confer Ben. XIV de Syn. l. 4, c. 7 n. 11 et seqq. Item Conc. sanxit sess. XXI, c. 2, « ut nihil pro collatione quorumcunque ordinum etiam clericalis tonsurae, nec pro litteris dimissoriis, aut testimonialibus, nec alia quacunque de causa etiam sponte oblatum Episcopi et alii ordinarii collatotores, aut eorum ministri quovis praetextu accipiant. » Concilium excipit notarios in iis tantum locis, in quibus non viget laudabilis consuetudo nihil accipiendi pro singulis litteris dimissoriis, aut testimonialibus, eisque permittit decimam tantum unius aurei partem accipere, « dummodo eis nullum salarium sit constitutum pro officio exercendo, nec Episcopo ex notarii commodis aliquod

emolumentum ex eisdem ordinum collationibus directe vel indirecte provenire possit. » Accessit postea taxa Innocentiana confecta 1 Oct. 1678 a Congregatione particulari deputata ab Innocentio XI huiusque mandato typis edita a S. C. C. 8 Oct., et ab ea per litteras ad quoscumque locorum ordinarios transmittenda. Quum dubitetur, num haec taxa extra Italiam obliget, de qua re vide Petra ad Const. 2 Urbani VI n. 17 t. 4, et Bouix de Episc. t. 2, p. 310, profecto sequitur solum Tridentinum decretum ad unguem servari in aliis regionibus debere, nisi facultas concessa sit aliquid ultra taxam accipiendi, praesertim postquam bonis suis Episcopi spoliati sunt. Dum igitur res spiritualis aut spirituali adnexa pro re temporali datur aut promittitur, simonia iuris divini et naturalis dicitur, adeoque prohibetur, quia mala est ac iuri naturali divinoque repugnans. Dum autem res spiritualis aut huic adnexa, pro alia re spirituali vel huic adnexa, et res temporalis in se pro temporali datur vel accipitur, simonia iuris humani et ecclesiastici censetur, quia ex sola iuris humani et ecclesiastici prohibitione mala est. Primum itaque Simoniae genus ulla dispensatione humana haud licitum effici potest; in altero, dempta per Superioris auctoritatem ecclesiastica prohibitione, omne vitium simoniae perimitur, et actus fit validus atque licitus, veluti si beneficium resignetur cum reservatione pensionis, si duo beneficia, auctoritate Pontificis permutentur. Huiusmodi enim resignationes, permutationesque tamquam simoniacae, et sub poenis Simoniae a iure ecclesiastico tantum prohibentur, ne propria auctoritate fiant, c. Quaesitum 5, et c. Olim 7 de Rerum permutat. Sylvius in 2, 2

quaest. 100 a. 1: « Sunt, inquit, auctores, qui distinctionem allatam non approbant, existimantes nullam esse simoniam, quae iure tantum humano prohibetur. Verum discordia videtur esse de nomine. Non enim asseritur, quod aliqua sit Simonia, in qua proprie et perfecte competat ratio Simoniae, et tamen solum prohibeatur iure humano, sed dicitur esse aliquod vitium habens similitudinem, et participans imperfectam rationem Simoniae; quod ideo vocatur Simonia non naturali, sed positivo iure prohibita. »

Utraque Simonia dividitur in *mentalem*, *conventionalem* et *realem*. Mentalis est internus voluntatis actus, quo quis per simulationem alteri rem spiritualem confert ea intentione, ut eumdem obstringat ad reddendum aliquid temporale, aut viceversa aliquid temporale alteri offert aut praestat spe et intentione rem spiritualem, puta beneficium, ab eo impetrandi: et ideo mentalis dicitur, quia nullo expresso, aut tacito pacto, malitia simoniacae intentionis se prodit exterius, sed in solo animo continetur. Quum autem Ecclesia de internis actibus non iudicet, hinc adversus mentalem Simoniam nulla a iure ecclesiastico poena statuta est. Conventionalis est externa conventio sive tacita, sive expressa dandi vel recipiendi aliquid spirituale pro temporali et viceversa, quae conventio, si adhuc ex neutra parte pro traditione rei completa sit, Simonia pure conventionalis, si vero ex una parte traditio perfecta fuerit, Simonia conventionalis mixta nuncupatur. Nulla in Iure Canonico adversus Simoniam sive pure conventionalem, sive conventionalem mixtam, poena perspicue expressa reperitur. Quamobrem in o-

diosis benigniorem legis interpretationem facientes nullam poenam inflictam esse, sed omnem Iudicis arbitrio relictam affirmamus. Actus tamen per simoniam conventionalem gesti iure non consistere generatim existimantur, ut si ex. gr. conventa pecunia, licet nondum numerata, permutatum aut resignatum sit beneficium, talis permutatio, vel resignatio nulla omnino et inanis habetur; quam sententiam amplexata est S. Rota in *Paderb. Ben.* 10 Maii 1747 coram Molino.

Tandem realis Simonia est conventio utrinque perfecta saltem inchoative, dum ex. gr. reapse ab una parte res spiritualis data est, ex alia autem aut tota, aut saltem pars conventi pretii soluta fuerit.

His tribus speciebus addenda est Simonia, quae *confidentialis* appellatur. Committitur autem, dum aliquis beneficium ecclesiasticum confert aut resignat, vel ad illud praesentat aut eligit, vel electum aut praesentatum confirmat aut instituit cum certa confidentia et obligatione, id est cum expresso vel tacito pacto, seu conditione, ut accipiens beneficium tamquam ex debito beneficium ipsum sibi, aut alteri, puta fratri, nepoti, intra certum temporis spatium, iterum cedat seu resignet, aut illius fructus, vel eorum partem persolvat. Ad hoc Simoniae genus exstirpandum Pius IV Constitut. edidit 4 Dec. 1564 « ROMANUM PONTIFICEM, » et alteram Pius V die 5 Aug. 1569 « INTOLERABILIS, » attente diligenterque consulendas. Ex his Constitutionibus intelligitur Simoniam confidentialem quatuor modis committi, accessu nimirum, regressu, ingressu, et stipulatione fructuum vel pensionis. *Accessus* est, quando is, qui

ad beneficii collationem concurrit eligendo, praesentando, aut confirmando, ex inito pacto confidit idem beneficium sibi vel alteri resignatum iri, veluti si quis beneficium accipiat inito pacto cum patrono illud suo tempore resignandi in favorem alterius, qui nondum per aetatem habilis est. *Regressus* est, cum quis ea conditione beneficium resignat, ut resignatarius sibi vel alteri idem beneficium redditurus sit; puta si quis infirmitate correptus alteri beneficium suum resignet cum pacto in idem beneficium regrediendi, si convaluerit. *Ingressus* est, cum quis beneficium sibi collatum et nondum possessum eo pacto resignat, ut in illud postea ingrediatur, si resignatarium vita periclitari, aut meliori beneficio donari contigerit. Denique *stipulatio pensionis* est, cum quis patrono praesentanti, aut resignanti, aut conferenti, seu alteri spondet reditus beneficii, aut pensionem soluturum. Porro ad simoniam confidentialem postulatur, ut accessus, aut ingressus, aut regressus sint in unum idemque beneficium. quamobrem non confidentialis, sed conventionalis Simonia erit, si quis beneficium ea conditione resignet, ut resignatarius non idem, sed aliud beneficium, quod possidet, in favorem tertii dimittat. Itemque si praesentans, eligens, aut conferens pretium temporale aliquod, non tamen fructus beneficii, sed aliquam ex eo pensionem stipuletur, erit Simonia, non tamen confidentialis: secus enim Simonia omnis confidentialis dicenda foret, quod falsum est; idque probe notandum erit ob diversitatem poenarum, quibus variae Simoniae species afficiuntur.

Quoniam autem, ut initio diximus, malitia Simoniae in eo sita est, quod res spiritualis, aut

spirituali adnexa, cuius pretium longe rerum omnium terrenarum valorem excedit, per emptionem et venditionem, vel similem contractum pro re temporali, tamquam eius pretio, commutetur, hinc singillatim explicandum est, quid nomine pretii, seu rei temporalis in hac causa intelligatur. Iam vero hoc nomine venit quidquid rei temporalis pro re spirituali datur aut promittitur, et dicitur pretium, aut munus, et triplex est ex S. Gregorio Papa in cap. SICUT NONNULLI caus. 1, q. 1: « Aliud enim, inquit, est munus ab obsequio, aliud munus a manu, aliud munus a lingua. Munus quippe ab obsequio est subiectio indebite impensa, munus a manu pecunia est, munus a lingua favor. » Igitur munus ab obsequio quodlibet temporale ministerium aut obsequium, ex. gr. famulatus, administratio rerum, negotiorum gestio, et aliud eius generis temporale opus intelligitur, quod in commodum et utilitatem alterius expresso vel tacito pacto, pro re spirituali promittitur aut praestatur, veluti si quis patroni liberos ad litteras informet expresse vel tacite, ut ab eodem ad beneficium praesentetur. Ex quo descendit simoniam non committi ab eo, qui Episcopo principaliter inservit ad eius captandam benevolentiam, secundo vero ad beneficium sibi comparandum. In praxi tamen vix possibile est, ut affectus simoniacus absit. Per pecuniam, quae munus a manu est, res omnes pretio aestimabiles sive mobiles, sive immobiles, sive corporales, sive incorporales, mutuationes pecuniarum, debiti remissiones, aliaque huiusmodi intelliguntur. « Totum enim, ut legitur can. TOTUM 1, q. 3, quidquid homines habent in terra, omnia

quorum domini sunt, pecunia vocatur; servus, vas, ager, arbor, pecus, quidquid horum est, pecunia dicitur. Ideo autem pecunia vocata est, quia antiquitus quod habebant, in pecoribus habebant. » Itaque munus a manu est, si quis pro ecclesiastico beneficio debitum, pensionem, aut temporalem mercedem, quae sibi solvenda esset, patrono vel collatori remittat. Cap. Veniens 16 de test. et attest. Ratio vero, cur pecuniarum mutatio pro re spirituali simoniam importat, inde petenda est, quod usus propriae pecuniae aliis concessus per se reapse sit quidquam pretio aestimabilis, quod quidem non solum communis hominum sensus, sed et plerique doctores fatentur. Cave tamen, ne exinde concludas pretium pro mutuo exigi licite posse, in omni rerum eventu. Denique per munus a lingua iuxta Pirhing in decretal. lib. 5, tit. 3, n. 135, et communem Doctorum sententiam « comprehenduntur laudes, commendationes, et preces, quae pro aliquo interponuntur, et quidem ex vi pacti expressi vel taciti, ut res spiritualis vicissim detur. Ut si v. gr. collator promittat se collaturum alicui beneficium, si pro se apud Principem intercedat, vel se ei commendet. » Quamobrem preces, laudes, commendationes rationem habent simoniaci pretii, non quidem simpliciter, et ex vi sua consideratae, sed quatenus ex pacto tacito vel expresso, conferenti rem spiritualem possunt humanum favorem conciliare, quum huiusmodi favor pecuniae, aut rei temporali aequiparari queat. Quae cum ita sint, quisque iam facile intelligit plus aequo munus a lingua eos protrahere, qui affirmant simoniam inesse etiam, ubi quis motus precibus et commendationibus vel illius, cui spirituale con-

ceditur, vel alterius viri praeclari, aliquod spirituale dat; siquidem preces hae, sine promissione alia vel pacto non habent rationem pretii, quia, ait Suarez de Simonia, c. 40, n. 3, « ut ratio pretii interveniat, necesse est, ut promissio vel pactum intercedat: nam si absque obligatione tales preces antecedant et sequatur beneficii collatio ex sola gratitudine, vel e converso praecedat spirituale donum, et sequatur intercessio pro donatore ex sola gratitudine, non est simonia; » et infra n. 9: « Colligitur ex dictis non esse simoniam precibus inducere potentem virum, vel familiarem Papae, vel Episcopi, ut mihi ab illo impetret beneficium.»

Non defuerunt Scriptores, qui putarunt nullam inesse Simoniae labem, si munus non tamquam pretium rei spiritualis detur, sed dumtaxat tamquam motivum, seu gratuita compensatio, ut alter ad dandum spirituale excitetur, aut moveatur. In hanc rem duae ab Innocentio XI propositiones damnatae sunt, 2 Martii 1679, quarum una est n° 45: « Dare temporale pro spirituali non est Simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed dumtaxat tamquam motivum conferendi vel efficiendi spirituale, vel etiam quando temporale sit solum gratuita compensatio pro spirituali, aut e contra. » Altera est n° 46: « Et illud locum habet, etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale, etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris aestimetur, quam res spiritualis. » Ex quibus compertum est ad patrandum Simoniae crimen non semper requiri expressam conventionem, seu pactum, sed implicitam etiam et interpretativam sufficere, qua quis det temporale animo alterum obligandi, aut

movendi ad dandum spirituale, vel viceversa, quandoquidem terrena lucra movere non debent ad spiritualia dispensanda, sed utilitas Ecclesiae, et merita personarum. Quid autem dicendum est, si detur temporale ad acquirendum spirituale, tanquam finem, vel vice versa? Si spirituale detur ob finem temporalem exstrinsecum, vel accipiatur, simonia est, iuxta communem doctorum sententiam. Si spirituale praestetur ob finem temporalem intrinsecum, aderit certe quaedam inordinatio, et non facile a culpa saltem veniali excusari ille poterit, qui sacra ministeria ob emolumentum temporale principaliter perageret; sed simoniam non committeret. Vide S. Alphonsum de Sim. n. 53. Caeterum quando temporale aliquod praestatur omnino gratis, solo gratitudinis titulo, simonia non adest, verum in praxi ut iudicium proferatur, inspiciendae sunt circumstantiae, qualitas personarum, quantitas et qualitas muneris, ac tempus donationis, quae quidem adiuncta ad solutionem casuum peculiarium in aliis quoque quaestionum hypothesibus multum inserviunt ac conducunt.

Pro Sacramentorum collatione, vel functionum spiritualium ministratione nihil accipi posse iam vidimus. Cave tamen ne inde inferas simoniacum ac illicitum esse aliquid accipere occasione administrationis Sacramentorum sponte oblatum vel concessum per legem, vel consuetudinem, pro honesta sustentatione, vel labore extrinseco. In aliquibus paucis regionibus usus adest aliquid dandi confessario in Tribunali Poenitentiae, cuius introductionem superiorum temporum historia demonstrat et explicat. Optandum quidem est, ut sensim sine sensu hic usus cesset, ita ut oblatio, quae fit, extra S. Tribunal tribuatur. S. C. de Propaganda Fide 17 Iunii 1787 improbavit abusum suscipiendi eleemosynas a poenitentibus titulo vel occasione

administrationis Sacramenti Poenitentiae, simulque voluit, ut in re tanti momenti, omni qua par est diligentia procederetur in Hollandia, ut omnis plane tolleretur abusus, ac removeretur omnis avaritiae suspicio, datis ad hoc litteris Ill.mo ac Rev.mo Brancadoro, Nuntio Apostolico Bruxellis. Verum cum probatum esset in Hollandia huiusmodi usus semper ab antiquo viguisse, factum est ut decisio S. C. communicata non fuerit, et usus ad nostra usque tempora adhuc permanserit. Nuper huic usui valedici coeptum est.

§ 15.

De redimenda iniusta vexatione.

Hic quaeritur, an si quis iniustum impedimentum ponat, quominus beneficium, aliamve rem spiritualem consequamur, liceat iniustam vexationem pecunia redimere? Qua in re videtur distinguendum, an is, cui impedimentum opponitur, verum ius ad rem spiritualem acquisitum habeat, nec ne. Si primum, non est Simonia, quia nihil spirituale tunc emitur, sed tantum removetur iniuria ab eo illata, qui obesse potest, non autem prodesse: agitur enim de iure quaesito ac certo, quod redimi posse ab iniusta molestia cap. 26 de Sim. aperte admittit. Secundo casu, quum sermo sit de iure quaerendo, vel ambiguo et incerto, vera Simonia est, quod via ad rem spiritualem pecunia comparatur. Apposite S. Thomas 2. 2. q. 100. art. 2.: « antequam alicui acquiratur ius in Episcopatum, vel quamcunque dignitatem, vel praebendam per electionem, vel provisionem, seu collationem, simoniacum esse, adversantium obstacula pecunia redimere, sic enim per pecuniam pararet sibi viam ad rem spi-

ritualem obtinendam. Sed postquam ius alicui iam acquisitum est, licet per pecuniam iniusta impedimenta removere. » Vide Fagnanum Cap. 7 de Arbitr. S. Alphonsum l. 3, q. 105, et S. C. C. Auxim. 9 April. 1785, et Raven. 7 Maii, et 18 Ian. 1785.

Altera priori affinis quaestio est, an simoniaci sint, qui ex pacto ad finiendam litem super re spirituali transigunt, aliqua re spiritituali vicissim data et accepta? « Super eo, inquit Alexander III. c. 4, de Transact., quod quaesivisti, utrum ab ecclesiastico beneficio in litigium deducto possit fieri transactio, tale damus responsum, quod transigi super re sacra et litigiosa non potest. Etenim res sacrae, ut possideantur, aliquo dato et retento sive promisso, speciem credimus habere Simoniae. » Et in cap. Constitutus sic habetur: « Quia huiusmodi transactiones speciem continent Simoniae, mandamus, quatenus revocata transactione in irritum causam audiatis. »

Tertia quaestio est, an iudex, arbitrio suo, non ex pactione partium, bene possit ob bonum pacis uni collitigantium reservare pensionem, et alterum in beneficia instituere hac lege, ut ad vitam solventis beneficiarii pensio duratura, ad successorem ipsius non transeat? Qua in re nullum dubium superest amplius, post ea, quae Alex. III cap. 2 de Arbitr., et Innocentius c. 21 de Praeb. et dign. decreverunt. Ipsi enim censent haud esse reprobandam compositionem, quam iudices delegati, viri providi et honesti, pro bono pacis, *arbitraria potestate*, statuerunt, « non quidem ex pactione partium, sed ex iussione iudicum et ad praestationem census (seu pensionis) non dignitas

prioratus, sed persona prioris maneat onerata, et vitam eius, qui solverit, non excedat: ne forte circa proventus aliqua videatur facta sectio prioratus.»

Verumtamen si agatur de obtinenda gratia, vel iustitia apud Sedem Apostolicam, etiam super iure quaesito, sive petitio sit de re spirituali, vel temporali et mixta, ex Const. Alexandri III Gravissimis, 2 Maii 1656 interdictum est redimere vexationem, quidquid dando quantumvis minimum, sub poenis in eadem Constit. contentis. Vide Giraldi op. cit. p. 1, sect. 762. Sola excipiuntur esculenta et poculenta, et pactum de convenienti curialium mercede. Nec prohibetur aliquid dare vel recipere post gratiae vel iustitiae impetrationem, dummodo pretium aut promissio non praecesserit. Licet mera liberalitas aut donatio non prohibeatur, tamen in praxi difficile valde est, ut ab omni vitio purgetur; siquidem liberalitates huiusmodi in usu non habentur, et si in usu sunt, suspicionem non levem praeseferunt. Non adest equidem in his simonia per se, sed ea facile adesse insuper posset.

§ 16.

De poenis contra Simoniacos latis.

Nefarium et exsecrabile crimen Simoniae semper Ecclesia detestata est, variisque poenis pro criminum gravitate in simoniacos animadvertit. Sunt tamen certae poenae a Iure Canonico sancitae, ipsoque facto incurrendae, si in collatione et

susceptione Ordinum aut Beneficiorum, aut in Religionis ingressu Simonia patrata fuerit. Poenae autem sunt huiusmodi. Et 1° quod spectat Simoniam realem in Ordinum susceptione et collatione, si haec Simonia occulta sit, tam conferens quam suscipiens Ordines ipso facto excommunicationem incurrunt. 2° Ordinibus initiatus suspensus est tum ab exsecutione Ordinis, quem simoniace suscepit, tum ab exercitio aliorum Ordinum, quos antea non simoniace susceperit; Ordinans autem a quacunque Ordinum, et primae etiam Tonsurae collatione, et a munerum omnium Pontificalium exsecutione ipso facto suspensus, et Ecclesiae ingressu interdictus est. Quod si Ordinans interdictum violet, non modo irregularitatem, verum etiam suspensionem incurrit a regimine et administratione Ecclesiae suae, et a perceptione fructuum Beneficiorum; Ordinatus vero, si ita suspensus actum Ordinis exerceat, irregularitatem incurrit, atque etiam privationem Beneficiorum omnium atque officiorum, et ad ea obtinenda inhabilitatem: Regulares vero incurrunt etiam privationem vocis activae et passivae, et inhabilitatem ad dictam vocem habendam: neque ab his censuris, nisi a Romano Pontifice, absolvi possunt. At si manifestum sit crimen Simoniae, tam Ordinans quam Ordinatus praeter supradictas poenas, a gradu suo, et ecclesiastico beneficio deponendus est. « Qui enim per pecuniam quemque consecraverit, vel ab eo consecratus est, alienus a Sacerdotio fiat, » can. Qui per pecuniam caus. 1, quaest. 1.

Adversus Simoniam realem in Beneficiorum collatione et susceptione patratam triplex poenarum genus est. I. Est poena excommuncationis. II. Est

invaliditas collationis simoniace factae. III. Est inhabilitas ad ecclesiastica officia et beneficia. I. itaque quicunque ecclesiasticum beneficium vel officium, sive seculare, sive regulare conferunt, aut eligendo, postulando, praesentando, aut aliis modis directe vel indirecte procurant, et quicunque simoniace acquirunt, ipso iure et ipso facto excommunicationem Pontifici reservatam incurrunt, ex cap. Cum detestabilis 2 de Sim. II. Huiusmodi simoniaca collatio, provisio, et acquisitio ipso iure nulla est, ita ut beneficiatus sub gravis culpae reatu beneficium dimittere, fructusque omnes, quos perceperit, restituere teneatur. Cap. 8 de Pactis. III. Demum Beneficiarius inhabilis fit non solum ad idem beneficium vel officium denuo obtinendum, sed etiam ad quaecunque alia beneficia assequenda ; quin etiam beneficiis antea canonice acquisitis per sententiam Iudicis privari poterit. S. Pius V Const. Cum primum, statuit « illis (beneficiis simoniace receptis) sit ipso iure privatus, et perpetuo inhabilis sit ad ea et quaecumque alia beneficia ecclesiastica obtinenda. » Verba *ipso iure* si in proprio sensu accipiantur important inhabilitatem ante quamlibet sententiam. Verum plures arbitrantur poenam hanc, quoad huiusmodi effectum non esse usu receptam « quod mihi etiam ait Suarez de Simonia, l. 4, c. 58, n. 11, ex his quae intelligere potui, est valde verosimile : quo posito non incurritur illa poena, saltem ante sententiam declaratoriam, etiamsi aliae incurrantur, quia potest consuetudo derogare uni parti legis, et non aliis... Inhabilitas ad omnia alia beneficia acquirenda omnino nova est, et ideo ubi clare non constiterit Const. Pii V esse receptam

in priori rigoroso sensu, existimo posse in praxi tuta conscientia servari opinionem Navarri, et non esse necessariam dispensationem ad alia beneficia, quando delictum non est ad forum contentiosum deductum, et in eo declaratum.» Const. THESAURUS, de Poenis Sim. c. 11, n. 7.

Verum confidentialis Simoniae graviores poenae sunt; nam praeter excommunicationem ipso facto incurrendam, et privationem tum beneficii per Simoniam acquisiti, tum alterius cuiuscumque beneficii, aut pensionis etiam canonice prius obtentae, atque inhabilitationem ad idem beneficium et ad alia quaecumque assequenda, collatio beneficii per Simoniam confidentialem dati vel accepti soli Romano Pontifici reservatur, fructusque male ex eo percepti Apostolicae Camerae applicantur. Sed petes: quid iuris est, si non quidem ab eo, cui beneficium collatum est, sed eo prorsus inscio, ab alio, puta ab eius patre, Simonia commissa sit? Dico autem, quod Ecclesia in detestationem criminis Simoniae omnino iubet, ut huiusmodi Beneficiarius, cum primum Simoniam fuisse patratam agnoverit, beneficium etiam ante sententiam Iudicis dimittat: « Secundum sacrorum Canonum instituta, ait caput SICUT TUIS 33, de Simonia, etiam parvuli, qui cupiditate parentum Ecclesias per pecuniam sunt adepti, eas dimittere tenentur. » At in cap. NOBIS FUIT de eodem excipitur casus: «nisi constaret illos, qui promissum tale, nempe simoniacum, fecerunt per fraudem in dispendium illius, qui eligendus erat, id malitiose fecisse, » ut scilicet tali pacto ab assecutione beneficii inhabilis redderetur. Altera exceptio est, cum quis sciens ab alio Simoniam committi, adversum illam proteste-

tur; si enim protestante prorsus inscio, Simonia adhuc compleatur, et beneficium simoniace conferatur, Beneficiarius non obstringetur ad beneficium huiusmodi abdicandum » quoniam ex eo quod contra prohibitionem et voluntatem tuam aliquis, te prorsus ignorante, promisit pecuniam et exsolvit, nihil tibi debet ad poenam et ad culpam imputari » ut loquitur cit. cap. Sicut tuis de Simon. Aliqui Doctores tertium casum excipiunt, dum scilicet aliquis per triennium beneficium possedit bona fide, quod illa verba absque *simoniaco ingressu* videntur omnino postulare, ut Simonia ab ipso ingrediente, vel eo saltem sciente patrata sit.

Denique adversus Simoniam in ingressu Religionis et professione patratam lata est excommunicatio contra personas singulas dantes et accipientes, et suspensio ab officiis capitularibus in Monasterium, si consenserit. Utraque poena ipso facto contrahitur ac Pontifici reservatur. Extravag. 19, 30 et 40 de Simonia prohibetur omnibus religiosis utriusque sexus, quominus quidquam directe vel indirecte exigere praesumant, etiam ad pium usum, sive ante sive post receptionem, simulque praecipitur ut gratis fiat admissio sub poena excommunicationis reservatae ipso facto incurrendae a dantibus et recipientibus. Verum ex Conc. Trid. sess. XXV, cap. 16 de Ref. exigi potest pro tempore novitiatus, quantum sufficit ad novitii victum et vestitum, idque sive monasterium sit inops, sive locuples. Pariter accipi possunt quae sponte offeruntur, servatis iis, quae a Conc. Trid. cit. decreto praescribuntur. Is autem, qui scienter per Simoniam professus est, in aliud Monasterium arctius detrudi debet ad criminis poenam luen-

dam, can. 25 de Sim. Haec praescriptio in desuetudinem abiit. Nec tamen simoniacum putes quidquid pro ingressu et admissione in Religionem aut recipitur, aut solvitur; nam, ut tradit S. Thomas 2. 2. qu. 100, art. 3 ad 4: « Pro ingressu Monasterii non licet aliquid exigere vel accipere quasi pretium; licet tamen, si monasterium sit tenue, quod non sufficiat ad tot personas nutriendas, gratis quidem ingressum exhibere, sed accipere aliquid pro victu personae, quae in Monasteriis fuerit recipienda, si ad hoc non sufficiant Monasterii opes. » Hac de re multa tradit Benedictus XIV. de Synod. Dioeces. lib. 11, cap. 6, et Maschat, qui id repetit ex aliqua relaxatione, mutatis temporibus, inducta, partim ex constitutionibus et declarationibus pontificiis, partim generali consuetudine et opinione fidelium. Ad moniales speciatim quod attinet, quamvis varia olim fuerit disciplina, modo tamen monasterium, sive locuples sit, sive inops dotem ab ingredientibus exigere potest; et Episcopo fas non est id, veluti illicitum, atque simoniacum decernere; vel etiam synodali constitutione generatim ac universim praescribere, ut dotis quantitas imminuatur, vel remittatur; quod in casibus peculiaribus, nonnisi consulta prius Sede Apostolica, fieri licet. Episcopus porro I. cavebit, ne ultra praefinitam dotem alia pecuniae summa a puellis extorqueatur in alios usus impendenda, qui ad puellae sustentationem nullomodo pertinent. II. Modum imponet sumptuosis apparatibus, musicis concentibus, comessationibus, aliisque, quae cum magno familiarum impendio, in monialium ingressu et professione fieri alicubi solent. An monasterium post professionem monialis pos-

sit cum huius parentibus pacisci de renuntiando iure successionis pro certa pecuniae summa, quaestio est, de qua vide Reiffenstuel l. c. n. 182. De dotis monialium depositione, aliisque ad dotem spectantibus, plura habes apud Giraldi l. c. sect. 780, et Analecta I. P. ser. 4, col. 1525.

CAPUT III.

DE IUDICIIS

§ 17.

De iudicii natura.

Hactenus causas prosequuti sumus, quae Ecclesiasticae sunt ratione obiecti spiritualis. Est autem aliud huiusmodi causarum genus, quae videlicet ratione personarum Ecclesiasticarum, quas attingunt, merito ecclesiasticae vocantur. Restat igitur, ut de his posterioribus causis ac iudiciis, quibus subiiciuntur, disseramus. Antequam de iudicii natura sermo sit, in primis tenenda est catholica veritas, quam Bellarminus de Clericis l. 1, c. 28, prop. I, his verbis exponit: « In causis ecclesiasticis liberi sunt Clerici iure divino a saecularium principum potestate. Vocantur causae Ecclesiae « quarum cognitio non pendet a legibus civilibus, sed ab Evangelio, vel a canonibus PP. ac CC. quales sunt controversiae de fide, de Sacramentis et aliae id genus » et p. 3, q. 5 « in iis, quae per se et proprie spiritualia et ecclesiastica sunt Clerici a potestate et iurisdictione laica divino iure sunt immunes et quae spectant ad Sacramentorum administrationem, poenarum eccl. irrogationem, ministrorum Ecclesiae institutionem, confirmationem, examen, et quidquid denique ad Ecclesiam, fidemque christianam specialiter pertinet, ut sacras literas interpretari, et alia quaedam ecclesiastica munera obire. »

Praeterea certum est in causis etiam civilibus, et profanis iure non minus civili, communi, quam Canonico, Clericos a magistratuum saecularium iurisdictione exemptos esse. Superiori libro III, § ultimo loquuti sumus de controversia an huiusmodi Clericorum exemptio in causis et iudiciis temporalibus introducta sit iure divino an humano. Caeterum fateri cogimur exemptionem hanc in causis profanis ac civilibus a pluribus guberniis nullo pacto admitti amplius, quin imo praescribi, ut, nullo facto discrimine, clerici aeque ac laici subdantur eisdem iudicibus, ac eadem iudicii forma iudicentur. Verum quidquid sit de hac re, nostri instituti ratio postulat, ut de iudiciis loquamur. Iam vero, iudicium definiri solet *legitima causae inter Actorem et Reum controversae per iudicem facta discussio et definitio*. Iudicium itaque tribus personis constat, videlicet Actore, Reo, et Iudice. Actor est qui iuris experiundi causa aliquem in iudicium vocat: Reus est, qui in iudicium vocatur: Iudex autem est, qui utrique parti ius dicit. At vero Iudices alii ordinarii sunt, alii delegati; exstatque in Decretalibus duplex titulus, alter de officio Iudicis delegati, alter de officio Iudicis ordinarii, de quibus singillatim dicendum est.

§ 18.

De Iudice ordinario.

« De Iure canonico, ait Van Espen. J. U. p. 3, tit. 5, Iudices ordinarii dicuntur, qui iurisdictionem non ex speciali aliqua delegatione, seu commissione, sed vi suae dignitatis sive officii

accipiunt. Unde Iudex ordinarius a Canonistis definiri solet, qui iurisdictionem habet, quam iure suo seu iure ecclesiasticae suae Praelaturae vel Magistratus, quo fungitur, exercet. » Igitur Iudices ordinarii sunt Episcopi et Praelati inferiores vere et proprie *nullius* dicti, qui ratione officii et dignitatis in suam dioecesim iurisdictionem habent, et Ordinariorum nomine venire solent, inter quos eminet Romanus Pontifex, « utpote qui de omni Ecclesia fas habeat iudicandi, neque cuiquam de eius liceat iudicare iudicio, » sicuti ad Episcopos Dardaniae scripsit Gelasius Papa Epist. 13. Iudicibus ordinariis accensentur Vicarii Generales Episcoporum, vel quatenus iure officii per legem seu Canonem probati exercent iurisdictionem, vel quatenus ordinariam Episcoporum iurisdictionem administrant ipsammet Episcopi personam sustinentes. Ob eamdem rationem Apostolicae Sedis Legati, quod vices ipsius Pontificis gerunt, inter Iudices ordinarios recensentur. Iurisdictio ordinaria, quum dignitati vel officio adhaereat, ideo fit ut cum ipsa dignitate vel officio simul obtineatur, nec amittatur, nisi dignitas vel officium renuntietur, aut ex iusta causa et legitimis modis adimatur. Huius autem iurisdictionis triplex praecipua dos est: I. quod videlicet iure et nomine proprio exerceatur: II. quod alteri personae, quae huic muneri idonea sit, delegari potest; III. quod in totum suum territorium, et in omnes eiusdem territorii personas explicatur: « ita quod qui se dicit exemptum, habeat hoc probare, » ut loquitur Glossa in cap. 7 de Offic. Ordinar. in 6. « Ex quo concluditur, ait Van Espen cit. loc., quod nullus praeter Episcopum,

possit in Dioecesi uti iurisdictione, nisi eam legitimo titulo sibi competere docuerit; dein hinc concludunt Canonistae quod iurisdictio inferioribus concessa semper intelligatur dumtaxat concessa cumulative, non autem privative cum exclusione Episcopi, nisi clare et plene probetur. »

§ 19.

De iudice delegato.

Iudex delegatus ab ordinario distinguitur, eo quod iurisdictionem neque propriam habet, neque suo nomine exercet, sed eius qui delegavit munere et vice fungitur. Sunt tamen delegati vel generales, vel particulares, quatenus vel ad unam tantum aut plures, sed speciales et determinatas causas, vel ad universalitatem causarum, ex. gr. ad totum causarum matrimonialium genus delegati sunt. Utraque delegatio, si fit intuitu personae, personalis audit; si dignitatis intuitu, realis nuncupatur. Personalis autem esse censetur, si nomen delegati exprimatur, aut si in formula delegationis dicatur: *Te personaliter delegamus* etc., *confidentes de tua circumspectione et industria*, etc. Realis censetur, si sub expressis nominibus locorum aut dignitatis, et non personarum deferatur, uti *Episcopo Imolensi*, aut si nomen quidem personae exprimatur, illud tamen nomini et dignitati loci postponatur, uti *Episcopo Imolensi N. N.* Potestas Iudicis delegati generatim a natura causae delegatae, et a Rescripto delegationis aestimanda est; unde delegatus ante omnia mandatum delegationis exhibere debet, eiusque

fines omnino observare : hoc ipso tamen non vetatur de connexis cognoscere , aliaque peragere, sine quibus delegatio ad exitum perduci nequit. At vero Iudices delegati munus suum alteri subdelegare non possunt, nisi aut ad universitatem causarum delegati sint, quibus rite praesumitur concessa potestas alterum ad unam aut alteram causam subdelegandi , aut nisi a Summo Pontifice constituti sint , qui sibi delegatam iurisdictionem sive in totum , sive in partem alteri subdelegare possunt: habentur enim veluti Ordinarii, quin in causa delegata Ordinariis maiores censeantur. Verum Delegatus ad universitatem causarum tum etiam summi Pontificis Delegatus rite subdelegant, nisi eis iniunctum sit, ut personaliter negotium exsequantur, aut nisi personae industria electa fuerit, cap. ult. de Offic. Deleg.

Iudices a Summo Pontifice delegati ultra duas diaetas (diaeta autem, seu iter unius diei , ex L. 3 ff. de V. S., viginti milliaria continet) extra dioeceses litigantium constitui non possunt. Cum enim Innocentius III experientia didicisset, quod « nonnulli gratia Sedis Apostolicae abutentes, litteras eius ad remotos Iudices impetrare niterentur, ut reus fatigatus laboribus et expensis liti cedere, vel importunitatem actoris redimere compelleretur, in Concilio Lateranensi statuit, ne quis ultra duas diaetas extra suam Dioecesim per litteras Apostolicas ad iudicium trahi possit , nisi de assensu partium fuerint impetratae, » ut habetur in cap. NONNULLI 28 de Rescript. Deinceps Bonifacius VIII in cap. STATUTUM de Rescript. in 6 evocationem extra propriam Dioecesim ad unam diaetam contraxit, et nunc quidem restrictioni

tum in prima, tum in secunda et ulteriori instantia locus est. Praeterea ne delegationes Apostolicae vilescerent, idem Pontifex sancivit, ut nullis nisi dignitate praeditis, aut personatum obtinentibus, aut Canonicis Ecclesiarum Cathedralium delegationes causarum a Sede Apostolica eiusve Legatis committerentur, easdemque causas non alibi audiri mandavit, quam in Civitatibus, aut locis insignibus, ubi possit commode peritorum copia haberi, Denique Trid. Synod., ut personae praeditae qualitatibus per Bonifacium expressis facile perspicerentur, sess. XXV, cap. 10 constituit, ut in Synodo provinciali aut dioecesana quatuor saltem personae eis qualitatibus instructae eligerentur, et earum nomina post designationem factam, ad Sedem Apostolicam transmitterentur. Atque hi sunt Iudices sic dicti synodales, quod videlicet in Synodis designantur. Si plures a Pontifice delegentur, nulla adiecta clausula, qua mandatum explicetur, coniunctim dati censentur, et unus sine altero procedere nequit, nisi unus alteri causam subdelegaverit, cap. 6 et 16 de Offic. Iud. ordin.: sed si plures in solidum delegati sint, videlicet cum clausula ut omnes, aut duo, aut unus sine altero procedat, tunc datur locus praeventioni, quatenus omnes, aut duo, vel unus sine altero ad beneplacitum partis impetrantis, possunt iudicare. Si denique delegatio facta sit, adiecta clausula conditionali « quod nempe si non omnes interesse velint, aut possint, reliqui in negotio procedant; » rescripsit Pontifex: « alios rite procedere, postquam constiterit alios adesse non posse aut nolle, » cap. 21 eod. At praeter huiusmodi delegationes, dantur etiam generales

delegationes Pontificiae, vel Conciliorum Generalium, cuiusmodi sunt, quae in multis casibus ex Decretis Tridentinae Synodi *Episcopis tamquam apostolicae Sedis delegatis* commissae sunt. In his casibus appellationes ad Summum Pontificem deferuntur, et Vicarii generales vi generalis mandati non procedunt, et demum, vacante Sede, haec delegata iurisdictio ad Capitulum non devolvitur.

Delegati officium varia ratione exspirat; namque finitur 1° morte delegantis, re adhuc integra, hoc est ante litis contestationem vel citationem: nam ex communi sententia doctorum in cap. 19 et 20 de offic. Iud. Deleg. non solum contestatione, sed etiam citatione delegatorum iurisdictio perpetua evadit. 2° morte delegati, nisi delegatio sit realis, seu intuitu dignitatis, non personae facta; tunc enim transit ad Successorem, quum dignitas non moriatur. 3° revocatione mandati, sive res integra, sive non integra sit, cap. 24 de Rescript. et L. 58 ff. de Iudiciis, ubi Iurisconsultus ait: « Iudicium solvitur vetante eo qui iudicare iusserat. » 4° Lapsu temporis ad causam finiendam praestituti, nisi communi partium consensu prorogetur. 5° Denique prolatione sententiae, vel exsecutione; nam si iudex ab Ordinariis, puta ab Episcopo, delegatus sit, sententiae prolatione delegatio desinit, cum Ordinarius debeat sententiam exsequi, cap. Si quis de Foro compet., at si Iudex delegatus a Pontifice datus sit, eius potestas non per sententiae prolationem, sed per exsecutionem finitur.

§ 20.

De qualitate et officio Iudicis.

Restat ut paucis complectamur, quaenam personae in Iudicem constitui possint, quidve Iudex praestare debeat, ut munere suo rite recteque fungatur. Iam vero Iudices esse nequeunt, qui vel natura, vel lege prohibentur. Igitur agendo officio Iudicis impares natura sunt surdi, muti, furiosi, mentecapti, impuberes, atque etiam viginti annis minores; quamvis ex partium consensu eligi Iudex possit, qui decimum octavum annum iam compleverit, cap. 41, de Offic. et pot. Iud. deleg. His adde illiteratos; ius enim ad Canonum et legum normam dicendum est. Iure autem a Iudicis officio arcentur infames omnes, uti sunt haeretici, schismatici, excommunicati, periuri, et demum omnes, qui ob crimen aliquod publica infamia notati sunt. Servi quoque ratione conditionis, et feminae ratione sexus munus Iudicis exercere vetantur; si tamen Reginas excipias, quae ob eminentem dignitatem in Regnis suis, ubi consuetudo invaluit, potestatem iudiciariam exercent: quin et Abbatissae aliquae sive ex consuetudine, sive ex privilegio tum in suas Sanctimoniales, tum etiam in Clericos iurisdictionem explicant, eosque ab officio et beneficio suspendere possunt, cap. 12 de Maior. et Obed., quae quidem non est proprie dicta suspensio, sed praeceptum seu prohibitio, ne celebrent, et muneris sui actus exerceant: unde in cit. 12 de Maior. et Obed. Pontifex non rescribit debere servari censuram ab Abbatissa latam, sed

praeceptum eius atque mandatum. Vide quae diximus lib. II, § 107. Gagliardi, Inst. I. C., l. 3, § 13, n. 42 fuse exponit nonnullis Abbatissis indultam fuisse iurisdictionem quasi episcopalem per idoneos vicarios exercendam.

Iudex autem legum minister et custos est, non arbiter: « cum enim fuerint leges institutae et firmatae, non licebit Iudici de ipsis iudicare, sed secundum ipsas, » ut loquitur Augustinus in lib. de vera Relig. cap. 31. Et in cap. 1 de Constitutionibus sic habetur: « Nemo in iudiciis ecclesiasticis suo sensu, sed canonum auctoritate ducatur. » Itaque Iudex, ubi lex perspicua est, etsi aliquando asperior videatur, secundum ipsam pronuntiare debet. Ubi vero casus in lege expressus non est, et interpretatio locum habet, aequitas rigori praeferenda est; quo sensu accipitur Lex 90 ff. de R. I.: « In omnibus quidem, maxime tamen in iure, aequitas spectanda: » et L. 8 cod. de Iudiciis: « Placuit in omnibus rebus praecipuam esse iustitiae aequitatisque, quam stricti iuris rationem. » Quod si utrinque causa aeque probabilibus argumentis et rationibus innitatur, in causa civili favendum est reo vel possessori, quandoquidem tritae sunt regulae iuris: actore non probante reus absolvitur, et in dubiis melior est conditio possidentis; nec licet Iudici gratiosus esse, et personam acceptare, unde merito Alexander VII damnavit hanc propositionem: « quando litigantes habent pro se opiniones aeque probabiles, potest Iudex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius prae alio. » At vero si Iudici constet alteram partem potioribus argumentis fulciri, eius favore sententiam proferat

necesse est, quod in iudiciis ea causa vincere debet, quae aequitati et iuri conformior est; quamobrem laudatus Pontifex hanc etiam propositionem damnavit; « probabiliter iudico iudicem posse iudicare iuxta opinionem minus probabilem. » Verum in causis criminalibus semper est favendum reo, etiamsi adversus eum validiora momenta sint: quippe in criminalibus ad poenam infligendam non probabiles, aut probabiliores, sed praecipuae et certae probationes postulantur, quia praestat reum absolvere, quam innocentem condemnare. Praeterea Iudici cavendum est, ne ex iuris imperitia, vel parum accurate perpensa aut indicta causa, neve ex amore, odio, vel amicitia ad iudicandum procedat, atque a muneribus etiam sponte oblatis abstinere omnino debet, « quae, ut legimus Exod. XXVIII, 8, etiam excaecant prudentes, et subvertunt verba iustorum. »

§ 21.

De arbitris.

Loco Iudicum per Arbitros lites finiri consueverunt. De his itaque nonnulla addenda sunt. Arbitrorum nomine veniunt Iudices extraordinarii ad cognoscendas et decidendas lites, litigantium voluntate electi. Duo sunt Arbitrorum genera: vel enim sine ullo iudiciario ordine ex aequo et bono lites et negotia tractant, suoque cônsilio et auctoritate litigantes componere student, et vulgo arbitratores et amicabiles compositores dicuntur, eorumque sententia arbitramentum appellatur; vel causam cognoscunt, iuris ordine servato, nem-

pe praemissa citatione, examine testium et instrumentorum, aliisque saltem substantialibus solemnitatibus iudiciorum adhibitis, et arbitri proprie dicti nominantur. Ex his autem alii sunt arbitri, quos ipsi litigantes eligunt, iubente nemine, et alii sunt qui a partibus eliguntur, lege vel statuto iubente, unde priores *voluntarii* audiunt, posteriores *necessarii*. Arbitri voluntarii nullam habent iurisdictionem publicam, sed eligentium arbitrio et conventione munus iudicandi accipiunt, et ipsorum sententia arbitrium seu laudum nuncupatur. Arbitri necessarii non solo partium consensu, sed ab ipsa lege vel statuto iurisdictionem accipiunt, quamobrem veri Iudices sunt, eorumque sententia transit in rem iudicatam, ab eaque appellatur. Sic Iure Canonico ex cap. 39 de Offic. et Potest. Deleg. Arbitri constituendi sunt, cum datus Iudex suspectus est: itemque ex cap. 14 de Rescript. eligendi sunt Arbitri, cum Iudices super revocatione litterarum Apostolicarum inter se non consentiunt, et Iure municipali quarumdam regionum lites inter certo cognationis gradu coniunctos ab Arbitris iudicandae sunt.

Arbitri voluntarii, de quibus potissimum sermo est, quocumque modo a partibus electi, nullam proprie dictam iurisdictionem habent, quia privatorum voluntas veros Iudices constituere haud valet. Quapropter omnis eorum potestas ex compromisso pendet; deque iis tamen arbitrium ferre possunt, quae in compromisso expressa fuerunt, nisi forte aliqua causa emergat adeo causae principali connexa, ut nisi una decidatur, de altera recte cognosci nequeat. Porro litigantes possunt causam Arbitri iudicio subiicere vel nudo pacto,

aut etiam adiecta poena, qua arbitrio parere obstringantur. Veteri Iure Romano, si compromissum nudo pacto sine stipulatione, vel poenae adiectione initum esset, nec actio, nec exceptio dabatur: si autem stipulatio et poena adiecta esset, actio ex stipulatu ad poenam dabatur; si demum stipulatio, non autem poena adiecta esset, actio *in incertum* dabatur, videlicet ad id quod intererat. At Iure Canonico quodvis compromissum, etiam nudo pacto initum, actionem et exceptionem parit, quum Iure Decretalium ex pactis nudis actio proficiscatur. Verumtamen si compromisso in Arbitros facto poena adiecta sit, pars vel arbitrio stare, vel poenam solvere cogitur, non enim ad utrumque tenetur, nisi poena adiecta sit cum clausula « firmo remanente compromisso. »

Potiores autem effectus prolati Arbitrii duo sunt, prior est, quod finis imponitur causae, unde litigantes arbitrio stare coguntur, nec auxilium appellationis tribuitur. Verum si arbitrium valde enormem laesionem, et manifestam iniquitatem contineat, usu fori receptum est, ut sententia Arbitri ad arbitrium boni viri a Iudice ordinario redigatur: censentur enim partes in arbitratorem non consensisse, nisi quod sperarent eum recte arbitraturum. Alter effectus est, quod arbitrio pendente, iurisdictio Ordinarii Iudicis suspendatur, ita ut eadem causa nequeat amplius ad eius tribunal deferri, altera parte invita.

Generatim autem quilibet in arbitros compromittere possunt, qui contrahere possunt, et liberam suarum rerum administrationem habent, easque alienandi facultatem. Quapropter vetantur compromittere pupilli et minores sine Tutoris aut Cu-

ratoris auctoritate; item Procuratores, nisi speciale mandatum habeant; pariter furiosi et prodigi, atque etiam Praelati, aut alii Beneficiati, quum rerum Ecclesiae non sint domini, sed eas tantum administrent. Praeterea in iis solum causis, quae privati arbitrii sunt, non generatim in causis omnibus arbitros assumere licet. Quamobrem nullum est compromissum in causis restitutionis in integrum; « nam delegati a Iudicibus Ordinariis, qui non administrationem, sed simplicem iurisdictionem, seu facultatem iudicandi tantum habent, sicut et Arbitri, de causa restitutionis cognoscere non possunt, nisi coram eis incidenter mota fuerit, » ut habetur in cap. 9 de Restitut. in integr. Pariter ex eodem cap. « in matrimoniali quoque, vel liberali (id est in qua de libertate hominis agitur), vel criminali causa arbiter assumi non potest, cum tales causae maiores Iudices exigant. » Verum causae Sponsalium de futuro Iudices Arbitros recipiunt, quia mutuo consensu dissolvi queunt, c. 2 de Sponsal. Neque compromissum valet in causa beneficiali, ne sine institutione Canonica Beneficia Ecclesiastica obtineantur, aut retineantur; nec arbitrium admittunt res iudicatae; interest enim Reipublicae, ne lites iam definitae iterum excitentur. Denique non valet compromissum in causis, ubi de iure alieno agatur, veluti in causis exemptionum, in quibus ius Pontificis eximentis per arbitrorum sententiam laedi potest. Possunt autem in arbitros eligi, qui iure non prohibentur, nec refert, sit ne pater, an filiusfamilias, laicus, an Clericus, privatus homo, an Magistratus: itemque tum unus, tum plures constitui possunt. Iure autem Civili prohibentur servus minor viginti annis,

surdus, mutus, furiosus et mentecaptus, et mulieres, nisi, ut ait Innocentius III cap. 4 de Arbitr., iure vel consuetudine ordinariam iurisdictionem habeant, Iudex ordinarius eiusdem causae, et quilibet in causa propria. Iure autem Canonico Arbiter esse potest etiam Ordinarius Iudex causae, et generatim omnes qui Iudices dari possint, et tantum prohibentur laici in causis ecclesiasticis et spiritualibus, excommunicati vitandi, et Regulares : non enim Monachus iudicii forensis debet esse susceptor, can. 20 et 35 caus. 16 quaest. 1.

Cessat autem officium Arbitrorum pluribus modis : Et 1° quidem per sententiae prolationem : lata enim sententia Arbitri officio suo functi sunt, nec eam amplius mutare possunt. 2° morte Arbitrorum, etiam unius, nisi cautum sit, ut uno ex arbitris vita functo reliqui procedere possint. 3° morte alterutrius compromittentium, siquidem compromissum censetur pactum personale, nisi haeredum mentio facta sit, cap. 10 de Arbitr. 4° elapso tempore, si dies compromisso adiecta sit. 5° denique mutuo consensu, aut si lis transactione, aliaque ratione sublata sit.

§ 22.

De Iudice conservatore.

Inter Iudices tum a iure datos, tum a partibus electos praestat Iudices Conservatores numerare. Nam Ordines Regularium, aliquot Universitates vel Collegia, ac nonnulla Canonicorum Capitula privilegio Apostolico donata sunt Iudices suorum privilegiorum Conservatores eligendi. Eos autem

ex coetu Iudicum Synodalium eligi iussit Gregorius XV Constit. « SANCTISSIMUS » 20 sept. 1621, eorumque electionem et nomina intra sex menses Episcopali Curiae significari; quod si Iudices Synodales in Dioecesi nulli sint, poterunt in Conservatores eligi, qui magis placeant, dummodo dignitate ecclesiastica et qualitatibus fulgeant, quas postulat Bonifacius VIII in cap. STATUTUM de Rescript. in 6. Horum autem Conservatorum, qui extra Synodales Iudices assumuntur, iurisdictio et officium precarium ferme est, illico enim cessat, ubi primum Iudices Synodales electi fuerint, atque ex his Iudicibus iterum Conservatores creandi sunt. Innocentius IV in cap. 1 de Offic. et Potest. Iudic. in 6 statuit, Conservatorum officium in eo situm esse, quod possint eos, quibus dati sunt « defendere a manifestis iniuriis et violentiis, nec ad alia quae iudicialem indaginem exigunt, suam posse extendere potestatem. » Verum de potestate Iudicum Conservatorum redibit sermo in proxima § de Foro competenti. Porro ipsorum iurisdictio finibus cuiusque Dioecesis circumscripta est, ut Conservator extra Dioecesim eam, pro qua datus est, aggredi nihil valeat, nec unus idemque possit in duabus Dioecesibus ad eiusmodi munus deputari.

§ 23.

De Actore.

Tam Actor quam Reus legitimam personam standi in iudicio habere debent: secus enim iudicium nullum est. At vero generatim omnes legitime stant in iudicio, qui expresso iure non prohiben-

tur: ipsa quippe aequitas dictat quemvis posse ius suum prosequi actionem proponendo, aut se ipsum defendere propositam actionem repellendo. In primis autem non solum prohibentur furiosi, et mentecapti, sed etiam prodigi, quibus bonorum administratio legitime interdicta est: servi etiam, nisi causa aut statum libertatis, aut publicam utilitatem concernat: pariter pupilli et minores sine auctoritate, aut assistentia Tutoris et Curatoris , filiique familias in potestate patris existentes. Verum de his consule Ius civile. Iure autem Canonico arcentur ab agendo excommunicati, praeterquam in causa excommunicationis suae et appellationis in eadem, et nisi sint actores necessarii. Et quidem in aliis causis excommunicati non tolerati ab ipso iudice repellendi sunt; C. Exceptionem. 12, lib. 2, t. 23, decret.; tolerati autem ope saltem exceptionis removentur. Minores decimum quartum aetatis annum egressi in causis ecclesiasticis, ex. gr. beneficialibus , matrimonialibus admittuntur. Religiosus etiam in causis propriis, veluti super iuribus beneficii ecclesiastici, quod obtinet, nec non etiam contra Praelatum, ex. gr. ne eiiciatur, ne alimentis privetur, agere potest. Praelati item recte actionem movent sine consensu Capituli , nisi tamen causa ad Capituli administrationem simul spectaret, aut nisi valde ardua esset , aut ius singulare non obstaret, quamobrem circa Praelatos Regulares propria Ordinum statuta observanda sunt.

Quaeri hic potest, an surdi et muti in regionibus, ubi locupleti instructione ita donantur, ut iura sua facile intelligant, legitimam personam standi in iudicio habere possint? De hac quaestione consule auctores.

§ 24.

De Reo.

Rei generatim omnes esse possunt etiam excommunicati, ne videantur ex propria malitia commodum reportare, quamvis in ius vocati per alium respondere queant, cap. 7, de Iudiciis. Minores item sicut agere in causis spiritualibus, ita et conventi se defendere possunt. Mulieres autem in causis civilibus ad iudicium compellendae non sunt, ut se personaliter sistant, cap. 2, de Iudic. in 6; si tamen malint personaliter agere, poterunt et respondere. Sed in causis criminalibus propter sexus verecundiam et fragilitatem vetantur agere, seu accusare, nisi suam vel suorum iniuriam prosequantur, aut publica utilitas id postulet, aut causa eius generis sit, ut corporalem praesentiam exigere videatur. Verum si atrocioris alicuius criminis reae sint, repugnantes etiam et invitae in iudicium trahi possunt.

At enim actores et rei possunt aut per semetipsos, aut per procuratores iudicium exercere. Procuratores autem aut in iudicio pro aliis postulant, et Advocati dicuntur, aut negotia Clientis in iudicio vel extra iudicium administrant, et Procuratores appellantur. Quamobrem Advocatus et Procurator in eo differunt, quod prior in iudicio postulat, seu clientis patrocinium suscipit, causam secundum iura legitime defendens; Procurator autem negotia litis in utilitatem Domini tractat, fitque post litis contestationem Dominus ipsius litis, ita ut deinceps tanquam Dominus citetur et iudicetur. Pauca de utroque dicenda sunt.

§ 25.

De Advocato et Procuratore.

Advocati munus est merita causae rite perpendere et proponere; quapropter tribus dotibus praestare debet. Prima est iuris peritia: nam officium aliquod suscipientem oportet praeditum esse doctrina, quae ad ipsum rite obeundum postulatur. « Hinc apud Romanos, ait Van Espen Iur. Eccl. univ. part. 3, tit. 6, nullus in Advocatorum matriculam recipiebatur, nisi de peritia iuris a Professoribus Iuris testimonium haberet. » L. § 11, eod. de Advoc. divers. Iudic.: « Iurisperitos etiam eorum Doctores iubemus iuratos sub gestorum testificatione depromere esse eum, qui posthac subrogari voluerit, peritia iuris instructum. » Et L. 5, cod. eod. tit. statuitur: « Nec de caetero quemquam, antequam per statuta tempora legum eruditioni noscatur inhaesisse, supradicto consortio Advocatorum sociari. » Altera est probitas, ut nimirum absque dolo, tricis, ambagibus, falsis probationibus, inutilibus dilationibus, aliisque malis artibus causam defendat, atque a conviciis, aliisque iniuriis prorsus abstineat. In primis vero debet causarum merita perpendere, ut si qua improba sit, aut mendacibus allegationibus composita, aut penitus desperata, aut etiam improbabilis, eiusdem patrocinium non suscipiat. Denique contentus sit oportet honorario vel lege, vel consuetudine taxato, neque licet pacisci de quota litis, neque de palmario, seu de extraordinario aliquo honorario in eventum palmae seu victoriae per-

solvendo; tum quia eius generis pacta censentur Advocatum allicere ad fraudes, dolos, aliave illicita media adhibenda, ut victoriam consequatur, tum quia non levis suspicio de concussione subest, ne cliens metu perdendae litis pactionem eam accipiat. Tertia dos est diligentia; siquidem Advocatus ratione stipendii, quod percipit, ex iustitia tenetur ad studium et diligentiam pro qualitate causae adhibendam, ut litem obtineat. Quapropter in delinquendi necessitatem sese coniiciunt, qui plures causas suscipiunt, quam expedire recte valeant. Caeterum Advocatus, qui ob ignorantiam, malitiam, negligentiam, aliamve culpam propriam causa cecidit, vel impensas ultra modum prodegit, graviter peccat, et tenetur rependere damna, quibus clientem affecit.

Quae de Advocatis dicta sunt, generatim ad Procuratores quoque pertinent. At vero Advocatus et Procurator constitui non possunt haeretici, excommunicati, infames, mulieres, potentiores, qui adversarium opprimere valent, Monachi, et Canonici Regulares, nisi ex mandato sui Superioris, et causa Monasterii agatur, et demum Clerici omnes coram Iudice laico et in negotiis saecularibus, in causis aut propriis, aut miserabilium personarum, aut Ecclesiae, cui ratione officii vel beneficii addicti sunt. Minores annis vigintiquinque, ex cap. 5, de Procurator. in 6, Procuratores esse vetantur. Sed quaerunt interpretes, an ea aetate minor ab Advocati officio itidem repellatur: communior sententia affirmat aetatem septemdecim annorum sufficere, cuius discriminis ratio est, quod Advocati sit causae tantum patrocinari; Procurator autem fit dominus litis, et actione mandati obligatur.

Procuratores, de quibus alia peculiariter dicenda sunt, non solo consensu, sed mandato scriptis tradito constituendi sunt. Oportet autem, ut nomen constituentis, procuratoris constituti, causa, iudex, dies, et annus exprimantur. De mandato ipso, eiusque forma tum altera pars litigans, tum Iudex inquirere possunt ac debent, ne magno litium labore agatur nihil: « nam falsi procuratoris exceptio non solum ante sententiam, verum etiam postea potest obiici, utpote qua probata, iudicium nullum, et nullius momenti controversiae reputantur, » cap. 4. de Procurat. Constituitur autem Procurator vel ad certas causas, vel generatim ad omnes, unde specialis est, vel generalis: adhibetur etiam in causis omnibus tam saecularibus quam ecclesiasticis, itemque in criminalibus, ubi civiliter, hoc est ad poenam pecuniariam, aut similem agatur. Generatim Procuratores ea omnia et sola iure agunt, quae in litteris mandati continentur. « Qui ad agendum et defendendum, et generaliter ad omnia (etiamsi mandatum exigant speciale) constituitur procurator, ex vi generalitatis huiusmodi ad aliquem articulum, in quo speciale mandatum exigitur, admitti non debet. Sed si aliquis, vel aliqui de articulis speciale mandatum exigentibus specificati fuissent, adiecta clausula generali, tunc ad non expressos etiam admittetur, » cap. 4 et 5, de Procurat. in 6. Quibus ex capitibus planum est, Procuratorem constitutum cum ea clausula, quod generaliter possit omnia, etiamsi speciale mandatum exigant, vi generalis huiusmodi clausulae experiri et agere potest, quae generaliter ad causam pertinent. At vero in iis, quae speciali mandato, digna sunt, ea generalis commissio non sufficit,

sed requiritur specifica expressio saltem alicuius actus speciale mandatum requirentis; nam si unus, vel alter actus speciale mandatum postulans in mandato expressus fuerit, tunc Procurator vi clausulae generalis consequitur specialem potestatem ad alios etiam actus similes, vel minores, non autem maiores et graviores, ex. gr. habens mandatum transigendi cum clausula, quod omnia possit etiam mandatum speciale exigentia, poterit in arbitrium compromittere, quia compromissum est species transactionis, sed debitum remittere non poterit, quia remissio gratuita debiti actus est transactione maior et gravior, Clement. II, de Procurator. Casus autem, sive actus speciale mandatum requirentes generatim sunt, qui magis ardui habentur, aut certe domino praeiudicium afferre possunt, veluti petitio restitutionis in integrum, iuramentum decisivum aversae parti deferendum, compromissum in arbitros, transactio, remissio debiti, et alia id genus, quae recenset Glossa in cap. 4, de Procurator. in 6. Verum Procurator constitutus *cum libera*, ut aiunt, cui nempe bonorum, vel causae libera administratio concessa est, in vim eius clausulae iuramentum deferre, transigere, vel pacisci potest, c. 4, cod. eod. in 6. Hanc tamen distinctionem Procuratoris cum libera et sine libera otiosam esse et inanem putat Heineccius in Digesta ad tit. de procurat. At certe huiusmodi Procurator donare non poterit; hoc enim est potius perdere, quam administrare, L. 8, ff. de Pactis.

Procuratorem constituere possunt non solum personae singulares, quae per se ipsas in iudicio agere possunt, contrahere, deque suis rebus libere

uti et disponere, verum etiam integrae Communitates, vel Societates hominum communia iura et communes causas habentium, veluti Universitates et Collegia. Procurator autem ab aliqua Universitate constitutus Syndicus appellatur. Verumtamen Procuratorem inter et Syndicum multa discrimina sunt: 1° Quod procurator omnino libere, Syndicus autem necessario constituatur: 2° Quod Procurator per solam nominationem, seu mandatum domini, Syndicus vero per electionem, et suffragia maiora Universitatis vel Collegii. 3° Quod Syndici officium vulgo publicum habeatur, Procuratoris autem saltem vi iuris communis privatum est. 4° Demum quod Syndici officium nec morte constituentium exspiret, quia Communitas nunquam moritur, nec finita instantia cesset, quod generaliter ad omnes lites, adeoque ad appellationem quoque constitutus sit; at officium Procuratoris exspirat morte mandantis, si res adhuc integra sit, hoc est lite nondum constituta, et a sententia in eum lata appellare potest ac debet, licet appellationem prosequi in vim prioris mandati non teneatur, cap. 14, hoc tit. In reliquis autem Procurator et Syndicus sunt munere pares; nam potestas utriusque mandato Constituentis, sive decreto Universitatis praefinitur, et uterque servatis finibus eiusdem mandati vel decreti Constituenti prodest, aut nocet; sibi enim imputare debent, qui negligentem Procuratorem constituerunt. Finitur etiam ipsorum potestas, si diem extremum clauserint, quia mandatum ad haeredes non transit; itemque, si mandatum a Constituente revocetur, et nulla quidem ante litis contestationem opus est causa, ut mandatum solvatur, sed post contestationem oportet

rationabilem causam intercedere, qualis esset adversa Procuratoris vel Syndici valetudo, diuturna peregrinatio, morosa causae tractatio, superveniens cum adversario affinitas, aliave eius generis: interest enim Procuratoris, qui rem inchoavit, ne temere officio suo removeatur; quamobrem revocatio mandati eidem denuntianda est, et nisi consenserit, causa revocationis a Iudice cognoscenda. « Verum quamquam, nisi ut praemittitur, sine causa revocari non possit, dominus tamen suae causae una cum eodem Procuratore, maxime si de collusione timeat, minime prohibetur adesse, » cap. 2, de Procurator. in 6. Ut autem mandati integrum est ex rationabili causa mandatum revocare, ita Procurator officio suo nuntium mittere potest, dummodo renuntiatio tempestive fiat, hoc est sine damno mandantis, aut saltem morbus, vel alia iusta causa intercesserit.

At vero Dominus et Procurator actionem mandati habent, si alter ab altero laesus fuit; et dominus quidem directam actionem habet ad prosequendum id, quod sua interest litem non fuisse diligenter administratam; Procurator autem contrariam habet repetendi quidquid ob litem fecerit sumptuum, aut sibi debeatur ratione mandati, quod impleverit, et utraque actio transit ad haeredes.

§ 26.

De Foro competenti.

Forum seu iudex competens dicitur, qui tam ratione rei, quam ratione personae potestatem habet iudicandi, secus enim sententia ipsius, imo

totum iudicium ob defectum iurisdictionis, vel in genus causae, vel in reum conventum omni vi et effectu carebit. Igitur ad cognoscendum competentem Iudicem inspici debet: 1° qualitas causae, quae in controversiam adducitur; 2° qualitas personae, quae in ius vocatur.

Quod ad primum attinet, compertum est ex iis, quae superius diximus, causas omnes ecclesiasticas ad Tribunal Ecclesiae pertinere. Sed ecclesiasticae causae ratione rei dividuntur in maiores et communes. Causae maiores a Glossatore Decretalium ad cap. QUOD TRANSLATIONEM de Offic. legat. duo de viginti enumerantur secundum quatuor barbaros versus, quos Glossatores et veteres Iuris Canonici Tractatores suis Commentariis inseruerunt. Generatim autem causarum maiorum nomine non tantum dubiae fidei et disciplinae causae, sed universim causae omnes et negotia, quae gravioris momenti sunt, intelliguntur. Earum autem definitio ad unum Romanum Pontificem pertinet, quod Innocentius I in Epistola ad Vitricium Rothomagensem diserte ait: « Maiores causae ad Sedem Apostolicam, sicut Synodus statuit et vetus consuetudo exigit, referantur. » Iustinus Febronius in libro de Statu Ecclesiae cap. 4, § 1 in hunc locum ita animadvertit: « Verba illa vetus consuetudo apud probioris notae Scriptores, signanter Labbaeum et Iustellum non reperiuntur. » At reperiuntur apud alios probatissimae notae Scriptores, et quamvis ea verba in Epistola Innocentii I omnino deessent, non tamen desunt alia indubia documenta, quibus ea vetus consuetudo comprobatur. Verum de hoc argumento dictum est l. 2, c. 1, § 30.

Praeter maiores causas reliquae omnes Ecclesiasticae in prima instantia coram proprio Ordinario agendae sunt. At causae matrimoniales Episcopi tantum iudicio a Syn. Trid. sess. XXIV cap. 20 de Reform. commissae fuerunt, Praelatis inferioribus exclusis. Qua de re observanda est etiam Const. Benedicti XIV « DEI MISERATIONE » 3 Non. Nov. 1741, ubi accurate lateque praescribit et explicat ordinem iudicii, quo oportet huiusmodi causas cognoscere et iudicare, etiam in casibus illis apertis, ac notoriis, ubi matrimonii nullitas tergiversatione ulla celari non possit. Vide Thes. S. C. C. causa Sonoren. 26 Aug. 1848, et decis. eiusdem C. tum 22 Aug. 1840, tum 19 Ian. 1853, ubi aperte dicitur Constitutionis Benedictinae praescriptum locum haud habere in illis nuptiis quae pro ecclesiasticis matrimoniis nullo pacto haberi possunt, siquidem neque in faciem Ecclesiae, neque in alia forma valida in foro Ecclesiae celebrantur. Pariter ex Conc. Trid. sess. XXV, cap. 19 de Regularibus cautum est, ut Regularis validitatem suae professionis oppugnaturus debeat sua iura proponere coram Superiore suo, et Ordinario, ut proinde in huiusmodi quaestionibus per Superiorem regularem et Ordinarium, tanquam Coniudices, causa cognoscenda et definienda sit. Atque etiam idem Pontifex Benedictus XIV in alia Constit. « SI DATAM » 47 tom. II eius Bull. complexus est ea omnia, quae ad agendam causam de nullitate professionis observanda sunt. Confer quae diximus l. 2, c. 9, § 95. Hic nonnulla addimus de beneficio restitutionis in integrum.

Beneficium restitutionis in integrum, cui elargiendo licet per se satis sit formam, ut aiunt, iuris

ostendere, tamen iuxta hodiernam S. C. C. praxim adeo severe, accurateque in eo proceditur, ut tot prorsus requirantur probationes, quot necessariae iudicantur, ut liquido constet de ipsa professionis nullitate, adeo ut, concesso restitutionis beneficio, causa ipsa de nullitate decisa videatur. Unde fit, ut dubia simul proponantur: 1. an constet de causis restitutionis in integrum? et 2. an constet de nullitate professionis in casu? Hisce dubiis, attentis peculiaribus circumstantiis, tertium additur, an consulendum sit SS. pro dispensatione super voto castitatis, quandoquidem, licet haud constet de nullitate professionis, ac proinde de causis restitutionis in integrum, fieri tamen potest, ut Summus Pontifex, potestate quam a Christo accepit ad rectam Ecclesiae gubernationem super voto solemni castitatis dispensandi ex gravi causa, sive publica, quae directe ad bonum commune spectet, sive etiam privata, quae spirituale petentis bonum principaliter, bonum vero commune indirecte respicit, libere, ac iure prorsus utatur. Vide decis. S. C. C. in Caus. Lugd. 23 Ian. 1864. Confer. Breve Pii IX « PECULIARIBUS ADDUCTUS » 26 Ian. 1856, ubi ea exponuntur, quae hac de re facienda sunt in Siciliae insula.

Ex hactenus dictis satis colligitur, quis competens Iudex habendus sit, inspecta natura causae; nunc videndum est, quis Iudex competens sit, inspecto statu personae, quae in ius vocatur. In primis autem praemittendum est, quod tradit Bellarminus de Concil. auctoritat. lib. 2, cap. 16 et 18: « Summus Pontifex non potest committere neque Concilio, neque ulli homini supra se iudicium coactivum, sed tantum discretivum. » Hanc sen-

tentiam Sylvius Controvers. lib. 4, art. 6, conclus. 3 ita explicat: « Papa potest quibusdam in rebus se, seu causam suam alteri subiicere, ut potestati saeculari in rebus temporalibus et in spiritualibus Sacerdoti in foro conscientiae; quia si contingat Pontificem habere controversiam, nec ipse velit eam per se terminare, aequum videtur, ut eius decisionem possit alteri committere. Casu tamen, quo ita se, seu verius causam et controversiam suam de rebus temporalibus alicui committat, ipse semper manet Superior, neque potest simpliciter cogi, quia potestas ordinaria (talem vero habet Pontifex) maior est extraordinaria et delegata, cuiusmodi solum est ea, quam habet is, cui Pontifex temporalem causam subiicit. Nihilominus, isto casu posito, si Pontifex commissionem, quam fecit, non revocet, debet acceptare iustam sententiam a sic deputato prolatam, etsi non necessitate coactionis, sed virtutis iustitiae commutativae, alioquin peccaturus contra illam respectu partis adversae, imo et respectu Commissarii, si promiserat stare eius sententiae. » At quaeri potest, num Pontifex, in casu dubiae electionis, aut haeresis, a Generali Concilio iudicari, atque etiam invitus ex causa comprimi et deponi possit? et ad dubiam electionem quod spectat, principio quidem animadvertere est fieri prorsus non posse, ut ille non sit verus Pontifex, quem pro vero Pontifice habet Ecclesia universa. Itaque postquam Ecclesia suum in certo quodam homine Pontificem agnoverit, nihil iam opus est disputare de occulto aliquo vitio, quod in eius electione intervenisse dicatur, siquidem electio, quae propter occultum vitium irrita esset, per universalem illam Ecclesiae

approbationem convalesceret. Vide de hac re Ant. Camarda in synopsi in Const. Apost. de pertinentibus ad electionem Papae dissertationibus 38, 39, 40. Iam vero quotiescumque factum est, ut duo, vel plures de Summo Pontificatu contenderent inter se, disputatio circa rem hanc apud bonos omnes diuturna plerumque haud fuit, quoniam facile contigit, ut maxima Antistitum pars brevi conveniret in agnoscendo iure legitimo alicuius inter contendentes, atque in alio seu aliis utpote schismaticis repudiandis. Sed fieri potest, ut Antistites ipsi in diversas abeant partes, ita ut unusquisque ex contendentibus permultos habeat studentes sibi, eosdemque in hac studiorum divisione adeo perseverantes, ut tandem altercatione multiplici quaestio ipsa in eam conditionem deveniat, ut nullum iam certum exitum habere videatur. Atque id revera contigit in funestissimo illo schismate, quod post Gregorii IX ortum sane est an. 1378. Porro hanc circa speciem, propositae quaestioni auctores bene multi ita respondent, ut affirment Concilium Generale posse contendentes omnes a controversa illa Pontificatus dignitate deponere, quo deinde novus certusque Pontifex, canonico ritu, eligatur. Sunt alii quidam, quibus arrisit pronuntiatum illud: « Papa dubius, Papa nullus. » Sunt tandem alii qui utrique sententiae repugnant, secundae quidem, quia nullo idoneo fundamento innixa novam sane ambiguitati quaestionis adscribit vim, ut possit sola per se delere ius canonica electione acquisitum; primae autem repugnant, quia opinio illa, quae dubios Pontifices generali Episcoporum coetui subditos facit, nullum habet in SS. aut traditione fundamentum

certum, et nullo certae auctoritatis decreto definita est. Itaque videtur sane in casu dubiae electionis nullum ius certum gen. Concil. supra Pontificem attribuendum esse, quia Pontifex dubius reapse verus et legitimus esse potest, aliis licet ignotus. Quo casu Concilium, dum incertis et dubiis modis, seu dubia potestate uteretur, non satis Eccl. prospiceret, neque Pontifex dubius facile pateretur se ab huiusmodi potestate illegitima, vel saltem dubia, pontificatui amoveri. Quod in pisana Synodo misere accidit: nam duobus contendentibus a pontificatu depositis, et electo Alex. V, cum neuter depositus sententiae Synodi acquieverit, factum est, ut Ecclesia in duas partes antea scissa, in tres postea discissa fuerit, tribus pro Pontifice se gerentibus. Vide Ballerinium lib. de Pot. Eccl. SS. PP. et Conc. Gen. c. 9, §3. Quid ergo? nullum ne in praedicta specie sperabimus a Concilio remedium? Immo et magnum; nam non inficiamur, Conc. Generale multis de causis prodesse posse; 1° quia cum origo, seu quaestio dubiae electionis ad facta, et circumstantias tota pertineat, poterit forte Concilium veritatem inquirere, et invenire; 2° quia Concilium media ad schisma tollendum aptiora collatis consiliis excogitare, atque etiam ad exitum perducere posset. 3° Quia si forte in eo Concilio catholici Episcopi et fideles ad unitatem, seu obedientiam unius Pontificis accedant, tunc etiam Pontifex dubius ad eamdem unitatem accedere et pontificatu abire tenetur, quod si renuat, obfirmato animo is a suis asseclis derelictus in eam conditionem deveniet, in qua, si pertinacius perseveret, haberi iam debeat tanquam homo, qui ipse se ab Ecclesia separaverit, quo facto, Pontificem etiam verum

posse fieri schismaticum, adeoque primatu iurisdictionis excidere docuit Sylvius 2. 2. S. Thom. q. 39 ad 1. Confer et Ballerinium de Pot. Eccl. et Sum. Pont. et Conc. Gen. cap. 9. Quod haeresim spectat, Innoc. III serm. 3 habita die consecr. suae ita loquutus est: « In tantum mihi fides necessaria est, ut cum in caeteris peccatis Deum iudicem habeam, propter peccatum, quod in fide committitur possim ab Ecclesia iudicari. » Quae haeresis exceptio ideo fit, quod ob haeresim manifestam, et proprie dictam Pontifex ab Ecclesiae fide, et proinde ab Ecclesia ipsa recedit, atque ita quodammodo abdicat, et dimittit pontificatum, quo nemo fruitur, nec frui potest, qui non sit in Ecclesia. Itaque in hoc casu qui tamen numquam accidit, neque umquam continget, Gen. Conc. sententiam proferret non quidem Pontificem deponendo, eumque e potestate exuendo, sed tantummodo haereticum declarando: hoc enim ipso, quod legitime publiceque constiterit Pontificem a catholica fide defecisse, omni penitus iurisdictione Ecclesiastica privatur. Quamquam enim caeteri Praelati, sicuti doctores probabilius docent, ex sua haeresis manifestatione iurisdictionem non amittant, sed opus praeterea sit Ecclesiae sententia, qua reapse omni potestate exuantur, hoc tamen postremum in Pontifice non haberet locum: huius discriminis ratio in eo posita est, quod Pontifex a Christo ipso potestatem accipit, reliqui autem quantum ad usum saltem attinet, ab Ecclesia acceptam referunt.

Post Summum Pontificem de cardinalibus S. R. E. dicendum est. Iam vero ex Constitut. Pauli IV « CUM SAEPIUS » an. 1556 lites Cardinalium

ad Pontificem ipsum avocatae sunt, omni appellatione remota. Item causae Patriarcharum, Primatum, et Metropolitarum Sedi Apostolicae reservantur, quoniam huiusmodi personae nemini in Ecclesiastica hierarchia extra Romanum Pontificem subiectae sunt. Hac de re exstat celeberrimus can. 9 Concilii Chalcedonensis, quo ita constitutum est: « Si quis contra ipsius Provinciae Metropolitanum Episcopum Episcopus sive Clericus habeat controversiam, pergat ad ipsius Dioecesis Primatem, aut certe ad Constantinopolitanae Regiae Civitatis Sedem, ut eorum ibi negotium terminetur. » De quo Canone Ludovicus Bail in Summa Conciliorum animadvertit: 1° Ubi dicitur, « *pergant ad ipsius Dioecesis Primatem.* » Romanum Pontificem intelligi; nam vox graeci textus non proprie Primatem, sed Principem significat; solus autem Pontifex Christianae Dioeceseos Princeps est. 2° Ubi dicitur « *aut certe ad Constantinopolitanae Civitatis Sedem* » non mandantis, sed permittentis Concilii verba esse, ita ut Clericis vel Episcopis prope Constantinopolim degentibus permissum fuerit controversias suas coram Antistite Constantinopolitano proponere. Ita hunc Canonem Nicolaus I in Ep. ad Michaëlem Imperatorem interpretatur. 3° Ex vi huius Canonis eos tantum a Sede Constantinopolitana iudicari potuisse, qui se a suo Metropolitano laesos esse arbitrabantur: at Romanum Pontificem eos quoque iudicare posse, qui ab ipsis Patriarchis, vel ab Episcoporum Conciliis etiam maximis et frequentatissimis laesi sunt; quod Caeciliani, Athanasii, Chrysostomi, Pauli, Flaviani, Theodoreti, aliorumque plurium exempla demonstrant. Vide Bellarminum lib. 2 de Rom. Pontifice cap. 22.

Quod vero Episcopos spectat, ipsorum causae ex iure communi aut ad Synodum Provincialem aut ad Metropolitanum deferebantur. At Concilium Tridentinum causas ipsorum criminales, quae depositione aut privatione dignae sunt, ab uno Romano Pontifice cognosci et finiri voluit: leviores autem causas Synodo Provinciali iudicandas reliquit. Cum autem eadem Synodus de causis civilibus Episcoporum nil penitus constituerit, satis intelligitur easdem veterum iudicum cognitioni relictas esse, tum quia exceptio causarum criminalium firmat regulam in contrarium, tum quia putandum non est iurisdictionem Archiepiscoporum hac in re a Concilio revocatam fuisse, nullis aliis assignatis Iudicibus, apud quos eaedem causae in posterum agerentur. Hanc sententiam amplexata est Congregatio Concilii; nam in opere, quod inscribitur: NOVAE DECLARATIONES CONGREGATIONIS S. R. E. C. AD DECRETA CONCILII TRIDENTINI EX BIBLIOT. CARD. ROBERTI BELLARMINI. LUGDUNI 1634 ad cap. 5 sess. XXIV de Reform. haec numero tertia eiusdem Congregationis declaratio profertur: « Item Metropolitanus potest cognoscere causas civiles Episcoporum. » Pariter in Opere quod inscribitur: CONCILIUM TRIDENTINUM EX ULTIMA RECOGNITIONE IOANNIS GALLEMART. LUGDUNI 1631 ad notam « *nisi Metropolitanis* » in idem caput haec leguntur: « potest Metropolitanus cognoscere causas civiles Episcoporum ex sententia Congregationis. » Neque huic sententiae obstat Epistola quaedam S. C. EE. et RR. ad Archiep. Regiensem datam die 31 Maii 1588, quemadmodum late probat Cardinalis Petra in Commentar. ad Constitutionem 2 Leonis X.

Praesentis instituti est de foro Regularium aliorumque exemptorum aliquid in medium proferre. Conc. Trident. sess. XIV cap. 5 de Reform. decrevit causas criminales et mixtas ad locorum Ordinarios, et non ad Conservatores pertinere: civiles vero a Conservatoribus cognosci posse, cum hi, quorum privilegia tuentur, rei sunt, non actores. Itaque S. C. C. 28 Iulii 1657 propositum est dubium: « An Regulares habentes Conservatorem, si rei sint in causis civilibus requirentibus iudicialem discussionem et indaginem, conveniri queant coram eodem conservatore? » S. C. respondit « *negative.* » Et in *Ianuen. iurisd.* die 20 Febr. 1723 proposito dubio: « An Conservator Ven. Collegii Patrum Soc. Iesu Civitatis Ianuae tam in casibus, quam extra casus manifestae violentiae, vel iniuriae possit procedere, sive Patres Soc. Iesu sint actores, sive rei? » S. C. respondit « affirmative in casibus tamen manifestae violentiae et iniuriae, et quando Patres sunt rei. » In casibus vero criminalibus Regulares notorie et cum scandalo extra claustra delinquentes iuxta Constitutionem Clementis VIII die 8 Martii 1596 editam, itemque delinquentes in personam Episcopi, eiusque iurisdictionem impedientes, iuxta decretum S. C. C. a Gregorio XIII probatum, de quo Fagnanus in cap. Grave de Offic. Ordinar. n. 76 verba facit, ab Episcopo puniri possunt. Sunt etiam alii casus, in quibus integrum est Episcopo delegatam auctoritatem in Regulares exercere ad eos in Officio continendos, et irrepentes abusus cohibendos, quam multis prosequitur Benedictus XIV de Syn. Dioeces. lib. 9, cap. 15.

Exemplo Regularium Clerici quoque studue-

runt sese, aut Ecclesias aliquot ab Ordinariorum iurisdictione eximere. De his tria adnotasse sufficiat: I. Uni Pontifici, et praeterea nemini fas esse personas, aut Ecclesias ab Ordinarii Iudicis potestate eximere. II. Clericos exemptos in exemptionis articulis forum Apostolicae Sedis sortiri, aut illius Iudicis forum, cui ex privilegio apostolico addicti sunt. III. Cum Episcopus fundatam intentionem habeat potestatis exercendae in cunctas Ecclesias, Clericosque suae Dioecesis, hinc neminem iure posse ipsius forum declinare, nisi aut perspicuum suae exemptionis privilegium ostendat, aut longaevam huius exemptionis praescriptionem legitime planeque probaverit, ex qua Apostolicum privilegium praesumi valeat. De Capitulis autem ab Episcopali iurisdictione exemptis confer saepe laudatum Benedictum XIV de Synod. Dioeces. lib. 3, cap. 15.

Hactenus dictum est de personis, quae speciali titulo dignitatis aut privilegii proprium forum habent, ad quod vocandae sunt. Relinquitur, ut dicamus de reliquis ecclesiasticis personis, quae scilicet nullo speciali exemptionis titulo aut privilegio distinguuntur. Iam vero Clerici omnes non solum maioribus, sed minoribus etiam Ordinibus, imo prima solum tonsura initiati in causis tum civilibus, tum criminalibus ab uno proprii Ordinarii foro iudicari possunt. Atque huic fori privilegio Clerici renuntiare nequeunt, neque etiam in se prorogare potestatem Iudicis laici, cap. 12 de Foro compet., imo nec iurisdictionem Episcopi alieni, nisi proprius consenserit, cap. 18 eod. tit. Episcopus autem, seu Ordinarius proprius dicitur: 1° Episcopus *domicilii*, vel *quasi domicilii*,

seu eius loci, in quo clericus moratur, cum animo vel perpetuo vel diutius ibidem permanendi. 2° Episcopus *contractus*, sive eius loci, ubi contractus vel quasi contractus initus est ; dummodo reus ibidem reperiatur, aut bona possideat, quamvis ipse reus fuerit absens; nam cap. 1 de Foro compet. in 6 expresse statuitur actorem ex Iudicis decreto mittendum esse in bonorum possessionem, si reus citatus in foro contractus non compareat. 3° Episcopus *rei sitae*, seu loci, ubi res controversa sive mobilis, sive immobilis permanenter sita est, qui itidem contra rem etiam transeuntem arreptum et sequestrationem decernere poterit. 4° Demum Episcopus *loci*, ubi delictum inchoatum vel consummatum est. Caeterum forum domicilii praecipuum est, ita ut Iudex domicilii contra reliquos competentes iudices iure praeventionis uti possit. Vide de hac re Bouix « Tract. de Iudiciis » l. 1. p. 1, sect. 5, c. 4, n. 2, Parisiis 1855. Sunt tamen aliqui casus in quibus Clerici beneficio fori privantur. Et primo quidem ex decreto Conc. Trid. sess. XXIII, cap. 6 de Reformat., Clerici minorum ordinum « fori privilegio non gaudent, nisi Beneficium ecclesiasticum habeant aut clericalem habitum et tonsuram deferentes alicui Ecclesiae ex mandato Episcopi inserviant; vel in Seminario Clericorum, aut in aliqua Schola vel Universitate de licentia Episcopi, quasi in via ad maiores Ordines suscipiendos versentur. » Cum autem Concilium particulis disiunctivis *aut*, et *vel* utatur, in alternativis autem alteram adimplere sufficiat, hinc gaudent privilegio fori, tum qui habitum et tonsuram deferunt, et Ecclesiae inserviunt, tum qui beneficium obtinent,

etiamsi tonsuram et habitum non deferant, nec Ecclesiae inserviant. Pariter ex ipsius Tridentini cit. loc. Clerici coniugati privilegio fori non fruuntur, nisi copulative tres conditiones observent: I°, Ut cum unica et virgine matrimonium contrahant; « bigamos enim omni privilegio clericali declaramus esse nudatos, » ait Gregorius X in Concilio Lugdunensi. II°, Ut tonsuram et vestes clericales deferant. III°, Ut alicui Ecclesiae servitio vel ministerio ab Episcopo deputati eidem Ecclesiae serviant vel ministrent. Demum Clerici etiam maiorum Ordinum solemniter degradati omni privilegio fori et canonis ita privantur, ut a saeculari potestate iudicari, damnari et puniri possint. Praeterea communiter a doctoribus numerantur aliquae civiles causae, in quibus Clerici omnes coram iudice laico vocari possunt. 1° Causae feudales Ecclesiae et Monasteriorum, quae feuda saecularia tenent, in Curia Domini directe agitari et iudicari debent. Sane rescripsit Alexander III cap. 6 et seqq. de Foro compet.: « feudalem quaestionem etiamsi collitigantes Clerici sint, coram Domino feudi sive Clerico, sive Laico finiendam esse. » 2° Si bona immobilia Ecclesiis, vel Clericis, donata sint cum reservatione iurisdictionis, ea scilicet lege et conditione, ut foro civili obnoxia maneant: hoc enim casu Clericus privilegio suo non renuntiat, propterea quod nihil tribuit foro laico, cum res donata nondum ab eodem foro sublata fuerit et foro ecclesiastico addicta. 3° Causae evictionis, si nimirum proposita sit actio contra laicum ad rem evincendam, quam emit a Clerico; tum siquidem Clericus, si laudatus ab emptore fuerit, eidem adesse, atque etiam

coram Iudice laico comparere debet. 4° Ob officium saeculare, si nempe Clericus tamquam tutor, curator, aut procurator alicuius laici in ius vocetur. 5° Ob litem coeptam; quamobrem lis iam inchoata cum defuncto laico, cuius Clericus haeres est, in eodem foro, in quo initium habuit, finem accipere debet. 6° Demum ob reconventionem, cum scilicet Clericus actoris personam agens aliquem ad forum laicale traxerit, ipse Clericus in eodem foro reconveniri recte poterit, non solum per modum exceptionis, quae potius rationem habet necessariae defensionis, verum etiam per modum verae actionis, uti si Clericus mutuum a laico coram Iudice saeculari expetat, laicus etiam suum aes, si illi crediderit, in eodem foro reposcat. Excipiendae sunt tamen causae omnes criminales, spirituales, et reliquae ecclesiasticae, in quibus Iudex laicus, etiam partibus annuentibus, competens esse nequit. Ad haec si iudicio reconventionis victus sit Clericus sententia Iudicis laici, ubi ea transeat in rem iudicatam, exsecutio in Clericum, eiusque bona ad proprium Episcopum, seu Ordinarium omnino pertinet. Quod vero spectat criminales causas omnes, nunquam civili Iudici fas est Clericum iudicare, aut carceribus mancipare vel detinere. Tantum custodiae causa a Iudice laico detineri poterit suo Iudici ecclesiastico quamprimum tradendus, si Clericus vel in flagranti crimine fuerit deprehensus, vel fugam paret, vel nefarium aliquod scelus machinetur.

De his omnibus civilibus aut criminalibus causis, in quibus privilegium fori non prodest, confer Schmalzgrueber de For. compet. et Doctores ibidem laudatos.

§ 27.

De ordine iudiciali.

Iudiciales disceptationes ordinatim procedere debent, quandoquidem ex inordinata causarum notione potius confusio nascitur, quam veritas eruatur. Ordo iste, quo iudicia habenda sunt, iudicium etiam dicitur, et passim processus appellatur. Est autem processus dispositio idonea actorum omnium iudicialium secundum eam methodum et formam, quam leges constituerunt. Igitur ordo in iudiciis perfecte servandus est, et si pervertatur, omnes actus irriti et nulli sunt. « Prolatam a praeside sententiam contra solitum ordinem, auctoritatem rei iudicatae non obtinere certum est, » ait Imperator L. 4, cod. de Sentent. et Interlocut., et Innocentius III cap. 22 de Rescript. haec habet : « Processum contra nostri formam Rescripti ac Iuris ordinem attentatum irritum decernimus et inane. » At vero ratione ordinis iudiciarii iudicia nominantur vel ordinaria, seu solemnia, in quibus omnes iudiciales actus observantur tum ad intrinsecam iudicii naturam, tum ad externam solemnitatem pertinentes; vel extraordinaria, seu summaria, in quibus multiplices solemnitates iudiciorum omittuntur, tantummodo servatis quae iuris naturalis sunt et prorsus necessaria ad veritatis investigationem, veluti vocatio rei, petitio actoris, probationes, defensiones, et sententia. In summario huiusmodi iudicio iudex non sedet *pro tribunali*, sed agit *de plano*, simpliciter, sine strepitu et figura iudicii, neglectis iu-

diciorum solemnium formis. Summarium iudicium describitur Clem. 2 de Verb. Sign. Illud porro, ut possit adhiberi, loco solemnis pro diversis materiis, Sedes Apostolica concessit, quo factum est, ut solemnia iudicia in plerisque regionibus iam vix adhibeantur, nisi in gravioribus quibusdam causis. Ratio cur concessum illud fuerit in eo erat posita, quod plures causae tum causa modicitatis, tum natura earum celerem solutionem expostulent. Hinc certa sunt genera causarum, in quibus de iure summarie proceditur, veluti causae electionum, postulationum, mercedum, alimentorum, missionis in possessionem, spolii, depositi, pauperum, pupillorum, aliaeque similes, et generatim omnes, quae moram pati non videntur. Verum ex Clement. 2 de V. S. subsistit processus, si in causa, quae summarie expedienda fuerat, solemnis ordo servatus sit, si tamen partes non contradixerint. His positis, summa iudiciorum divisio est, ut alia sint civilia, et alia criminalia. Tres sunt iudiciorum partes, prima a libello seu citatione ad litis contestationem progreditur; in criminalibus autem ab accusatione, vel inquisitione ad criminis negationem: secunda a contestatione litis, seu negatione criminis ad sententiam definitivam: tertia denique a sententia definitiva usque ad eius exsecutionem. Nos itaque ordinem iudiciorum tum in civilibus causis, tum in criminalibus observandum singillatim exponemus. Sit autem primum de civili processu instruendo.

§ 28.

De libello et citatione.

Processus civilis a libello et citatione inchoatur. Est autem libellus ipsa Actoris petitio, qua videlicet quid, et quo iure, et contra quem petat, distincte Iudici exponit, eiusque officium implorat. Itaque libellus Iudicis Actoris, et Rei nomina, rem petitam, et ius petendi complectatur oportet. Ius autem, seu causa petendi est duplex, proxima et remota; in actione reali proxima est dominium, si de vindicatione rei agitur: remota est titulus, quo dominium comparatum fuit. In actione personali causa proxima est obligatio, remota est contractus, vel delictum ex quo obligatio profecta est. Iam vero si actio realis sit, saltem causa actionis proxima, nempe dominium exprimendum est; si vero actio personalis instituatur, necesse est ut causa remota exprimatur, ex. gr. peto centum scutata, quae mihi debentur contractu mutui depositi, locati, venditionis. Cuius discriminis ratio in eo consistit, quod etsi res ex una causa, videlicet obligatione, nobis debeatur, attamen cum ex pluribus et diversis nominibus obligatio oriri possit, idcirco si in actione personali sola causa proxima allegaretur, libellus nimis generalis esset, nec reus de causa plane instrueretur, ut deliberare posset, utrum sibi iudicio contendendum, aut cedendum sit. Emendari libellus potest quocumque tempore aliquid addendo vel detrahendo, quod ad substantiam non pertineat; attamen post litem contestatam mutari non

potest, priori actione repudiata, aliam instruendo: per litis enim contestationem libellus transit in quasi contractum inter partes, aut si mutetur, reus indemnis servandus est prioris iudicii, persolutis expensis, novoque libello oblato, novisque etiam induciis datis; namque per novam actionem iudicium substantialiter immutatur.

Libellum sequitur citatio, qua reus mandato et auctoritate Iudicis in Iudicium vocatur. Est autem citatio verbalis, aut realis: verbalis dicitur, quando reus verbis, aut litteris in iudicium vocatur; realis fit per manus iniectionem, quam capturam vocant, dum nempe reus per apparitores vel satellites apprehenditur et in iudicium deducitur, et non tam citatio quam remedium, quo utendum est, dum aliter citatio verbalis effectu careret; unde locum habet in solis criminalibus causis, vel adversus suspectos de fuga, aut contra contumaces. Rursus citatio simplex est, vel peremptoria. Per simplicem citationem reus in iudicium vocatur intra certum dierum terminum, quo tamen elapso, citatus non fit contumax, nisi distinctis vicibus et dierum intervallis vocatus fuerit, nec comparuerit. Peremptoria est, quae pro tribus simplicibus et dilatoriis citationibus emittitur, et necessitatem comparendi ita imponit, ut si ad constitutum diem citatus non comparuerit, contumax habeatur. Quamobrem in hac citatione Iudices uti solent adverbio *peremptorie*, aut alio simili, et aliquando comminantur, etiam absente diversa parte, cogrituros se et pronuntiaturos, L. 7, ff. de Iudiciis. Denique citatio specialis est vel generalis, quatenus vel certa persona, vel generatim omnes in ius vocantur, quicumque sua interesse

putaverint. Ut autem citatio sit legitima, continere debet: 1° Nomen et cognomen Iudicis, apud quem reus in ius vocatur, tum quia in ius vocatio mandato Iudicis decerni debet, tum etiam ut reus sciat, num coram Iudice competente in iudicium vocetur, atque adeo si iudex delegatus fuerit, copia seu litterae delegationis in prima saltem citatione summatim inferendae sunt, cap. 3 de Offic. et Potest. Iud. deleg. 2° Exprimendum est tum nomen et cognomen Actoris, ut citatus adversarium suum agnoscat; tum nomen et cognomen ipsius citati, ut certo intelligere queat, se et non alium in ius vocari. 3° Exponenda est causa, cur citatur, ut perspecta alterius partis petitione reus deliberare possit, num cedere velit, an contendere. 4° Designandus est iudicii habendi locus, praecipue si Iudex delegatus sit, qui certo loco Tribunal non habet. Ordinarii enim Iudices certam sedem et tribunal habent, ab iisque locum eo tantum in casu designari oportet, ubi vellent extra locum solitum ius dicere. Locus vero debet esse idoneus, hoc est citantis iurisdictioni subiectus, et praeterea ipsi citato tutus, videlicet ab insidiis, pestilenti aëre, aliisque similibus periculis liber et expers, ut citatus eo possit incolumis venire et abire. 5° Exprimendus est dies certus, in quo reus ad iudicem venire tenetur, eumque diem oportet esse tum iustum, quatenus in eo praefiniendo locorum, temporum, et personarum ratio habenda est, tum legitimum, videlicet non feriatum, quum his diebus fora quiescant. At vero cum feriati dies vel in humanum commodum, quales sunt feriae Messium et Vindemiarum, vel Religionis causa, instituti fuerint, quales sunt dies festi:

quamquam in feriis humanis actus iudiciales rite expediantur consensu partium, quoniam favori pro se introducto quilibet renuntiare potest, attamen in feriis Religionis, ne ipsis quidem litigantibus consentientibus, iudicia exerceri queunt, et si quid actum fuerit, nullius momenti est, dum hae feriae non ad humanam utilitatem, sed ad divinum cultum ordinentur. Citatio autem per publicum apparitorem seu nuntium reo denuntianda est, et si eius copia haberi non possit, citatio proponitur foribus domorum, quas incolere solet, aut etiam vicinis et domesticis relinquitur, quae idcirco dici solet citatio ad domicilium; nuntius autem seu apparitor in acta referre debet, diem, locum, modumque citationis exhibitae, eaque apparitoris vel nuntii relatio fundamentum est omnis iudicii, ut eius omissione nec sententia, nec processus valeat, neque amplius sanari possit. Quod si nuntius referat reum abfuisse, nec certum domicilium habere, vel locum non esse tutum, aut si creditores incerti citandi fuerint, et generatim, ubi reus aliter citari non possit, tunc locus est publicae citationi per vocem praeconis, tubam, vel campanam, aut per edictum publico loco affixum, ut ita reus per propinquos aut amicos admoneatur. Citationis effectus plures sunt: cogit enim citatum ad comparendum, et ad causam coram eodem Iudice pertractandam, quamvis post citationem alterius fori esse coeperit. Praeterea inter plures Iudices competentes praeventionem inducit respectu eius Iudicis, qui reum in ius vocavit; itemque perpetuat iurisdictionem Iudicis delegati, ita ut ex obitu delegantis amplius non exstinguatur. Denique praescriptionem etiam lon-

gissimi temporis interrumpit, et litis pendentiam inducit, remque efficit litigiosam, ut nullo pacto alienari, nec aliud possit usque ad exitum causae innovari. Quamobrem salva debet esse possessio, nisi forte sequestratio rei per Iudicis sententiam ex gravi et probata in iure causa decernatur, aut res ipsa ex libero consensu partium alteri custodienda committatur.

§ 29.

De Contumacia.

Contumacia a *contemnendo* dicta est, unde contumax dicitur, qui a Iudice vocatus in iudicium venire contempserit. Duplex autem contumacia distinguitur, altera quae vera sive expressa, altera quae tacita sive praesumpta vocatur. Prior est, cum qui tribus edictis, aut uno pro tribus peremptorio citatus, vel sui copiam non fecit, vel cum venerit, Iudici obtemperare recusavit, aut sine Iudicis venia susceptum iudicium deseruit. Posterior est, dum aliquis in ius vocatus dolo malo, fraudeve latitat, efficitque, ne citatio ad eum perveniat. Verum qui legitima causa impeditur, quominus Iudici se exhibeat, vel citationi respondeat, quum Iudicem non contemnat, contumax non erit, modo tamen impedimenti conscium Iudicem faciat, et in iudicium veniat, cum primum poterit. Pluribus autem poenis afficiuntur contumaces, sed aliis poenis Actor, et aliis Reus, aliis ante litem contestatam, et aliis post litem contestatam coërcentur. Si Actor ante litem contestatam contumax sit, condemnabitur ad expensas, et si rursus reum ci-

tari petat, non amplius auditur, nisi cautione praestita comparendi. Si vero Actor post litem contestatam abfuerit, tribus denuntiationibus vocandus est, eoque non comparente, Iudex, instante reo, aut sententiam proferet, aut reum ipsum ab instantia seu observatione iudicii absolvet, Actore in expensas condemnato. At vero si Reus ante litem contestatam contumax sit, in actione quidem reali actor in possessionem mittitur rei, de qua disputatur; in actione autem personali mittitur in possessionem mobilium, vel si ea desint, immobilium, pro summa tamen debiti. « Quod si reus, ut inquit Innocentius III cap. 3 Ut lite non contestata, venerit infra annum iudicio sisti, praestita cautione, ac exhibita satisfactione congrua expensarum, possessionem recuperet. Quod si cautionem offerre neglexerit infra annum, actor post annum verus constituatur possessor, super proprietate duntaxat adversae parti defensione legitima reservata. » Itaque prima missio in possessionem, quae etiam dicitur possessio ex primo decreto, inducit pignus tantum praetorium, traditur enim res loco pignoris, unde possessor seu detentor huiusmodi fructus rei non lucratur. At post annum, quo reus in contumacia perseveraverit, actor ex secundo decreto in possessionem immittitur tanquam verus dominus, veramque possessionem consequitur, servata reo contumaci quaestione proprietatis. Cum vero eis contestata fuerit, et reus contumax exstiterit, Iudex, si de meritis causae liqueat, sententia sua litem definiet, aut si non liqueat, actorem in veram possessionem immittet, salva semper reo dominii lite. Secus est in causis beneficiariis, in quibus ob rei

contumaciam missio in possessionem non decernitur, « ne per hoc ad ea ingressus patere valeat vitiosus, » ut habetur cap. unico de eo qui mittit. in posses. in 6. Praeter hactenus enumeratas, sunt aliae poenae, quibus iure Decretalium contumaces coërcentur, quales sunt sequestratio possessionis, condemnatio in expensas, et in primis excommunicatio, qua tamen utendum non est, si missio in possessionem decerni possit, quum iure novissimo Tridentini sess. XXV cap. 3 de Reformat. Ecclesiastici Iudices a censuris ferendis abstinere debeant, « quandocumque exsecutio realis, vel personalis in qualibet parte iudicii propria auctoritate ab ipsis fieri poterit »

§ 30.

De exceptionibus et mutuis petitionibus.

Reo in ius vocato competunt exceptiones, seu allegationes rationum, quibus se adversus actorem defendit. Etenim exceptio est quaevis rei defensio, qua actoris intentionem vel actionem aut ad tempus retardat, aut in perpetuum elidit; quamobrem exceptio in temporalem seu dilatoriam, et in perpetuam seu peremptoriam dividitur. Exceptio dilatoria vel petitur a persona Iudicis, et speciali nomine dicitur fori declinatoria, veluti si reus excipiat Iudicem esse incompetentem, vel suspectum, aut litem alibi pendere : vel petitur a persona actoris, eiusve tutoris, vel procuratoris, uti si excipiatur actorem esse pupillum, excommunicatum, tutorem vel curatorem nulliter datum, procuratorem mandato carere; vel petitur a per-

sona rei, si ex. gr. electionem fori habens, dum in uno foro conventus fuerit, exceptionem opponat, ut causa ad alterum forum revocetur: vel petitur a meritis causae, ut exceptio petitionis ante diem : vel petitur a forma processus, qualis est exceptio libelli inepti vel obscuri, loci non tuti, vel inhonesti, termini angusti, et feriarum.

Exceptiones peremptoriae, quae causam principalem omnino perimunt, veluti exceptio metus, doli mali, erroris, non numeratae pecuniae, pacti de non petendo rei iudicatae, SC. Macedoniani, transactionis, solutionis, praescriptionis, aliaeque plures sunt et duplicis generis; aliae enim simpliciter peremptoriae, aliae litis finitae nominantur. Prioris generis sunt exceptio doli mali, metus, praescriptionis, solutionis, Macedoniani, et huiusmodi, quae actionem in perpetuum excludunt, attamen litis ingressum non impediunt. Posterioris generis, seu litis finitae dicuntur, quae non solum intentionem actionemque actoris in perpetuum excludunt, sed impediunt etiam, quominus novum iudicium instituatur, quales sunt exceptiones rei iudicatae, transactionis, litis per iusiurandum finitae, utpote quibus litem iam sublatam esse demonstratur.

Praeterea exceptiones dilatoriae et peremptoriae non solum effectu differunt, sed etiam tempore, quo proponendae sunt; nam dilatoriae ante litem contestatam opponi debent; in primisque si Iudicem scias incompetentem esse, exceptio incompetentiae opponenda est; si quis enim, hac omissa exceptione, aliam prius opponat, vel aliquem in iudicio actum peragat, iam hoc ipso in Iudicem consensisse videtur, et eius iurisdictio

prorogatur. Excipitur Clericus, qui nequit in Iudicem laicum consentire. Caeterum exceptio maioris excommunicationis in qualibet iudicii parte opponi poterit, cuius opponendae modum praescripsit Innocentius IV cap. 1 de Exception. in 6. Insuper licet etiam post litem contestatam dilatorias exceptiones opponere, quae tum primum ortae sint, aut innotuerint; itemque exceptiones, quae nullum et inane iudicium reddunt, veluti exceptio revocati procuratoris, aut falsi, seu mandato carentis, « non solum ante sententiam, verum etiam postea possunt obiici, » ut inquit Pontifex cap. 4 de Procurat. Quoniam vero nihil obstat, quin reus pluribus exceptionibus et successive utatur, L. 5 et 8 ff. de Except., « ne forte per dilatorias exceptiones causarum terminatio prorogetur, cautum est, ut intra certum tempus a Iudice assignandum omnes dilatoriae proponantur, » cap. 4 hoc tit. At peremptoriae exceptiones regulariter proponendae sunt post litis contestationem, namque ad perimendam actionem opponuntur; actio autem perimi nequit, nisi postquam in iudicium deducta est. Exceptiones vero peremptoriae litis finitae ante litis contestationem proponendae sunt, quandoquidem vis et natura ipsarum est, ut ingressum litis impediant. Denique post rem iudicatam rite opponuntur exceptiones peremptoriae, quae exsecutionem sententiae impediunt, veluti exceptio SC. Macedoniani, Velleiani, aliaeque similes, quae numero novem recensentur a Glossa in L. final. cod. de Iur. et fact. ignorant.

Exceptionum autem duo praecipui effectus sunt: prior est, quod reus exceptione fit actor, quamobrem exceptionem probare debet: si tamen in

probatione deficiat, non ideo actor confestim vincit, sed ubi actionem suam probaverit; « nam reus exceptionem obiiciens non videtur de intentione adversarii confiteri. » Ex Reg. 63 in 6, et L. 9 ff. de Exception. Alter effectus est, quod exceptione rite probata excludatur actio sive ad tempus, sive in perpetuum, prout exceptio fuerit dilatoria, aut peremptoria.

At vero quemadmodum reus ad actoris elidendam actionem exceptione utitur, sic actori fas est replicatione elidere exceptionem, suamque actionem confirmare. Est enim replicatio exceptionis exclusio, L. 2, ff. de Except., si Titus ex. gr. conditione mutui petat centum a Caio, actio est. Caius conditioni mutui opponat pactum de non petendo, exceptio est. Si Titius huic exceptioni posterius pactum, quo rursus placuit ut petere liceret, opponat, replicatio est. Si praeterea contra actoris replicationem aliquid opponat reus, duplicatio dicitur, exinde triplicatio, « et sic deinceps multiplicantur nomina, dum aut reus, aut actor obiicit. » L. 2 ff. hoc tit. Verum in foro ecclesiastico duplicationibus, aut triplicationibus vix locus est, sed Iudex ex causa eisdem modum imponit, ne iudicia temere protrahantur.

Reo autem non solum ius est contra actionem excipiendi, causam suam directe defendendo, verum etiam mutua petitione seu reconventione contra actorem uti licet, per quam specie quadam compensationis se tuetur. Fit itaque mutua petitio seu reconventio, dum reus conventus aliquid vicissim in eodem iudicio ab actore petit, tamquam sibi debitum, veluti si ex causa stipulationis conveniatur, et ipse vicissim ex causa mutui

actorem reconveniat. Reconventio, seu mutua petitio coram Iudice aeque ordinario ac delegato locum habet, non tamen coram Arbitro, quum Arbiter de iis tantum, super quibus compromissum est, respondere possit. Sunt etiam aliquae causae, in quibus reconventiones obiici nequeunt, quales sunt causae criminales, quoniam « innocentia, non relatione criminum, reus purgatur,» ut loquitur L. 5 ff. de public. Iudiciis; causae depositi, nisi prius depositum restituatur: tanta enim est depositi fides: causae spolii, in quibus per vim deiectus respondere non cogitur, antequam restituatur: causae appellationis, nam Iudex appellationis de ea tantum causa, in qua appellatum fuit, cognoscere potest: et demum non licet actorem reconvenire de re spirituali apud Iudicem laicum, cuius iurisdictio ad spiritualia non porrigitur. Omnes vero, quibus agendi ius est, reconvenire etiam possunt. Itaque excommunicatus cum agere nequeat, non poterit reconvenire, quamvis contra actionem recte opponat exceptionem; quod excipere non sit agere, sed se defendere: Actor vero a Iudice reconventus alia reconventione adversus reum uti nequit, ut iudicia certis limitibus circumscribantur. Reconventio autem proponi potest vel ante, vel immediate post litem contestatam, vel postquam contestata lite ad alios iudicii actus profectum est. Si ante, vel immediate post litem contestatam proponatur, duos effectus parit; prior est prorogatio iurisdictionis, ut Iudex de mutua conventione cognoscere possit, nec ab actore amplius recusari queat, cum eumdem habere contra se Iudicem dedignari non debeat, coram quo alteram partem in ius vocavit. Alter effectus est

simultaneus processus, quatenus actio et reconventio uno eodemque iudicio cognosci, et una sententia terminari possint. At si reconventio post litem contestatam aliosque actus iudiciales iam proponatur, prorogat quidem iurisdictionem, sed tamen utraque causa simultaneo processu non tractatur, dum causa conventionis prius finienda est, et inde fit transitus ad causam reconventionis, nisi haec liquida omnino esset.

§ 31.

De ordine cognitionum.

Contingere quandoque solet, ut exceptiones a reo propositae causas et quaestiones plures excitent; quae certo ordine a legibus definito cognoscendae sunt, ut omnis confusio evitetur. Quem igitur ordinem observare Iudex debet in examine plurium quaestionum, quae in eodem iudicio concurrant, is cognitionum ordo appellatur. Universim duae regulae traduntur; prima est, quoties in eodem iudicio plures causae concurrunt, primum cognoscenda causa est, a qua altera pendet: secunda regula est, si neutra causa ab altera pendeat, et utraque sit principalis, prius proposita, prius quoque tractanda est. Ex quibus regulis haec sequuntur: 1° Si civilis et criminalis causa concurrat, criminalis tamquam praecipua ante civilem absolvenda. 2° Si altera ex propositis causis praeiudicialis sit, haec prius tractari ac definiri debet; praeiudicialis autem dicitur, quando ab eius decisione alterius decisio pendet. Ita si mulier aliquem peteret seu vindicaret in maritum, adhibitis testibus, is

vero exceptionem consanguinitatis obiiceret, prius de consanguinitate pronuntiandum esset, quam de matrimonio, siquidem consanguinitate probata, quaestio principalis perimitur, cum inter consanguineos constare matrimonium non possit. Ita prius tractanda est causa status natalium, quam successionis in haereditatem iure cognationis; prius causa de validitate matrimonii, quam de dote; prius de canonica institutione in beneficium, quam de decimis dandis: idque locum sibi vindicat, sive causa civilis praeiudicet civili, sive criminali, sive vicissim: de quo vide Gratianum in can. Prius est caus. 3, quaest. 11. Pariter de exceptionibus a reo propositis prius videndum est, quam de causa principali; nam si exceptio peremptoria est, ius agendi perimit: si dilatoria, retardat. 3° Exceptionibus peremptoriis et dilatoriis affines sunt quaestiones incidentes et emergentes, unde tritum effatum est: « Incidens quaestio perimit, emergens differt. » Incidens quaestio dicitur, quae ante iudicium inchoatum originem habet, seu quae negotium principale et causam ipsam attingit, qualis est exceptio consanguinitatis, pacti de non petendo; emergens vocatur quae post iudicium inchoatum, atque adeo in ipso iudicio orta est, quasi tunc emergat, seu quae processum et ordinem litis tangit, ex. gr. an testis a muliere productus recipiendus sit. 4° Quaestiones etiam praeparatoriae ante alias cognoscendae sunt: praeparatoria vero est, quae cardinem controversiae non continet, viam tamen expeditiorem parat ad controversiam dirimendam. Sic cognitio de possessione praemittenda est cognitioni de proprietate rei, quatenus ex ea intelligitur,

utri litigantium sint commoda possessionis, et utri incumbat onus probandae proprietatis.

§ 32.

De litis contestatione et iureiurando calumniae.

Si reus ultro fateatur se debere, lis sublata est: at si intentioni actoris contradicens contendere in iudicio paratus sit, lis dicitur contestata. Notum enim est « quod per petitionem in iure propositam, et responsionem sequutam contestatio litis fiat, » cap. 1 de Lit. contestat. Responsio autem negativa esse debet, quae ex certa scientia procedat, et animum litigandi per verba non ambigua, nec obscura significet. Sed necesse non est, ut responsio sit specialis, quae scilicet ad singula capita singillatim respondeat, sed sufficit generalis, qua reus intentioni actoris generatim contradicit, et hinc iure Decretalium positiones inventae sunt, quibus controversiae status constituitur. Caeterum contumacia rei loco contestationis est, unde contestatio duplex, aut vera, quando reus expresse contradicit, aut ficta, quando ob eius contumaciam lis pro contestata habetur. Contestatio initium et fundamentum iudicii est: quamobrem ante contestationem nec recipi testes, nec alia probatio admitti potest, eoque minus sententia proferri, nisi aut natura causae, ex. gr. ob periculum fornicationis in causis super validitate matrimonii iam contracti, ob detrimentum Ecclesiae ex longiori viduitate, in causis de valore electionis, aut provisione Ecclesiae, aut nisi periculum amittendae probationis id exigat, quo casu

examini testium ad perpetuam rei memoriam locus erit. Attamen huiusmodi examen testium actori longe difficilius conceditur, quam reo, cap. 41 et 43 de Testibus. Effectus contestationis quatuor praecipui sunt. I. ex parte Iudicis est, quod amplius ut suspectus, vel incompetens reiici nequeat, nisi nova aliqua suspicionis causa supervenerit. II. ex parte actoris, quod actio temporalis ad quadraginta annos perpetuetur, actiones autem personales, ceu actio iniuriarum, ad haeredes et contra haeredes transeant. III. respectu rei, quod in mora et mala fide constituatur. IV. ex parte litigantium est, quod uterque instante altero teneatur incoeptum iudicium prosequi, et mandatum Procuratoris per obitum alterutrius non exspirat.

Post litem contestatam, ne fraudibus et deceptionibus litigantes uterentur, primum quidem a iure Romano inventum, et deinceps Decretalium auctoritate receptum est iusiurandum propter calumniam, quo actor iurat, « non calumniandi animo litem se movisse, sed existimando bonam causam habere; » reus vero iurat, « quod putans se bona instantia uti ad reluctandum pervenerit, » ut Iustinianus habet L. 2 cod. de Iureiurando propt. calumn. Glossa in cap. 1 hoc tit. tradit, in iuramento calumniae quinque capitula contineri, scilicet partes iurant: I. Quod se bonam causam habere credant. II. Quod interrogati nolint veritatem inficiari. III. Quod scienter falsa probatione non utantur. IV. Quod dilationem non petant in fraudem, animo scilicet protrahendi seu differendi iudicii. V. Quod nil dederint, nec promiserint, nec deinceps daturi sint, nisi illis per-

sonis, quibus leges dare permittunt. At iusiurandum sic descriptum generale est, in eoque continentur tria specialia iuramenta , quae distinguit Bonifacius VIII cap. 2 eod. in 6, videlicet iuramentum calumniae, iuramentum veritatis, et iuramentum malitiae. Itaque iuramentum calumniae ad fraudes quascumque removendas pertinet, totamque litem complectitur : iuramentum autem veritatis , et iuramentum malitiae super aliquo tantum litis articulo defertur , eoque iurans promittit se veritatem dicturum , et altero iurat se nihil malitiose agere vel proponere. Quapropter iuramentum calumniae, quum universam litem spectet, semel tantum ab utraque parte interponitur, sed iuramenta aut veritatis, aut malitiae pluries exigere pars altera potest, quoties Iudex ob fraudis vel malitiae suspicionem iudicaverit expedire. Iure civili nec tacito partium consensu, nec expresso iusiurandum calumniae remitti potest , quia non pro commodo privatorum, sed pro communi utilitate inductum est, ut scilicet Sacramenti religione fraudes omnes a iudiciis arcerentur. At Iure canonico tacite remitti potest , nec propterea processus nullus est ; quippe iuramentum calumniae ad substantiam ordinis iudiciarii non pertinet, eiusque tacita remissione calumniandi facultas non tribuitur ; quid enim est tacite remittere? Idem propemodum quod non exigere, ac proinde peti adhuc poterit , si calumnia, aut fraus aliqua timeatur. Quare ipso Iure Decretalium, si iuramentum calumniae, quod neutiquam postulatum fuerit, exinde petatur , praestandum omnino est, et si actor iurare noluerit , ab instituta actione cadet, reus autem iurare detrectans

habetur pro confesso; neuter tamen hanc poenam incurrit, nisi postquam sententia Iudicis accesserit. Praestatur autem hoc iuramentum in omnibus causis etiam spiritualibus tum in prima , tum in secunda instantia, non tamen in criminalibus deferendum reo est ob ingens periculnm periurii, quin imo Benedictus XIII in Concil. Roman. tit. 13, cap. 2, iussit, ut ne in posterum sub poena nullitatis omnium actorum exigeretur a reis iuramentum de veritate dicenda, cum criminaliter uti principales examinantur. Iurant vero de calumnia non modo litigantes, verum etiam ipsi procuratores, tutores, et curatores; Clerici etiam in causis propriis hoc iuramentum declinare non possunt, verumtamen si propriae Ecclesiae causam egerint, iuramentum huiusmodi subire, inconsultis eorum Praelatis, non coguntur.

§ 33.

De probationibus generatim.

Contestata lite, cognitisque a Iudice litigantium petitionibus, ad probationes veniendum est. Probatio autem est facti alicuius dubii apud Iudicem legitime facta demonstratio. Ex qua definitione intelligitur solas res , seu facta dubia probanda esse, non vero notoria, vel ab adversario admissa, non ea quae iuris sunt: haec enim Iudici perspecta censentur, nisi sint iura consuetudinaria, quorum vis in facto consistit. Hinc sequitur probandi onus illi incumbere , qui factum allegat, quo veluti fundamento eius petitio vel exceptio innitatur. Itaque in primis actor probare debet

quae affirmat, eoque non probante, reus, etsi nihil praestiterit, absolvendus est. Reus etiam exceptionem suam, qua aliquid affirmat, probare tenetur, unde Ulpianus in L. 19 ff. de Prob. praeclare dixit: « In exceptionibus reum partibus actoris fungi oportere, ipsumque exceptionem, veluti intentionem implere, ut puta si pacti conventi exceptione utatur, docere debet pactum conventum factum esse. » At si litigans factum ab altero allegatum simpliciter neget, negationem probare non tenetur; qui enim simpliciter negat, nihil ponit, quo negationis ratio reddi possit, atque ideo L. 13 cod. de Probat. et cap. 11 eod. tit. ait: « Per rerum naturam rei factum negantis probationem nullam esse; » quae tamen regula triplicem exceptionem habet: I. Nempe nisi negatio petitionis fundamentum constituat, non minus enim probare debet qui asserit sibi centum mutui causa deberi, quam substitutus, qui petit haereditatem, propterea quod neget eam a scripto haerede aditam fuisse. II. Nisi negatio affirmativam propositionem seu allegationem novi facti virtualiter contineat, veluti si quis negaverit sua sponte beneficium renuntiasse, illudque propterea retinere velit, opus est ut vim metumque sibi illatum fuisse demonstret; negando enim se sponte renuntiasse, implicite affirmat vim metumque illatum sibi fuisse. III. Denique nisi praesumptio iuris negationi faveat, nam ex cap. 2 de Restitut. spoliat. in 6: « Is liberatur ab onere probandi, pro quo militat praesumptio iuris.

Probatio vel plena est, vel semiplena: plena quae tantam fidem facit, quanta ad controversiam definiendam satis sit. Huiusmodi est confessio iu-

dicialis, testimonium duorum, vel trium testium exploratae fidei, instrumentum publicum, vel alia scriptura authentica, praesumptio iuris et de iure. Probatio semiplena est, quae fidem aliquam facit, non eam tamen quae ad litem finiendam sufficiat; talis est confessio extraiudicialis, dictum unius testis fide digni, instrumentum seu scriptura privata, comparatio litterarum, fama et praesumptio levis. Igitur plura sunt genera probationum, et praecipue sex vulgo numerantur, nempe confessio, ocularis inspectio, testes, instrumenta seu scripturae, indicia seu praesumptiones, et iusiurandum.

§ 34.

De probationibus per confessionem.

Primum itaque locum inter plenas probationes sibi vindicat confessio, cum nulla sit plenior probatio, quam ea quae a proprii oris confessione procedit. Confessio autem dividitur: 1° in discretam et indiscretam. Discreta dicitur, qua exprimitur causa unde obligatio orta est, indiscreta, quae fit sine adiectione eiusdem causae, ut si quis fateatur, se centum debere Caio, non expresso contractu, ex quo debeat. 2° Dividitur in simplicem et qualificatam: prior est ubi confessioni nulla limitatio adiicitur; posterior autem, quando confessioni aliqua limitatio, seu conditio, seu circumstantia obligationem aut crimen excusans vel imminuens adiungatur, veluti si quis mutuum accepisse fateatur, sed simul solvisse affirmet, si hominem occidisse confiteatur, sed necessariae defensionis ergo,

et servato moderamine inculpatae tutelae. 3° Dividitur in iudicialem, quae fit in iudicio et coram iudice competente, et in extraiudicialem, quae fit extra iudicium, aut fit quidem in iudicio, sed coram iudice non competente. Rursus confessio iudicialis dividitur in expressam et tacitam : expressa vocatur, quae fit verbis, scriptura, vel signis aliis declarandae voluntati accommodatis: tacita est, quae ex facto aliquo elicitur, vel a lege fingitur intervenisse. Sic tacite censetur confiteri, qui cum actore super delicto privato transigit, sic intentionem adversarii fateri censetur qui ad eiusdem positiones, cum iudex iusserit, respondere detrectat. De singulis huiusmodi confessionibus haec universim tenenda sunt. Confessio discreta vel in scriptis, vel sine scriptis coram adversario facta, modo per duos testes integrae fidei comprobetur, plenam fidem omnino facit. Indiscreta, praesente adversario prolata semiplene probat, quum ob eius praesentiam praesumatur facta cum aliqua deliberatione; si autem adversario absente emittatur, nihil probat omnino, nam censetur ex praecipitantia et animo non deliberato processisse. Confessio simplex est plena probatio, sed qualificata aliquando dividi, seu in partem reiici, et in partem recipi potest, aliquando vel tota recipienda est, vel tota repudianda. Igitur distinctione opus est. Si conditio confessioni addita praesumptionem iuris contra se habeat, tunc confessio quidem recipitur, non autem conditio, nisi probetur; veluti si quis homicidium fassus sit, sed necessariae defensionis causa, confessio homicidii admittitur, qualitas autem necessariae defensionis probanda erit, quia iuris praesumptio est, eum

qui occidit animum nocendi habuisse. At si conditioni seu qualitati adiunctae praesumptio iuris non repugnet, adhuc tamen videndum erit, an conditio ipsa et substantia confessionis ad unum eumdemque actum pertineant, uti si dixeris, te sponsalia promisisse hac tamen conditione, si parentes consenserint; te vendidisse, sed pacto legis commissoriae. Itaque in his casibus, sicut substantia confessionis, et conditio eumdem veluti actum constituunt, sic vel tota confessio recipi, vel tota respui debet, nisi altera pars aut conditionem impletam, aut obligationem fuisse puram non demonstraverit. At vero si substantia confessionis, et conditio ad diversos actus et plane distinctos referantur, uti si reus fateatur mutuum, sed affirmet mutuum reddidisse, tum actor potest confessionem de accepto mutuo admittere, alteram vero partem confessionis de mutuo reddito non recipere, donec reus hoc novum et posterius factum solutionis non comprobaverit. Denique confessio iudicialis vim plenissimae probationis habet, et litem omnino dirimit; confessum enim pro iudicato esse, seque sua sententia quodammodo condemnare Paulus affirmat L. 1, ff. de confess. Confessio autem tum plene probat, si fiat coram iudice competente, ex certa scientia et libertate, et ab eo qui aetate maior sit. At confessio soli poenitenti nocet, non tertio: nulli siquidem in praeiudicium tertii creditur, imo nec confessio unius caeteros litis consortes gravat, praesertim si causa sit dividua. Unde si confessus delictum proprium (crimine laesae maiestatis excepto) complices patefecerit, adversus eos nihil probat, nisi aliunde suspecti sint, c. 1 de de confess.; pariter, si

quidam ex haeredibus eius, quem debitorem meum fuisse contendo, debitum pro sua portione agnoverit et persolverit, non propterea caeteri ad solutionem urgentur, nisi debitum probatum fuerit, L. 1. cod. « res inter alios actas vel iudicatas aliis non nocere. » At vero procuratoris specialis, aut mandato *cum libera* muniti, item Tutoris et Praelati confessio nocet etiam mandanti, item Ecclesiae, si illi necessitate officii, et in iudicio, non vero si sponte, aut extra officium et iudicium fateantur. Confessio autem extraiudicialis scienter et sponte facta, si praesertim discreta sit, vim plenae probationis obtinet, secus enim rem dubiam relinquit, et magis vel minus probat, et nullam probationem aut semiplenam tantum inducit. Porro ad eliciendam partis adversae confessionem institutae sunt positiones, seu breves quaedam propositiones, sive articuli praecipua iudicii capita complectentes, ut iis confessione adversarii constitutis aut negatis, pateat alteri, quid sibi deinceps probandum sit, quidve in probatis habendum. Namque positiones exhibens levatur ab onere probandi quidquid pars adversa affirmaverit, et ea tantum probanda supersunt, quae negaverit. Positionibus autem non minus actor quam reus, ad faciliorem reddendam actionis vel exceptionis probationem uti potest. Verum ad calumnias fraudesque hac in re avertendas, defertur proponenti et responsuro iuramentum a forensibus nuncupatum dandorum et respondendorum, quo alter iurat se nihil per calumniam posuisse, alter se nihil per eamdem responsurum. Qui vero, instante parte et praecepto iudicis urgente, aut respondere recusat, aut per contumaciam abest, quantum ad ea quae

in positionibus, sive articulis continentur, pro confesso habetur, cap. 2 de confessis in 6; si tamen causa civilis fuerit; nam in causis criminalibus reus per contumaciam absens, aut respondere detrectans indicium criminis praebet, non exinde tamen pro confesso habendum esse Doctores communiter sentiunt; quandoquidem ad poenam irrogandam probationes omnino liquidae et meridiana luce clariores postulantur, L. ABSENTEM ff. de poenis, et L. fin. cod. de Probat. Verum litigans non tenetur respondere interrogationibus perplexis, dubiis, obscuris, captiosis ad causam non pertinentibus, imo nec reus, si iudex non legitime interrogat, veluti si fuerit incompetens, suspectus, aut interroget de occulto crimine, non obstringitur crimen ipsum prodere, « sed potest vel per appellationem, vel aliter licite subterfugere, » ut docet S. Thomas 2 2, q. 69, a. 1. An reus, si iudex legitime, et servato iuris ordine, interroget, veritatem semper aperire teneatur, quaestio est, de qua vide S. Alph. de Ligorio l. 3, n 156, et l. 4, n. 274 qui negativam sententiam satis probabilem putat, ubi agitur de gravi damno, quod ex confessione immineat; quinimo addit in quibusdam rerum adiunctis reum posse iurare, se crimen haud commisisse, subintelligendo, quatenus confiteri teneatur, quum nemo lege obstringatur, per propriam confessionem, ad poenam gravem aliquatenus sese condemnandi.

§ 35.

De probatione per ocularem inspectionem.

Ubi res confessione non constat, aliis probationum speciebus inquirenda est. Igitur altera probationis species est inspectio ocularis, quam forenses *accessum* vocant, quia iudex accedit ad inspiciendam rem ipsam, quae in controversiam adducitur. Fieri autem debet vel a iudice ipso, vel a viris in arte peritis ad id muneris deputatis, ac citatis litigantibus, dum ex aequo de utriusque praeiudicio agatur. Inspectionis autem praecipuus usus est in eis, quae oculis subiiciuntur, uti causis finium regundorum, servitutum, reparationis Ecclesiae, impotentiae coniugum, vulnerationis hominum et similium, quae inspectio, si recte fiat, validissima probatio est, vel potius demonstratio veritatis, ita ut latam ex eo sententiam in rem iudicatam transire plures existimaverint.

§ 36.

De probatione per testes.

Tertiam probationis speciem constituunt testes, scilicet personae fide dignae in iudicium vocatae, ut de re controversa testimonium ferant. Testes autem esse possunt quotquot iure non prohibentur: omnes enim de iure censentur idonei, qui specialiter non probantur excepti, cap. 1 de Testibus, ubi Glossa animadvertit: « quod edictum de testibus prohibitorium sit, ut quilibet admit-

tatur, qui non repellitur. » Verum permulti sunt, qui a testimonio dicendo vel in totum reiiciuntur, vel pro certis personis tantum, vel contra certas personas, vel certis denique causis. Generatim et pro omnibus causis reiiciuntur, qui laborant defectu aut aetatis, aut iudicii, aut probitatis morum. Itaque defectu aetatis arcentur impuberes, licet pubertati proximi in crimine laesae maiestatis admittantur: defectu iudicii repelluntur furiosi, ebrii, et amentes: demum defectu probitatis morum arcentur usurarii, periurii, haeretici, infames omnes; nisi infamia facti laborantes mores mutaverint, et civiliter agatur, cap. 54, hoc tit.

Pro certis personis testimonium ferre nequeunt: 1° Parentes pro liberis, vel liberi pro parentibus, quia mutuus amor eos suspectos reddit. Attamen admittuntur parentes, si de affinitate, filiatione, aetate quaeratur, et generatim in causis matrimonialibus liberorum, cap. 22, hoc tit.; illi enim haec melius norunt, et eorum maxime interest, ne consanguinei coniuncti cum ignominia separentur, cap. 5. eod. 2° Consanguinei vel affines pro consanguineis et affinibus in linea recta universim, in obliqua vero ad tertium usque gradum, saltem in criminalibus, itemque familiares et domestici, « quia propinquitatis vel familiaritatis ac dominationis affectio veritatem impedire solet, » quam rationem affert can. 12, caus. 3, quaest. 5.

Contra certas personas testimonium dicere prohibentur: 1° Parentes contra liberos, et liberi adversus parentes, ne pietas contaminetur. 2° Coniux adversus coniugem, ne concordia coniugalis perturbetur. 3° Amici et inimici adversus amicos et inimicos, cap. 9 de Accusat., in quibus tamen

amicitiae et inimicitiae gradus et personarum qualitas spectanda sunt. 4° Advocati et procuratores adversus clientes in causis, in quibus operam et patrocinium suum exhibuerunt. 5° Iudaei et pagani adversus christianos, et laici adversus Clericos in causis criminalibus, vel quod plerumque solent laici esse Clericis infesti, vel maxime ob reverentiam, quae Clericis debetur. Laici tamen adversus Clericos idonei testes sunt in delictis haeresis, laesae maiestatis, simoniae, aliisve scandalosis et notoriis, et ubi adversus Clericum alius testis praeterquam laicus haberi nequeat. Demum pro certis causis testes esse prohibentur: 1° Minores in causis criminalibus, tanquam arduis et momentosis, nisi vigesimum aetatis annum expleverint, et alii testes deficiant, vel de criminibus exceptis quaeratur. 2° Clerici in causa sanguinis. 3° Mulieres in causis criminalibus, quia varium et mutabile semper femina, ut Virgilius inquit. 4° Denique nemo est testis idoneus in causa propria, vel in iis causis, unde sperat emolumentum.

Post testium personas, ipsorum quoque dicta, seu attestationes ad trutinam revocandae sunt: non enim sufficit idoneum testem esse, nisi etiam apposite, apteque testetur. Igitur ad fidem in iudiciis faciendam postulatur: 1° Ut testimonium dicatur voce, et non scripto: Iudex enim certior de re efficitur magis per verba, quam per litteras, et praesertim in criminalibus ex vultu, gestu, titubatione facile dignoscitur, an testis ex animi sententia loquatur. 2° Sit conforme articulo; nam ex cap. 9 de Probation. « testes repelluntur, qui non probant illud ad quod probandum inducti sunt. » 3° Ut sit clarum et perspicuum; namque ob-

scurum, dubium, vel incertum penitus nihil probat, veluti si testis verbis ambiguis, vel non cohaerentibus respondeat, aut testimonium dicat per verba: « Si bene memini, arbitror, ni fallor, videtur, et huiusmodi. » Quid enim inde colligi potest, quod valeat ad fidem faciendam? 4° Ut causam scientiae contineat, videlicet an ipse testis interfuerit rei gestae, an viderit, vel praesens audierit, an ex aliorum narratione vel fama acceperit. Hinc Innocentius III receptionem testium committens Episcopo Placentino cap. 33, hoc tit. ait: « eos diligenter examinare procures, et de singulis circumstantiis prudenter inquirens, de causis videlicet, personis, loco, tempore, visu, auditu, scientia, credulitate, fama, et certitudine cuncta plene conscribas. » Porro autem recipiendorum testium forma in iure proposita est. Igitur actor aut reus per testes probaturus nominat seu producit testes, quos inde Iudex ad dicendum testimonium citare debet; testis enim qui sponte accedit, pro suspecto habetur, nec ei creditur. Citari insuper debet altera pars, contra quam testes producti sunt, ut si quid adversus testes ipsos aut articulos probatoriales habeat, obiicere possit. Testes autem ab ipso Iudice interrogandi et examinandi sunt, et si quis ob senium, valetudinem, aliamve iustam causam ad Iudicem venire nequeat, personae idoneae et discretae ad eos mittantur, quae eosdem interrogent. Antequam vero examinentur, testes iurabunt se non odio neque gratia, neque ulla spe aut lucro, sed unius veritatis studio testimonium dicturos; iniuratis enim testibus non creditur, nisi eis ab adversa parte iusiurandum remittatur. Quos testes admissos et iu-

ratos Iudex clam et seorsim ab aliis, et litigantibus remotis, ex recepto fori usu debet examinare, et si qui fuerint citati, vel testificari recusent, vel iuramentum praestare nolint, cogi possunt a Iudice saeculari per multae indictionem, vel captis pignoribus, aliisque poenis, a Iudice autem ecclesiastico per monitiones atque etiam per censuras ecclesiasticas. Examine peracto, testimonia recepta evulganda sunt, et litigantibus ostendenda, ut possint proferre si quid habeant opponendum. At post factam publicationem nec iidem, nec alii testes super eisdem articulis, aut aliis directe contrariis interrogentur, nisi forte aliqui articuli omissi fuerint, aut specialis ratio, aut qualitas causae, ex.gr. matrimonialis, id postulet. Neque etiam exceptiones contra personas testium amplius admittuntur, « nisi qui obiicere voluerit, iuramento firmaverit, quod ad haec malitia non procedat, aut ante publicationem id protestatus, vel ostendere possit, quod post publicationem didicerit, quod obiicit in personis, » cap. 31 de Testibus.

Generatim vero duo saltem testes idonei, et concordes plenam in iudicio fidem faciunt, nisi ius plures postulet quam duos, ut in causa contra Episcopos, in testamentis, in codicillis, in donationibus causa mortis, nisi ius ipsum unico teste contentum sit, ut est: 1° In causis nemini praeiudicium allaturis, sed plane favorabilibus; veluti si quaeratur, an Ecclesia sit consecrata, an aliquis sit baptizatus? 2° In rebus ad proprium officium spectantibus, ut cursor de citatione exsecuta. 3° Si agatur de peccato vitando, veluti si unus testis de consanguinitate testetur, matrimonium celebrari nequit. Hinc cap. 22 de Testibus Pontifex respon-

det testimonium unius valere, si sola mater alterutrius sponsi impedimentum opponat, et deinceps ita subdit: « Si vero matrimonium ratum est et consummatum, sine iuramento plurium non debet dissolvi[1]. » Plures vero testes, sed singulares, qui nempe de uno eodemque facto aut contraria aut diversa testimonia circa personam, rem, causam, tempus, locum, et circumstantias dicunt, aut nihil, aut semiplene probant; si etenim sibi penitus contradicant, nullam fidem faciunt, quia testimonium alterius ab altero plane eliditur; si vero diversa testentur, non tamen contraria, semiplene ad summum probant, quia eorum quilibet in propria attestatione testis est unicus; at si diversa quidem testimonia dicant, quae tamen mutuo faciant ad id probandum quod quaeritur, semiplene probant, et interdum in causis civilibus etiam plene, veluti si in causa de iure decimandi unus testis de uno actu, alter de altero testificetur.

§ 37.

De probatione per instrumenta.

Quartam probationum speciem faciunt instrumenta, seu scripturae ad fidem faciendam idoneae. Sunt instrumenta seu scripturae vel publicae vel privatae. Publicae sunt, quae a publica persona, id est publica auctoritate munita secundum formam legitimam conficiuntur, qualia sunt instrumenta a Notariis rite confecta. « Duo proinde, ait Van Espen Iure eccl. univ. p. 3, tit. 7, requiruntur, ut hoc pacto dicatur publicum et legitimum instrumentum, nimirum quod confectum sit a per-

sona publica, id est auctoritate publica ad conficienda instrumenta constituta, et secundo, quod in legitima forma, quam leges et stylus patriae vel Curiae requirunt, sit confectum. » Privatae sunt, quae a privatis personis conscribuntur, uti apochae, antapochae, syngraphae, codices rationum, epistolae. Scripturis publicis accensentur Scripturae, quae a Doctoribus authenticae, et etiam monumenta publica vocari solent, quae talia sunt vel ex auctoritate Iudicis, uti acta iudicialia, vel ex sigillo authentico, quo obsignantur, veluti Episcopi, Principis, universitatis, vel alterius publici corporis, aut personae in eminenti et publica auctoritate constitutae, hisque addi possunt etiam Libri Parochiales, census insinuationes, acta Conciliorum, et huiusmodi; vel demum in loco custodiuntur, quales sunt scripturae ex publico Archivio desumptae.

Publica instrumenta, aliaeque scripturae publicae aut authenticae plenam in iudicio fidem faciunt, dummodo sint genuinae, legitimae, et autographae. Genuinae intelliguntur, quae non sunt suppositae neque falsae; nam instrumenti falsitas vel alio instrumento, vel testibus demonstrari potest. Ratione etiam liturae, seu deletionis reprobari instrumentum poterit; si tamen litterae abrasae sint in aliqua parte non substantiali, nihil fidei instrumento detrahit, modo in caeteris partibus integrum sit, non abrasum, nec corruptum. Legitimae dicuntur, quae secundum leges confectae sunt, nam actus ex defectu formae substantialis a legibus requisitae omnino corruit. Demum autographae desiderantur, hoc est originales, nam exemplo non facile creditur, nisi per publicam

personam ex originali legitime desumptum fuerit, compertumque sit cum originali probe convenire.

Privatae Scripturae contra scribentem plene probant, si de ipsarum veritate constet, et causa debiti expressa sit; pro scribente vero probant nihil. Excipiuntur libri Mercatorum ratione sociorum, et omnis Scriptura privata, quae tribus testibus munita fuerit.

§ 38.

De probatione per praesumptionem.

Inter species probationum locum sibi vindicat praesumptio, quae definitur anticipata rei dubiae opinio ex argumentis, indiciis, et coniecturis desumpta, atque ideo praesumptio dicta est quasi aliquid ante sumat, quandoquidem ante legitimas probationes aliquid pro vero sumat, ut observat Tuldenus in cod. de Probation. Differt autem praesumptio a fictione iuris, quod praesumptio verum aut verosimile sectetur, fictio autem iuris manifestam quoque falsitatem pro veritate sumit, veluti dum existens in utero, quando agitur de eius commodo, ius fingit esse natum, patrem et filium unam eamdemque esse personam. Praesumptio autem aut legis est, aut hominis. Prior a lege procedit, quatenus in aliqua lege vel Canone expressa est, nec a Iudicis arbitrio pendet. Praesumptio hominis est Iudicis coniectura nullo iure firmata, quae tamen ex facti qualitate, vel circumstantiis non temere coniicitur. Praesumptio iuris dividitur in praesumptionem iuris tantum, et in praesumptionem iuris et de iure. Praesumptio iuris est, quae

a legibus ita probatur, ut vim plenae probationis habeat, nisi contrarium demonstretur; ita iura volunt, ut ex possessione praesumatur rem esse possidentis, donec aliter demonstretur; filium in matrimonio natum legitimum esse, donec impotentia, vel absentia patris tempore conceptionis manifestissime comprobetur. Praesumptio iuris et de iure est, quae ita a lege confirmatur, ut non modo plenae probationis vim habeat, sed ne contrariam quidem probationem admittat. Celebre huius praesumptionis exemplum est in cap. Is qui de Sponsal. et Matrim.: « Is qui fidem dedit mulieri super matrimonio contrahendo, carnali copula subsequuta, etsi in faciem Ecclesiae ducat aliam et cognoscat, ad primam redire tenetur, quia licet praesumptum primum matrimonium videatur, contra praesumptionem tamen huiusmodi non est probatio admittenda. » Sed de hoc vide Conc. Trid. de Ref. Matr. sess. 24, cap. 1.

Praesumptio hominis est, quam Iudex ex facti qualitate et circumstantiis colligit, et proinde magis aut minus probat, prout ea verosimiliora sunt, nec ne. Quamobrem haec praesumptio dividitur in levem, sive ex levibus indiciis ortam, quae suspicionis etiam nomine venit, et in probabilem, ex gravibus nempe et probabilibus indiciis desumptam, et in violentam aut vehementem, quae nimirum nascitur ex huiusmodi indiciis, quae, aut numquam, aut raro admodum fallunt. Praesumptio hominis, quae nonnisi levis est, nihil probat; probabilis fidem semiplenam facit, cap. 44 de Sent. excomm.: violenta plene probat, cap. 12 de Praesumpt. Imo vero praesumptiones vehementes et violentae etiam in causis criminalibus satis sunt,

ut Iudex poenam ordinariam, non capitalem infligere possit, secus enim multa crimina impunita manerent, cum plerumque probari aliter nequeant. Utrum autem ex violenta et vehementi praesumptione aliquis iure possit capite condemnari, controversia est, de qua Interpretes ad cap. 14 de Praesumpt.

§ 39.

De probatione per iusiurandum.

Quando per ordinarias probationes non licet Iudici veritatem ita compertam habere, ut satis esse putet ad sententiam dicendam, tum denique iuriiurando locus est, quo veritas ab ipsis litigantibus, religione interposita, extorquetur. Quapropter iusiurandum tamquam aptissimum finiendis litibus remedium in Iure civili probatum est. Dirimuntur autem lites per iusiurandum delatum aut ex pactione ipsorum litigantium, aut Iudicis auctoritate. Iusiurandum priori modo delatum dicitur voluntarium, quod pars parti extra iudicium defert ea conditione, ut velit ab omni iudicio abstinere, si praestiterit: nititur unice conventione partium, remque componit per modum transactionis; unde nemo illud invitus praestare, aut deferenti referre tenetur, si malit ius suum in iudicio experiri. Si tamen iusiurandum praestitum fuerit, parit iuranti adversus deferentem eiusque haeredes actionem in factum ad id, quod sibi deberi iuravit, et exceptionem, quae litis ingressum impedit, si nihil se debere iuraverit; imo vero communior sententia est iuramentum voluntarium,

etiam detecto postea periurio, rescindi non posse, adeoque nec causam eodem iuramento decisam retractari; quod colligunt ex L. fin. de Reb. credit.: « causa iureiurando ex consensu utriusque partis decisa, nec periurii praetextu retractari potest, nisi specialiter hoc lege excipiatur. » Attamen ea durior opinio videtur tum maxime, quum non praetextu periurii agatur, sed periurium evidenter probetur. Verum aliquando fit, ut litigantes post susceptum iudicium, et in iudicio ipso alter alteri, sive reus actori, sive actor reo iusiurandum deferat, Iudice non cogente, sed approbante, quod proprie iusiurandum iudiciale appellatur. Hoc quoque iusiurandum in iudiciis receptum est, ne quis inopia plenae probationis ius suum deserere cogatur, sed iureiurando in locum probationis suffecto is causam vincat, qui iuraverit. Itaque litigans, cum iuramentum offertur, vel praestare debet, vel referre; refert autem qui iurandi conditionem sibi oblatam reiicit in offerentem. Aliquando etiam iusiurandum huiusmodi ab ipso Iudice alterutri parti ad probationem complendam defertur, et tunc iusiurandum necessarium appellatur, ita ut iudiciale et necessarium unum idemque iuramenti genus sit. Utrumque vocatur tum suppletorium, quia defectum probationum supplet, tum etiam litis decisorium, quia lis pro iurante definitur. Porro autem iusiurandum deferre non plus licet, quam necessitas ipsa cogat, adeoque sive ab altero litigante, sive a Iudice ipso temere delatum fuerit, recusari potest. Itaque actor, ubi plene probaverit, iure meritoque iusiurandum respuit; itemque reus, si nihil adhuc ab actore probatum sit; nam ex cap. fin. de Iure-

iur., actore non probante, reus absolvendus est, etsi nihil praestiterit, adeoque nec iuraverit. Quapropter ei tantum qui semiplene probavit, iusiurandum rite defertur, et si utrinque semiplene probatum sit, iusiurandum reo deferendum est, cum in dubiis eius causa potior habeatur. Hoc praeterea iusiurandum non defertur in causis civilibus valde arduis, magnique momenti, nisi parce admodum et habita rei et personarum ratione; iuraturus enim testis in propria causa constituitur, ut ex eius iureiurando sententia proferatur. Numquam vero in causis criminalibus, nec in causis beneficialibus, neque in iis, ubi de valore matrimonii, vel religiosae professionis quaeratur, huic iuriiurando locus est, cum in huiusmodi causis perspicuae probationes dumtaxat admittantur.

§ 40.

De accusationibus, denuntiationibus, et inquisitionibus.

In civili processu explanando multa complexi sumus, quae etiam ad ecclesiasticum processum pertinent. Nunc ea prosequemur, quae solius criminalis processus propria sunt, de sententia tum civili, tum criminali, eiusque exceptione postmodum dicturi. Tribus praecipue modis delicta in iudicium deferuntur, quibus processus criminalis inchoatur, accusatione nempe, denuntiatione, et inquisitione. Accusatio est alicuius criminis ad competentem Iudicem solemniter facta delatio: accusatio autem fit ad publicam vindictam; eiusque solemnitas in eo posita est, ut libellus accu-

satorius exhibeatur, in quo Iudicis, accusatoris, et accusati nomina, itemque criminis species, locus, et dies, quo patratum, perspicue et distincte contineantur cum inscriptione seu subscriptione actoris sive accusatoris ipsius, qua se ad talionis poenam obstringat, si in criminis probatione defecerit. Caeterum, ut observat Van Espen Iur. Eccles. part. 3, t. 8, c. 1: « hodie ad praeveniendum accusandi, imo et calumniandi pruritum, aliaque plura incommoda, quae ex privatorum accusationibus oriri nota sunt, consuetudine et specialibus locorum legibus ubique passim sublata est haec auctoritas accusandi criminaliter, sive ad vindictam publicam. » Pirhing l. 5, Decret. t. 1, n. 18 haec habet: « Si crimen vergat in damnum spirituale, vel temporale reipublicae, etsi plerumque sufficiat illud denuntiare iuridice, interdum tamen contingere potest, ut teneatur aliquis etiam ad accusandum, si damnum publicum alia ratione impediri non potest, nisi contra eum iudicialis processus instituatur, dummodo crimen legitime probari possit, quia alioquin frustra quis laboraret, et suspicioni calumniae se obiiceret, ut docet S. Thomas 2. 2. q. 68 a. 1, et alii communiter: quamvis in praxi raro occurrat talis casus. Ratio est, quia pars tenetur etiam cum proprio detrimento prospicere bono totius, et quivis privatus bono communi. »

Alter in criminalibus procedendi modus Iure Decretalium denuntiatio est, quae dividitur in Evangelicam, Canonicam, et Iudicialem. Evangelica est, quando praemissa admonitione caritativa et emendatione non sequuta, delinquens apud Superiorem tamquam Patrem denuntiatur, non qui-

dem ut poena ad vindictam afficiatur, sed ut admonitionibus Superioris ad bonam frugem convertatur. Canonica dicitur, quae certis in casibus per Canones praescripta est, uti denuntiatio impedimentorum Matrimonii, rerum furto sublatarum, criminis simoniae, haeresis, et sollicitationis ad turpia. Imo per ius ipsum naturale quivis denuntiare tenetur « quae pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem, vel temporalem, vel in grave damnum alicuius personae, » uti docet S. Thomas 2. 2. q. 7, a. 1. Demum denuntiatio iudicialis est, per quam ad iudicem Ecclesiasticum vel civilem aliquod crimen et criminosum defertur, et a vera accusatione in eo tantum distat, quod delator ad criminis probationes non adstringitur, et solemnis in crimen inscriptio non postulatur. Per iudicialem denuntiationem criminalia iudicia instituuntur, quatenus denuntiatio loco accusationis habetur, et Iudici ad inquirendum viam sternit. Igitur inquisitio est alicuius criminis a Iudice competente facta investigatio, ut delicta detegantur, et in reos animadvertatur. Duo in inquisitione sunt praecavenda; 1. est, ne occulta crimina inquirantur; 2. est, ne ea inquirantur, quae vulgi rumorem non excitant, nec infamiam irrogant. Ne vero ex defectu privati delatoris delicta abeant impunita, onus atque cura crimina persequendi, reosque accusandi Advocatis, et Procuratoribus Fisci in utroque foro demandata est. Licet in Canonum collectione quaedam inquisitionis formae reperiantur, methodum tamen inquisitionis Innoc. III primum proposuit. Hoc sensu, iure ait Rocco in opus: « Ius canonicum ad civilem iurisprudentiam perficiendam quid attulerit, Pa-

normii 1839, » § 38, p. 96: « processus inquisitorius cuius ubique nunc est usus, ex Concilio Lateranensi an. 1216 habito, et Innocentii III decretalibus prodiisse traditur, quique ex veteribus utriusque iuris constitutionibus repeti haud posse putatur, etsi pauci dissentiant, sed ita saeculo XIII ineunte institutus ex iure pontificio, uti de criminibus quaereretur, novam foro civili normam praebuit. » Inquisitionis duo sunt capita: I. delictum in genere, seu corpus delicti, ut aiunt pragmatici, nempe num delictum patratum sit? II. delictum in specie, nimirum a quonam patratum sit? Plena et exacta criminis in genere probatio est usque adeo necessaria, ut nullum, eo non probato, locum poenae dent leges in reum, quamvis confessum. L. 1 ff. de sex Cons. Syll. et Claud; l. ff. ad Leg. Corn. de falsis; L. 23 ff. ad Leg. Aquil. et Innoc. III in Can. 13 de dispens. « quia primo, ait Glossa, debet existere in rerum natura id, de quo agitur; nec ante iuris ratio, quam persona quaerenda est; nec potest dici verum, quod numquam fuit.

Duplex vero genus criminosum non abs re forenses distinguunt, *permanens* nempe et *transiens*. Quae post sese patens oculis vestigium crimina relinquunt, omnino postulant, ut iudex ipse cum actuario et duobus saltem peritis conspiciat, opportunis adhibitis cautelis, praesertim si contigerit criminosa corpora et vestigia in Ecclesia, aliove loco immuni existere. Quoties vero personae, aut loci rerumve qualitates decoram iudicis praesentiam operamque inde removeant, ocularem tunc inspectionem sufficiat peritis mandare obstetricibus, chirurgis, aliisque ad rem idoneis. *Viso et reperto*,

ut aiunt, genere criminis, eiusque permanente vestigio, rem ut ea gesta est, describit primum actuarius, tum continuo peritorum testimonia et iudicia, et quidquid congruis interrogationibus responderint sese vidisse, ac aestimare de omnibus inspecti corporis indiciis; ad extremum suam subscribet depositionem quisque peritorum simul et iudicis et actuarii manu obfirmandam. Criminosa huiusmodi vestigia, si quando ita deleverit vel celaverit reorum calliditas, ut nulla spes maneat ea subiiciendi fidelibus oculis iudicantium, publica tunc iudiciorum criminalium necessitas probationem in genere indirectam per indicia, vel adiuncta cum antecedentia, tum concomitantia et subsequentia postulat. An haec indicia, quantumvis urgentissima tanti momenti sint, ut certam oculorum probationem aequare penitus valeant, quaestio est, de qua vide auctores iuris criminalis. Haec de genere criminoso *permanente* dixisse sufficiat. Modo de malefactis, quorum signa et vestigia *transeuntia* fere nulla permanent. Ut haec in genere constant, necesse est iudici probationem conquirere ex testibus, et ubi testes nulli adsint, ex adiunctis ac coniecturis, et si adiuncta malefactum nimis aggravant, vel speciem criminis mutant scelestioremque efficiunt, tunc genus eiusmodi adiunctorum ostendere in actis oportet ad complendam in genere probationem, ut poenae acerbiori locus detur. Est autem inquisitio vel generalis vel specialis: generalis fit duplici modo; prior est, quando Superior generatim quaerit de criminibus et personis in communi, veluti cum Episcopus visitans Dioecesim inquirit, an statuta Ecclesiae observentur: An aliqua graviora crimina invalescant?

Altero modo fit quando delictum, ex. gr. homicidium, furtum patratum fuisse constat, sed auctor criminis ignotus est, ac propterea Iudex in genere inquirit, quisnam delictum perpetraverit.

Ex generali inquisitione, si quis in gravem admissi criminis suspicionem venerit, tum speciali inquisitioni locus est, per quam sedulo diligenterque inquiritur, utrum is, qui ea suspicione laborat, reapse crimen perpetraverit. Processus tres complectitur partes, nempe instructivam, defensivam et resolutivam, de qua vide Ala Instit. crim. l. 2, et S. C. C. Ian. Absol. 10 Ian. 1848.

Sedulo hic notandum est, Episcopis, iure potius ordinario, quam delegato potestatem inesse, ex quacumque causa, etiam ob occultum crimen quomodolibet etiam extraiudicialiter, seu, ut aiunt, ex informata conscientia, tum ascensum ad ordines prohibendi, tum suspensionem decernendi a susceptis gradibus et dignitatibus. Id eruitur ex Trid. Conc. sess. XIV, c. 1, et ex S. C. C. decisionibus apud Ben. XIV de Syn. dioeces. loc. cit. c. 8, n. 3. In hisce casibus Episcopus haud tenetur causam suspensionis manifestare, seu delictum prodere ipsi reo, sed solum Sedi Apostolicae, si reus ad eam recursum habuerit, suasque rationes exposuerit, ut ait S. C. C. in Verc. 21 Mart. 1643. Vide de hac re Ben. XIV const. AD MILITANTIS, » et S. C. C. in causa Lucion. 8 April. 1848, nec non opus Episcopi Lucion. « Des sentences épiscopales dites de conscience informée, Paris 1852. De hac re inferius opportunior redibit sermo.

§ 41.

De citatione et captura reorum.

Quoties vero de admisso crimine constat, et indicia, si non evidentia et indubitata, at saltem legitima et valde gravia aliquem patrati criminis suspectum faciunt, Iudicis est decernere, utrum reus praesumptus simpliciter citandus sit ad informandum, vel ad deponendum, vel ad dicendam causam, quare non debeat aut condemnari ad solvendam poenam, aut excommunicari, suspendi, interdici a divinis, aut declarari in excommunicationem, in crimen laesae maiestatis incidisse, utrum etiam simul citandus et capiendus sit, ut ad exitum usque iudicii in carceribus custodiatur. Iam vero Iudex in decernenda vel citatione simplici, vel citatione simul et captura, duo debet attente diligenterque perpendere, tum scilicet conditionem personae ipsius rei, tum qualitatem et indicia obiecti criminis, ut expressit Ulpianus in L. 1 ff. de Custod. et exhib. reorum: « De custodia reorum Proconsul aestimare solet, utrum in carcerem recipienda sit persona, an militi tradenda, vel fideiussoribus committenda, vel etiam sibi. Hoc autem vel pro criminis, quod obiicitur, qualitate, vel propter honorem, vel propter amplissimas facultates, vel pro innocentia personae, vel pro dignitate eius qui accusatur, facere solet. » Itaque ubi levia, aut ambigua sunt indicia criminis, et praesertim si reus praesumptus bona existimatione potiatur, aut saltem mala non laboret, non est ad iudicium per capturam

pertrahendus. Item si gravia exstent criminis indicia, crimen autem leve sit; neque mulieres, neque personae honestioris conditionis carceribus mancipantur, sed praestita cautione iuratoria, aut datis fideiussoribus, a captura immunes erunt. Rursus a captura eximuntur homines valde divites, quod suspicio fugae in eis cesset; tot enim habent fidei sponsores, quot praedia et agros possident. Pariter captura non decernitur ob ea delicta, quae pecuniaria poena luuntur, si tamen reus cautionem praestet de se apud Iudicem sistendo, vel de mittendo procuratore. Restat igitur, ut decerni captura possit, quando delictum sit atrox, aut fuga timeatur, aut reus quod obiicitur crimen confessus fuerit, aut in ipso delinquendi actu, sive, ut aiunt, in flagranti vel fragranti (utraque littera recte scribitur) crimine deprehendatur: imo vero quisvis in flagranti crimine deprehensus non modo a publicis Curiae Ministris, verum a quibuscumque etiam privatis capi poterit, suoque Iudici exhiberi, praesertim si agatur de furibus manifestis, de raptoribus virginum, viduarum, diaconissarum, eisque auxilium praestantibus, et de maleficis.

§ 42.

De examine et tortura reorum.

Reus in iudicio constitutus summario examini confestim subiici solet, in quo de nomine, genere vitae, causa prehensionis, ac generatim de crimine interrogatur. Illud summarium examen viam praeparat legitimo et ordinario examini, quod necessaria

et gravissima criminalis processus pars est; quapropter eum quoque solemniter interrogari oportet, qui in summario examine crimen confessus fuerit, vel in ipso flagranti crimine deprehensus. Itaque ordinarium examen, ut legitime fiat, instituendum est a competente Iudice pro tribunali sedente, coram quo reus sistendus est. Reus autem Iudici legitime interroganti veritatem fateri tenetur, quae doctrina est S. Thomae 2. 2. q. 69 a. 1, ubi ait: « Pertinet ad debitum iustitiae, quod aliquis obediat suo superiori in his, ad quae ius praelationis se extendit. Iudex autem superior est respectu eius qui iudicatur, et ideo ex debito tenetur accusatus Iudici veritatem exponere, quam ab eo secundum formam iuris exigit. Et ideo si confiteri noluerit veritatem, quam dicere tenetur, vel si eam mendaciter negaverit, mortaliter peccat. » Et Catechismus Romanus de octavo praecepto haec habet: « De reis autem et sontibus vult eos Deus verum confiteri, cum ex iudicii formula interrogatur. » At non desunt qui doceant, reum etiam legitime interrogatum numquam sane nullaque de causa mentiri posse; attamen in causis capitalibus vel gravioribus absque culpa saltem mortali tacere posse, aut interrogationes eludere, uno verbo crimen suum non prodere, quoties sine mendacio id fieri liceat, et adsit spes evadendi poenam, eo quod crimen nondum plene probatum sit, nullumque grave damnum reipublicae timeatur. Namque in eo rerum statu neque praecepto Iudicis, neque ulli humanae legi vis tanta inest, ut reum obliget se ipsum prodere, in suam perniciem conspirare, seque suomet ore iugulare. Hoc siquidem praeceptum, attenta hominum na-

tura et naturali studio et iure servandae vitae, inhumanum est, aut saltem moraliter impossibile: leges autem et praecepta moraliter impossibilia non obligant, quum plus damni afferant quam emolumenti. Interim vero sententia S. Thomae, et Catechismi Romani magis inter Theologos et Canonistas recepta est; reo tamen ex Constitutione Concilii Romani sub Benedicto XIII non amplius iusiurandum defertur de veritate dicenda, quod alia occasione monuimus. Verum ut illuc redeamus, unde oratio profecta est, totum examen erit ex indiciis in generali inquisitione collectis, curabitque Iudex aeque crimen atque innocentiam investigare. Sed maxime abstinebit ab interrogationibus dolosis, ambiguis, captiosis, et suggestivis, a verbis asperioribus et minis, a blanditiis et falsa promissione impunitatis, et ab omni alia subdola atque iniqua agendi ratione; nam malis artibus institutum examen vitio suo corruit. Tam Iudicis interrogationes, quam rei responsiones a scriba vel tabellario summa fide et religione scripto tradendae sunt et in actis redigendae.

Si reus in iudicio crimen eiusque circumstantias perspicue et simpliciter fateatur, causa sublata est. Num eo in casu defensiones concedendae? Certe quidem: non enim licet quemquam indefensum condemnare. Poterit reus, quamvis ultra confessus, contra suam confessionem excipere, eamque tamquam falsam, erroneam, et absurdam traducere, aliasve excusationes ad crimen minuendum exhibere. At si reus crimen omnino negaverit, tum lis inter reum et fiscum, quasi consertis in iure manibus, contestatur, adeoque ad probationes et ad legitimationem processus

veniendum est, in quem finem recipiuntur testes, instrumenta, et concurrentia indicia, ut legitime probetur, num reus, crimen, cuius insimulatur, re quidem vera perpetraverit. Igitur testes, qui in processu informativo auditi sunt, inscio reo, rursus examinari debent, ut priorem depositionem ex integro confirment, siquidem nullam fidem faciunt, utpote qui, reo non citato, testimonia sua deposuerint. Quamobrem citantur denuo, et coram ipso vel eius procuratore iurant de veritate dicenda, et novo examini clam ipso reo subiiciuntur. Caeterum declarare reus poterit se testes informativo processu auditos habere ceu rite examinatos, adeoque eorum repetitioni renuntiare; quod fieri in foro ecclesiastico consuevit, *salvo iure repetendi*, quo fit, ut reo liceat, si volet, in curriculo defensionum postulare testium fiscalium deputationem, suis expensis ferendam.

His peractis, opportunum temporis spatium tribuitur reo ad se defendendum, atque ideo processus eidem communicatur, ut inde possit per se, vel per suum advocatum capita defensionis suae instruere. Nunquam enim fas reo esset sese opportune defendere, nisi prius intelligat probeque sciat, quemadmodum de obiecto crimine constet. Integrum tamen est fiscali ministro, vel privato accusatori intra terminum ad defensionem reo datum probationes suas augere, aliis citatis testibus, et reo ipso ad videnda eorum iuramenta, quod vulgo dicitur *processum impinguare*. At pariter integrum reo est quandocumque novas probationes exhibere, quibus innocentia sua demonstretur; idque licet etiam post sententiam a Iudice prolatam, non quod eam semel prolatam Iudex

mutare queat, sed ut, sententiae effectu suspenso, causa ad superiorem Iudicem, aut Principem ipsum deferatur.

Cum haec omnia utrinque expleta fuerint, acta publicantur, et Iudicis est sententiam inde pronuntiare. Constat autem ex Lege fin. cod. de Probat. neminem damnandum esse poena praecipue capitali, nisi probationes criminis non modo plenae, verum etiam indubitatae et meridiana luce clariores habeantur. Quod si, omnibus rite perspectis, et audita rei defensione, adversus eum urgeant indicia quidem gravia, sed tamen nec indubitata, nec plena, in foro saeculari quaestiones sive tormenta adhibebantur, quibus afflictus reus vel invitus crimen fateri adigebatur.

Haud memoriae proditum est, quo primum tempore in homines saevire coeptum sit, ut ab eis confessio criminis extorqueretur. At mirum est quot quantaque adversus quaestionum usum conscripta sint. Aiunt enim torturam esse iniustam, nam vel crimen probatum est, aut non satis probatum. Si primum, poena a legibus statuta infligenda erit, cum ad condemnationem confessio rei non postuletur, ubi veritas criminis ex aliis indubiis probationibus perspecta explorataque sit: si alterum, ecquid contra aequitatem et naturalem rationem saevitur in innocentem, cum talis habendus sit, qui nondum convictus, nec reus probatus est? Neque obiicias eum, qui convictus non est, damnari non deberi, sed nec absolvi qui vehementer suspectus est; non enim temere quaestiones adhibentur, sed ubi reus argumentis et indiciis, iisque gravibus et certis urgeatur, adeoque nec absolute reus, nec absolute innocens tor-

quetur, sed graviter suspectus, et quasi convictus cruciatu corporis admonetur, ut veritatem fateatur. Qui enim pro abolenda tortura pugnant, facile concedunt graviter suspectum de crimine non poena crimini accommodata plectendum, nec tamquam innocentem dimittendum; at vehementer negant eum torqueri posse, quia nec absolvi, nec damnari potest. Si enim damnari non potest, quo iure plectitur poena, quae adeo est atrox et quandoque ipsa morte acerbior? Ad rem S. Augustinus lib. 19 de Civ. Dei cap. 6: «Cum quaeritur, utrum sit nocens, cruciatur, et innocens luit pro incerto crimine certissimas poenas, non quia illud commisisse detegitur, sed quia non commisisse nescitur, ac per hoc ignorantia Iudicis plerumque est calamitas innocentis.» Igitur qui reus non probatur, nec etiam crucietur: qui innocens non probatur, nec etiam ex capite innocentiae absolvatur, sed ab instantia dumtaxat, ut quandocumque in ipsum possit iudicium denuo instaurari, praesertim si nova criminis indicia supervenerint.

Secundo aiunt torturam inductam fuisse, ut veritas detegeretur, eam autem fallacem omnino esse et periculosam, quandoquidem compertum est bene multos innocentes vi tormentorum ac metu doloris adactos fuisse ad fatendum crimen, quod non commiserant; unde Tullius egregie dixit de part. orat. n. 44: «dolorem fugientes multi in tormentis ementiti persaepe sunt, morique maluerunt falsum fatendo, quam, inficiando dolere. Multi etiam suam vitam neglexerunt, ut eos, qui his cariores, quam ipsi sibi essent, liberarent. Alii ementiti sunt in eos, quos oderant.» Contra vero scelesti homines corporis et animi duritie praestantes, qui tormen-

ta ferre potuerunt, delictum in ipsis cruciatibus inficiati sunt, quod reapse commiserunt. « Plerique, ait Ulpianus L. 1 ff. de quaest., patientia sive duritia ita tormenta contemnunt, ut ab eis veritas exprimi nullo modo possit. Alii tanta sunt impatientia, ut in quovis mentiri, quam pati tormenta velint. » Itaque mentitur qui ferre tormenta potest, mentitur qui ferre tormenta non potest; ille negando crimen, quod patravit, hic fatendo crimen, quod non patravit, atque ita reus iniuste absolvitur et innocens condemnatur. Et quamquam confessionis in tormentis extortae ratio non habeatur, nisi reus post quaestionem in facti confessione perseveret, huic tamen confessionis confirmationi quis unquam fidem adhibeat, cum reus si extra tormenta negaverit, iterum et tertio torquebitur, ut in confessione perseveret? Profecto confessionem licet falsam confirmabit, ut novam torturam vitare possit. Quanam ergo fide per huiusmodi confessiones sententia sanguinis proferre in eum poterit, « quo damnato et occiso, ut inquit Augustinus, cit. loc., utrum nocentem, an innocentem Iudex occiderit, adhuc nescit? » Quod si contingere quandoque possit, ut reus aliquis ex iudicio evadat impunis, nisi tormenta adhibeantur, anne longe satius et aequius est vel nocentem non puniri, quam innocentem condemnari?

Haec porro atque alia huius generis argumenta ab eis afferri solent, qui pro tortura ubivis gentium abolenda, quam maxime possunt, enituntur. Conf. Ioan. Graevium, Thomasium de tortura, et Rocco op. cit. § 29, pag. 102. Verumtamen multi adhuc sunt torturae patroni et defensores.

Arbitrantur enim moderatum ipsius usum servandae publicae incolumitati, et improbis hominibus in officio continendis tum utilem, tum etiam necessarium esse, quandoquidem scelesti homines, dum se per testes nec detegi, nec convinci posse putarent, sine metu et periculo delinquerent facilius, dum id facturos sperarent impunius; spes enim impunitatis maxima est illecebra peccandi, ac propterea crimina quotidie crescerent, et penitus impunita manerent. Quod si interdum innocens torqueatur, id praeter voluntatem fieri, ut ipsi asserunt; nec enim in rebus humanis omnia incommoda vitari possunt, et, sublata tortura, maiora essent incommoda et mala pertimescenda. Addunt etiam non temere, neque in omnibus delictis quaestiones adhiberi, sed in criminibus atrocioribus et capitalibus, et ita demum cum veritas aliter inveniri non possit, et Iudex ferme certus sit delinquentem esse, qui torquetur. Non enim ex quacumque coniectura aut suspicione criminis, verum ex argumentis et indiciis valde urgentibus tormenta decernuntur, nec reus torquetur, antequam indiciorum exemplar ei traditum et idonea temporis dilatio data fuerit, ut sese defendendi copiam et facultatem habeat. Praeterea, personarum conditio in decernenda quaestione spectatur, nam viri praesertim nobiles et illustres, Decuriones civitatum, milites, impuberes, et mulieres praegnantes a torturae cruciatu et ignominia eximuntur, nisi de laesae maiestatis crimine inquiratur.

In hoc sententiarum discrimine, si doctissimum Ludovicum Vives audiamus, ipsius iudicium, in Comment. ad verba s. Augustini supra relata, hoc

est: « locus est apud rhetores communis de tormentis, et contra tormenta. Fortissima sunt quaecumque contra tormenta dicunt: quae pro tormentis futilia atque imbecillia. » Equidem, si licet et expedit aperte dicere quid sentiam, eorum in opinionem propensior sum, quae torturae usum minime approbant. Haec quantum ad institutum nostrum pertinet satis dicta sint, cum praesertim in iudiciis ecclesiasticis vel nullus unquam, ut ipse fatetur Bohemerus l. II, t. 20, n. 8, c. 3, vel saltem rarus admodum fuerit torturae usus, et potius leves coërcitiones, quam graviora et acerba tormenta infligerentur; nunc autem in ecclesiasticis curiis tortura quaelibet in desuetudinem penitus abiit. Neque quis dicat quaestionum usum vel ex Alexandri III tempore, eiusque iussu, c. 11 de deposit. in ecclesiasticis Curiis commeasse. Nam praeterquam quod iudiciorum clericalium praxis, eorumque historia aliud ostendunt, notandum est, Pontificis consilium fuisse, ut qui furatus fuerat pecuniam, quod satis iam constabat, reddere compelleretur; hoc si noluisset, tunc vinculis etiam et quaestionibus ad rationem poneretur. Quaestio igitur non erat adhibenda ad veritatem extorquendam (de fure et furto iam liquebat), sed ad eum coërcendum, ut tandem subrepta restitueret. Qnod quidem non probat, quaestiones in forum per Alexandrum III inductas fuisse.

§ 43.

De sententia et eius exsecutione.

Causae omnes per sententiam absolvuntur; sed antequam sententia feratur, in causa concludendum est. Fit autem conclusio in causa, dum litigantes ulterioribus probationibus renuntiant, et controversiam decisioni Iudicis submittunt. Hinc Lex 1 cod. Theod. de Offic. Iudicis in causis cognoscendis haec habet: « Iudex cum causam audire coeperit, litigatorum assertiones vel responsiones patienter accipiat; et omnia plena discussione perquirat. Nec minus litigantibus sua sententia velit obviare, nisi quando ipsi, peractis omnibus, iam nihil amplius in contentione habuerint quod proponant', et tandiu actio ventiletur, quousque rei veritas perveniatur, frequenter interrogari oportet, ne aliquid praetermissum fortasse maneat; quia si apud ipsum finienda causa est, totum debet agnoscere. » Quod si alter litigantium ulteriori disceptationi renuntiaverit, alter vero sine probabili ratione conclusionem differat, Iudicis erit terminum praefinire, eoque elapso, causam ex officio concludere, « ne litigantibus male certantibus liceat causarum exitum ultra protrahere, » ut constituit Iustinianus Novella 115, cap. 2. Concinit etiam cap. 2 de Sentent. et re iudic., in quo sic statuit: « Iurgantium controversias celeri sententia terminare, et aequitati congruit et rigori. » Itaque conclusio in causa efficit, ut acta iudicialia claudantur, nec novae probationes aut exceptiones amplius admittantur; non ta-

men impedit, quominus Iudex adhuc possit novas tam iuris quam facti probationes et illustrationes postulare, « qui usque ad prolationem sententiae debet universa rimari, et interrogare potest de facto, quoties dubitationis aliquid occurrit, » cap. 10 de Fid. instrum. At sunt aliqua causarum genera, in quibus post ipsam conclusionem novae probationes admittuntur, hoc est in causis, ubi periculum peccati subest, puta in causis matrimonialibus, et in causis pupillorum, minorum, et Ecclesiae. Item conclusione facta recipitur nova probatio, si aliquid inopinatum emergat, ut inquit L. 7 ff. de Feriis, veluti si probatio fiat per instrumenta de novo reperta per confessionem alterius partis, aut per facti evidentiam.

Conclusionem sequitur sententia, quo nomine venit controversiae propositae facta a Iudice definitio. Dividitur in definitivam et interlocutoriam; prior est, quae finem liti imponit, vel absolvendo, vel condemnando, vel declarando: veluti controversia est de fundo aliquo, quem tamquam meum in iudicio petivi, Titius autem reus conventus meum esse negavit: Si iudex meum esse pronuntiaverit, et Titium ad restitutionem condemnet, causa finita est per sententiam condemnatoriam: si contra non meum esse pronuntiaverit, causa dirempta est per absolutionem, quatenus Titius a restitutione fundi absolvitur. At vero in causis criminalibus, praeter sententiam absolutoriam et definitivam, per quam sive accusatore aut fisco crimen non probante, sive reo innocentiam suam demonstrante, reus ipse plane absolvitur, ita ut ob illud crimen ullam amplius molestiam pati, aut rursus in iudicium vocari ne-

queat, aliud absolutionis genus inventum, usuque fori receptum est, quod dicitur *absolutio ab instantia* duntaxat. Fit autem absolutio haec, dum accusatore aut fisco crimen sufficienter et plene non probante, reus non proprie absolvitur a crimine, sed potius vinculis solvitur, ut tamen maneat de sua sorte dubius, et integrum iudici sit, novis praesertim emergentibus indiciis, eumdem reum denuo accire et iudicium in ipsum instaurare. At vero a sententia absolutoria, aut condemnatoria multum differt sententia declaratoria. Haec enim nec reum damnat, nec poenam infligit, sed tantum declarat aliquem esse criminis reum, adeoque in condemnationem seu poenam incidisse, quae per legem inflicta erat, ipsa legis transgressione, seu ipso facto, ut aiunt, incurrenda. Quamobrem in sententia condemnatoria, quamvis poena a lege statuta sit, non tamen a lege ipsa, sed ab homine, seu a Iudice irrogatur, inde fit ut eadem poena a die latae sententiae vim et effectum consequatur. At in sententia declaratoria, quia poena non infertur a Iudice, sed ab eo tantum declaratur per ius ipsum iam illatam fuisse, idcirco, quod pertinet ad eius effectum, retrotrahitur ad tempus, quo delictum patratum est. Quidam ex. gr. habens ius quaesitum eligendi vel nominandi, crimen perpetrat, cui privatio iuris nominandi, aut eligendi ipso facto incurrenda per legem irrogata est: si dein per legitimum Iudicem sententia criminis declaratoria proferatur, haec sententia, quod ad poenam privationis attinet, a die commissi criminis effectum sortitur, ita ut electiones aut nominationes ab eo die iam factae nullae et irritae habeantur. Excipe tamen actus iurisdictio-

nis, qui semper validi sunt, dum Respublica, vel Ecclesia ob publicam utilitatem defectum supplent, ubi titulus coloratus et error communis adfuerit.

Sententia interlocutoria est pronuntiatio Iudicis aliquid iubentis, quo causa magis praeparatur ac promovetur, non terminatur, veluti si Iudex inspectionem corporis iubeat, dilationem concedat. Interlocutoriae affinis est sententia provisionalis, per quam Iudex cum definire controversiam nequeat, quia nondum satis instructa est, aliquid decernit in re, quae dilationem non patitur, ut praesenti necessitati interim provideatur, veluti si agatur de alimentis, de portione congrua, de divortio, de reparatione Ecclesiae, quae exitium minitatur. Inter sententiam definitivam et interlocutoriam multum interest; nam 1° differunt ratione firmitatis; quandoquidem interlocutoriam sententiam Iudex pronuntians revocare poterit et corrigere, quod arbitris quoque concessum est. L. 19, § ult. ff. de recept. Arbitr.; namque simplices interlocutiones potius mandata Iudicum et ordinationes actorum iudicialium, quam verae sententiae sunt; sed latam semel definitivam sententiam declarare Iudex potest, non revocare, nec corrigere. « Iudex, inquit Ulpianus L. 5 ff. de re iudicat., postquam semel sententiam dixit, Iudex postea esse desinit. » 2° Differunt ratione facultatis appellandi, nam a sententia definitiva appellare licet, non vero ab interlocutoria, nisi articulum attingat, ex quo causae principalis decisio pendeat, aut aliunde gravamen inferat, quod per appellationem a definitiva sententia reparari nequeat, sicut constituit Trid. Syn. sess. XXIV, cap. 20 de Reform. 3° Differunt effectu, nam sententia defi-

nitiva totam causam absolvit atque dirimit, interlocutoria de aliquo tantum articulo quidquam decernit; haec infamiam non irrogat, bene vero definitiva in omnibus iudiciis et delictis publicis, et in nonnullis etiam privatis, ex quibus quatuor recensentur § *Ex quibus*, Institut. de Poen. tem. litig., nempe furtum, rapina, iniuria, et dolus; pluraque in toto tit. ff. De his qui notant. infam., atque etiam in quatuor contractibus depositi, mandati, tutelae, et societatis sententia condemnatoria infamiam irrogat, siquidem directa actione et propter dolum agatur. 4° Differunt forma, nam interlocutoria solemnitates iuris non postulat, sed definitiva observatis solemnitatibus ferenda est.

Iam vero solemnitates huiusmodi sunt: 1° Ut sententia feratur, utraque parte praesente, vel saltem citata, et elapso citationis termino; 2° Ut scripto mandata sit, et ab ipso Iudice pro tribunali sedente ex scripto recitanda est, nisi Iudex sit Episcopus, aut persona valde illustris, quibus ob dignitatis praerogativam facultas permissa est sententiam per alium recitandi. 3° Ut feratur interdiu in loco publico et consueto, et die non feriato. Caeterum in his solemnitatibus extrinsecis praxis Tribunalium servanda est. Praeterea definitivam sententiam intrinsecis solemnitatibus, seu qualitatibus praestare oportet, alioquin vel ipso iure nulla est, vel facile rescindi potest. In primis autem sententia, ut eius sit controversiae finem imponere, generalis et absoluta esse debet. Quamobrem tum super negotio principali, tum super accessoriis, quae rei principali connexa et coniuncta sunt, veluti expensae litis, fructus interim percepti, sententia ferenda est, nulla adiecta con-

ditione, quae ulteriorem disceptationem postulet; adeoque nullius momenti sententia est, qua Iudex pronuntiaret Titium ex. gr. non teneri mutuum restituere, eumque a restitutione absolvere, si probaverit pactum de non petendo intercessisse. Enimvero haec sententia controversiam non dirimit, cum adhuc incertum sit, utrum actori, an reo causa adiudicetur. Debet quoque sententia certa esse, hoc est certo determinare rem, quae adiudicatur; siquidem obscura et incerta sententia lites magis excitat quam exstinguat, nisi forte non res aliqua speciatim, sed totum aliquod rerum genus, seu res in genere petatur, quod fit in iudicio universali, ex gr. petitionis haereditatis, ubi actor non agit certae alicuius rei causa, sed ut haeres declaretur defunctique haereditatem in genere consequatur. Insuper sententia debet esse consentanea libello, id est petitioni actoris tum in re, quae petitur, tum in causa, ex qua petitur, tum in actione, quae petitur Quapropter, ex L. fin. cod. de Fideicommis. libert., fatuus Iudex habendus est, qui in aliud quam petitum est, condemnat et absolvit, eiusque sententia ipso iure nulla est. Denique sententia debet iuri conformis esse: sententia enim si iuri perspicuo et expresso repugnet, nempe Canonibus et legibus, et probatis consuetudinibus, nulla est, nec subsistit; veluti si Iudex pronuntiaverit electionem factam a suspensis valere, impuberem testari potuisse. Si vero sententia repugnet iuribus litigatoris, nempe instrumentis et testibus ac probationibus illius, valet quidem ipso iure, sed per appellationem suspenditur, alioque iudicio revocatur.

Sententia, postquam lata et publicata est, si ab

ea post spatium decem dierum appellatum non sit, transit in auctoritatem rei iudicatae; cuius tanta vis est, ut in foro externo pro veritate habeatur, nec ab ea liceat amplius provocare. Nonnullae tamen sententiae sunt, quae nunquam transeunt in rem iudicatam. Et primo quidem sententiae matrimoniales, aliaeque spirituales, in quibus animae salus in discrimen adducitur, nam errore detecto revocantur. Itemque non transeunt in rem iudicatam sententiae, sive quae manifestam iniquitatem continent, scilicet pecunia emptae et a Iudice corrupto latae, aut ex falsa causa, quam Iudex sequutus sit et in sententia expresserit, aut ex falsis testibus, ac instrumentis pronuntiatae, sive quae insanabili nullitate laborant, quae nempe a Iudice non competente, aut contra rem iudicatam, aut in praeiudicium absentis non contumacis, aut non servato substantiali ordine processus dictae fuerint. Denique sententiae criminales in rem iudicatam non transeunt, quia rei semper audiendi sunt, si innocentiam suam probare velint.

Postquam vero sententia in rem iudicatam abivit, exsecutioni mandanda est, quum vanum sit sententias dicere, nisi exsecutioni demandentur. Exsecutio autem est actus iurisdictionis et imperii, per quem res iudicata, cui victus sponte non pareat, mediis coactivis ad exitum suum perducitur. Itaque Iudex arbiter et Iudex delegatus, quibus nuda rei cognitio sine ulla iurisdictione et imperio commissa est, sententiam non exsequuntur, sed exsecutio pertinet ad ordinarium delegantem, sive ad Magistratum, unde ius cognoscendi profectum est. At Iudex ordinarius sententiam suam

exsequitur, quia generalis regula est, sententiae exsecutionem ab eo Iudice ordinario fieri, qui eamdem pronuntiaverit. Iudex autem Pontificis delegatus, qui ratione causae delegatae ordinariis Iudicibus praestat, potestatem acceptam per annum retinet, ut ipse per se sententiam exsequi possit, aut aliis committere exsequendam. Quod ad tempus exsecutionis attinet, celebris est in causis criminalibus Lex 3. cod. de Custod. reor.: « convictos velox poena subducat, liberandos custodia diuturna non maceret. » Itaque lex et humanitas postulant, ut qui sontes inventi non sunt, ocius absolvantur et dimittantur, lex etiam et publicum exemplum exigunt, ut celeri poena in reos animadvertatur. Attamen exsecutio condemnatoriae sententiae, si praesertim poena sit capitalis, tantisper differenda est, ut sonti locus maneat aut poenam declinandi, aut sese parandi ad vitam christiana poenitentia sanctoque fine claudendam. In causis vero civilibus, si actio realis sit, ubi res certa per sententiam evicta est, fit exsecutio; sed in actione personali dantur condemnato induciae quatuor mensium ad rei iudicatae exsecutionem, nisi Iudex ex rerum circumstantiis duxerit illud tempus producere vel contrahere.

Modus etiam in exsecutione sententiae a iure statutus hic est, ut a rebus mobilibus initium fiat, et quidem in ea quantitate quae debetur; et ubi mobilia satis non sint, immobilia seu stabilia distrahantur, et si haec quoque non exstent, vel satis non sint, nomina debitorum et iura pro modo debiti Creditoribus addicantur. Postremo loco, quum bona et nomina sive iura sufficientia desunt, debitor custodiae causa in carcerem detru-

ditur, donec iudicato satisfaciat. At misero debitori non omne effugium sublatum est, ut carcerem declinare possit. Liberatur enim a carceris molestia per bonorum cessionem, si nempe sua omnia bona creditoribus cedat, ut ex eorum pretio, quoad fieri possit, et servata temporis et creditorum praerogativa, singulis satis fiat. Liberatur, inquam, a carcere, non etiam a restituendi obligatione, si deinceps ad meliorem fortunam pervenerit. Hoc tamen beneficio effugiendae carceris iuvantur, qui infortunio bonis suis ceciderunt; namque, ut apposite tradit Van Espen Iure Eccl. univ. p. 3, t. 9, c. 4: « decoctori minime competit hoc beneficium; cum non sit dignus commiseratione, qui sua turpitudine causavit sibi inopiam. Cuius ordinis sunt etiam bona sua in fraudem creditorum dissipantes vel alienantes. Similiter qui dolose cum creditoribus suis versati sunt, utpote scientes se solvendo pares non esse. His adde eos, qui spe et animo cedendi contraxerunt. » Nonnulli tamen sunt, qui ad carcerem vitandum cessione bonorum non indigent, cum singulare habeant privilegium competentiae. Hoc privilegio Clerici donati sunt, vi cuius ultra id quod facere possunt non excutiuntur, nec propterea vexari, aut carceri mancipari possunt, relicta eisdem sustentatione congrua, ne mendicare cogantur, et « recepta prius ab eis idonea cautione, ut si ad pinguiorem fortunam devenerint, debita persolvant, » quod statutum est notissimo cap. Odoardus 3 de Solut. Hoc privilegium militibus Romanis iamdiu concessum ad militiam quoque togatam passim a iurisconsultis porrigitur, eodemque privilegio a iure civili aucti sunt parentes, patroni,

socius, maritus pro dotis restitutione, donator a donatario conventus, de quibus § 37 et 38 Institut. de Actionib.

§ 44.

De Appellationibus.

Ne sententia transeat in rem iudicatam, neve pars, quae in iudicio succumbit, omni ope destituatur, ordinarium appellationis remedium praesto est, quo nomine venit ab inferiore Iudice ad superiorem facta provocatio, ut lata sententia corrigatur vel revocetur. Quamobrem appellatio est species quaedam defensionis a gravamine per iniustam sententiam illato vel imminente. Appellatio vel extraiudicialis est, vel iudicialis. Illa emittitur contra gravamen extra iudicium illatum vel inferendum, veluti contra iniustam electionem, spoliationem, aliosque actus iurisdictionis, quae extra iudicium exerceatur. Hae non sunt verae appellationes, sed potius provocationes ad causam, quia pertinent ad causam inchoandam, nisi gravamen revocetur, cap. 5 hoc tit. Iudicialis est, quae interponitur adversus actus iudiciales, hoc est contra sententiam interlocutoriam vel definitivam. Inter appellationem a definitiva et interlocutoria illud in primis discrimen est, quod appellatio a definitiva potestatem Iudicis a quo appellatum est et vim sententiae ab eo latae omnino suspendit, totamque causam ad Superionem devolvit, in quo vis et natura appellationis posita est, unde post rite interpositam appellationem quidquid ab inferiore Iudice in praeiudicium litis suscipiatur,

attentatum dicitur et iure ipso nullum est, adeoque ad instantiam appellantis a Iudice appellationis revocandum. At appellatio ab interlocutoria inferioris Iudicis non suspendit iurisdictionem, nisi a Iudice appellationis litterae inhibitionis datae fuerint, ne Iudex inferior procedat. Item appellans a definitiva non tenetur causam exprimere, cur appellavit; appellantem vero ab interlocutoria oportet appellationis causam adsignare; adeoque in appellatione a definitiva, si in continenti et apud acta fiat, satis erit etiam simplici voce hoc unum verbum proferre *appello;* contra appellatio ab interlocutoria omnino in scriptis proponenda est. Definitivam enim sententiam Iudex, qui eam protulit mutare vetatur; interlocutoriam autem mutare et corrigere potest, ac proinde aequum est in appellatione ab interlocutoria causam, eamque in scriptis exprimere, cur revocari debeat vel emendari.

Non solum quilibet, contra quem lata sententia est, appellare potest, sed etiam omnes quorum interest sententiam revocari. Ita si emptor de proprietate victus non appellet, venditori appellare licet, quum eius intersit, propterea quod emptori esse potest contra venditorem regressus. Unius autem appellatio aliis quoque prodest « qui communi iure iuventur, idemque negotium et eadem causa defensionis exsistat, » cap. 72 hoc tit., quo pertinet titulus codicis « Si unus ex pluribus appellaverit. » Quin ex cap. Super eo 15 de Offic. Delegat., appellare licebit, quandoquidem per eam formulam beneficium appellationis eis tantum sublatum est, inter quos causa commissa et acta fuit, non autem aliis quorum interesse potest ap-

pellare. Princeps enim non censetur iuribus aliorum obesse velle, nisi expresse mentionem faciat. Praeterea alieno nomine appellare licet; sic Procurator pro suo Principali recte appellat, imo appellare debet, quamvis speciale mandatum ad id non habeat, quum generale ad lites sufficiat; itemque appellare tenentur Tutores et Curatores pro pupillis vel minoribus, Capitulum pro Episcopo, si Ecclesiae bona aut iura in discrimen adducantur, et quilibet communi humanitatis officio appellare pro eo potest, qui capite damnatus est, etiamsi damnatus ad supplicium ultro festinet et appellationi reluctetur, L. de Appellation.

Cum autem appellatio ad removendum gravamen iniustum comparata sit, sic eis prorsus denegatur, qui vere gravati non sunt. Igitur frustra appellant qui expresse vel tacite appellationi renuntiarunt, vel sententiam quoquo modo approbando, vel iuramento se non appellaturos promittendo; qui tribus conformibus sententiis damnati sunt, quod pro comperta veritate habeantur, neve lites in infinitum progrediantur; qui vere contumaces fuerint, idque in poenam constitutum est ob eam causam quod si liceret impune iudicium fugere, nullus esset litium finis, nullus esset iustitiae locus; vel confessi aut ita convicti, ut nonnisi differendi iudicii causa videantur appellare.

In omnibus vero causis appellare licet. At appellatio aliquando impedit, quominus sententia exsecutioni mandetur, nonnunquam vero exsecutionem non suspendit, quamobrem appellatio habere dicitur effectum vel suspensivum, vel devolutivum. Itaque duo praesertim sunt causarum genera, in quibus appellatio exsecutionem sententiae

non suspendit. Ad primum genus pertinent sententiae, quibus censura aliqua inflicta est, itemque causae, quae curam animarum, divinum cultum, correctionem, aut morum emendationem spectant, veluti decreta Episcopi in Sacra Visitatione. Ad alterum causarum genus pertinent: 1° Causae quae moram non patiuntur, veluti si agatur de alimentis futuris, de mercedibus, de ponte reficiendo, de testamento aperiendo; itemque causae de momentanea possessione, de restituendo deposito, et super spolii restitutione. 2° Causae per iuramentum iudiciale non necessarium definitae. 3° Causae quae versantur super re manifesta et notoria, quin ubi frivola est appellatio, multa per Superiorem appellanti indici potest. 4° Causae per Pontificem aut Principem commissae, quacunque appellatione remota. 5° Causae per Arbitri voluntarii sententiam definitae. 6° Causae quae paratam, ut aiunt, exsecutionem non habent, uti obligationes camerales, litterae cambii, aliaeque plures, quas expressit Benedictus XIV in sua Constit. « ROMANAE CURIAE. »

Appellatio proponenda et peragenda est intra legitima tempora, quae vulgo *fatales dies* appellantur. Sunt autem huiusmodi tempora quatuor, primum ad appellandum, alterum ad petendos libellos dimissorios, tertium ad introducendam appellationem, et postremum ad eam prosequendam et finiendam. Quod ad tempus primum attinet, appellatio interponenda est, ut supra monuimus, infra decem dies, qui inter praesentes a die latae sententiae, inter absentes vero a die notitiae habitae numerantur. Tempus petendi libellos dimissorios est spatium dierum triginta a die latae sen-

tentiae, vel eius notitiae. Libelli autem dimissorii sunt litterae a Iudice inferiore, a quo appellatum est, ad Superiorem datae, ut fidem faciant interpositae appellationis, et dicuntur etiam *apostoli* a graeco verbo *ἀποστέλλω*, id est *mitto*, seu *dimitto*; significant enim causam a primo Iudice ad superiorem Iudicem dimitti. Huiusmodi libelli dimissorii, seu apostoli, si testentur interpositam et admissam esse appellationem, nominantur *dimissorii;* si vero testentur admissam quidem esse appellationem, sed non propter eius iustitiam, verumtamen ob reverentiam Superioris, dicuntur *reverentiales;* si testentur appellationem interpositam, sed appellationi minime delatum fuisse ob causam, quae exprimenda est, vocantur *refutatorii*. Nonnulli autem addunt *testimoniales* et *conventionales*. Priores sunt, quibus Notarius testificatur coram se appellatum esse, quod Iudicis copia haberi non potuit; conventionales sunt, qui dantur a parte contra quam appellatur, dum appellationi consentit. Hodie nullus est in utroque foro apostolorum usus, sed eorum loco appellanti traditur exemplum tam sententiae, aut decreti, a quo appellat, quam appellationis interpositae. Sive apostoli, sive exemplum hoc Iudici appellationis exhibeantur, et si ipse appellationem receperit in devolutivo tantum, litteras compulsoriales nuncupatas appellanti tradit, quibus mandat inferiori Iudici, ut intra certum tempus acta prioris iudicii transmittat: si vero appellationem recipiat etiam in suspensivo, tradit litteras inhibitoriales, quibus inferiori Iudici vetat, ne quid innovet super causa, sicque exsecutio et inferioris iurisdictio suspenditur, ut quidquid inferior postea

gesserit, attentatum habeatur ante omnia revocandum. De temporis spatio, intra quod appellatio apud Iudicem Superiorem introducenda sit, nihil certi in Decretalibus habetur. Quamobrem id relinquitur prudenti arbitrio Iudicis, a quo appellatum est. Quartum denique tempus prosequendae nimirum et finiendae appellationis tam iure civili, quam canonico est annus, et iusta ex causa biennium, quod Iure Decretalium ab interposita appellatione initium habet. Sed nimia causarum frequentia effecit, ut appellationes praescripto tempore finiri nequeant.

Appellationes autem gradatim interponendae sunt, hoc est a iudice inferiore ad eum, qui proximo in gradu Superior est, ut puta ab Archidiacono ad Episcopum, ab Episcopo ad Metropolitanum, a Metropolitano ad Primatem, a Primate ad Patriarcham, et si appelletur per saltum, omisso Iudice intermedio, appellatio non consistit, quandoquidem iurisdictionis gradus custodiendi sunt, ne confusio in ecclesiasticis negotiis oriatur. Hinc Honorius III in cap. Dilecti hoc tit. rescripsit sententiam Archiepiscopi non valuisse, propterea quod causa ab Archidiacono ad ipsum Arbiepiscopum, omisso Episcopo Dioecesano, delata fuerat. An liceat appellare a sententia quam Archiepiscopus in prima instantia edidit, tamquam superior dioecesanus, ad ipsum Praesidem, quatenus est Metropolitanus, si dupliex habeat distinctum tribunal, dubitatur. In Gallia adsunt in plerisque curiis metropolitis bina tribunalia, seu officialitates quarum una dioecesana, altera metropolitana, et facultas datur fidelibus dioecesis, haud secus ac caeteris Ecclesiarum provinciae appellandi abs primo ad

secundum Tribunal. Haec tamen de Iudicibus Pontifice inferioribus intelligenda sunt: ad Pontificem enim quivis iure potest, omissis quoque mediis, appellare: « Cuncta per mundum novit Ecclesia, quoniam quorumlibet sententiis ligata Pontificum, Sedes B. Petri Apostoli ius habeat resolvendi, utpote quod de omni Ecclesia fas habeat iudicandi, neque cuiquam de eius liceat iudicare iudicio; siquidem ad illam de qualibet Mundi parte Canones appellari voluerint, ab illa autem nemo sit appellare permissus. » Ita Ep. 7 ad Episcopos Dardaniae an. 495 scripsit Gelasius Papa, cuius auctoritatem Nicolaus I allegavit Ep. 8 ad Michaëlem Imperatorem. Ad haec Bened. XIV de Syn. Dioeces. l. 4, c. 5, ius recipiendi appellationes non institutione humana, sed divina Primatui cohaerere, praeclare animadvertit praeclaris verbis, quae l. 2, § 31 citavimus. Quae omnia de causis spiritualibus et ecclesiasticis dicta sint.

Nemini autem fas est a Sententia Pontificis appellare, ut vidimus l. 2, § 31, siquidem absurdum est inferiorem iudicem delere et emendare sententiam eius, qui in terris nemini subest. S. C. negotiis et consultationibus Episcoporum et Regularium praeposita nonnullas regulas praescripserat pro recta et expedita definitione causarum criminalium, quae a curiis Episcoporum, vel Ordinariorum ad eamdem S. Congregationem in gradu appellationis deferuntur. Quas quidem praescriptiones visum est Eminentissimis Patribus in consessu habito 15 Kal. Ian. 1835 uberius explicare, et lato decreto promulgare, ut ab omnibus, ad quos pertinent, accuratissime serventur. Vide decretum hoc in op. Card. Bizzarri « Collectanea in usum S. Congregationis » p. 177.

§ 45.

De in integrum restitutione.

Qui appellationis remedio destituti sunt, sive quod appellatio aut non interposita, aut deserta fuit, sive quod ob tres conformes sententias nullus appellandi locus reliquus est, unum eis superest extraordinarium remedium *restitutionis in integrum*, quae cap. Ex LITTERIS 4 hoc. tit. definitur « in pristinum statum repositio. » Namque, petita in integrum restitutione, omnia in suo statu permanere debent, quoad constet de causis in integrum restituendi, adeoque nihil interim innovari, nec sententia exsecutioni mandari potest, perinde ac si appellatio interposita fuisset. Impetrata autem in integrum restitutione, omnia in pristinum statum reducuntur, quandoquidem sententia, vel negotium gestum, rescinditur, et unicuique sua iura restituuntur. Hinc restitutione contra venditionem impetrata, restitutus in integrum rem venditam recuperat, et vicissim emptori reddendum est pretium, quod persolverat.

Haec restitutio non temere, sed certis personis et certis de causis intra praefinitum a iure tempus conceditur. Et primo conceditur minoribus 25 annis, etiam puberibus, qui sint patresfamilias, ubi se laesos fuisse ostenderint: et laesio quidem intelligitur, sive rem propriam amiserint, sive lucrum, quod facere poterant, omiserint, sive oneri necessario sese obstrinxerint, quin etiam Iudicis decreto intercedente. Cessat tamen hoc beneficium: 1° Si minor factus maior ratum habeat

quod minor gesserat, quia talis actus a maiori gestus censetur. 2° Si minor se maiorem simulaverit, idque fraudulenter, quia iura deceptis succurrunt, non decipientibus. 3° Si aetatis veniam a Principe impetraverit; tunc enim fictione iuris maior natu reputatur, et liberam consequitur suarum rerum administrationem, non tamen potest, sine Iudicis decreto, bona immobilia alienare, aut hypothecare. 4° Si actum iureiurando confirmaverit, idque ob Sacramenti religionem, Authent. SACRAMENTA PUBERUM cod. Si advers. vendit. 5° Si post negotium prudenter gestum laesus sit fortuito casu, « quia non eventus damni restitutionem indulget, sed inconsulta facilitas, » sicuti ait Ulpianus L. 11, ff. § 4 de Minoribus.

Iure minorum fruitur tum Respublica, tum Ecclesia, aliaque Loca Pia ecclesiastica, quae ubi laesa sunt, in integrum restituuntur. Restituitur Ecclesia non modo contra privatos, verum etiam contra aliam Ecclesiam, si altera laesa sit et altera laeserit, sive una certet de damno vitando, altera de lucro captando; namque in pari causa de damno utrinque vitando altera contra alteram non restituitur, utpote quae pari privilegio fruantur, sicuti in pari conditione minor contra minorem non restituitur. Maiores etiam 25 annis in integrum restituuntur; sed a minoribus hac in re differunt, quod minores, probata laesione, restituantur, sive fraude alterius, sive lubrica aetate, aut imprudentia et culpa propria laesi fuerint, sed maiores tum laesionem demonstrare debent, tum causam, ob quam laesio contigit, eis imputari non posse, qualis esset, si errore, dolo, vel fraude alterius ad contrahendum fuerint adacti, sive ob

absentiam Reipublicae causa, captivitatem, aliamque iustam rationem, remedio appellationis uti nequiverint.

Restitutio locum habet tum adversus sententiam, quae in rem iudicatam abierit, tum adversus alia negotia, in quibus notabilis laesio interfuerit. Sed requiritur. 1° Ut negotium sit civile, non criminale: sic minor propter furtum condemnatus, non restituitur : « quia malorum mores infirmitas animi non excusat, » ut loquitur L. 1, cod. Si adversus delicta. 2° Ut sit ipso iure validum, nam restitutio dari non solet, ubi ordinaria remedia praesto sint : quamobrem si actus ipso iure non subsistat, ordinaria actione agendum erit. Ita si minor absque decreto Iudicis res immobiles alienaverit, non restituitur; quippe quum alienatio irrita sit, agere potest vindicatione rei, et quoties dubitet utrum contractus valeat, alterutrum restituatur. 3° Ut negotium rescindi possit: frustra etenim postulatur restitutio adversus matrimonium, professionem religiosam, Ordines sacros rite susceptos. Restitutio autem non conceditur, nisi praevia cognitione causae, et semel denegata non amplius tribuitur, nisi novae causae prodierint, ob quas indulgenda videatur. Igitur in primis videndum est, an qui petit ex iis sit, qui hoc beneficio iuvantur, et num causa, cur petit, ex iis sit, ob quas restitutio petentibus permissa est. At vero causae restitutionem in integrum coram Iudicibus ordinariis, qui administrationem habent, aut Delegatis ab eis tractandae sunt, non autem coram mero exsecutore aut Arbitro, nisi coram eis quaestio restitutionis incidenter mota fuerit, quo casu cognoscunt quidem, sed vetantur pro-

nuntiare. Debet autem Iudex esse competens respectu illius, contra quem restitutio petitur, et restituere potest adversus sententiam vel a se, vel ab alio inferioris parisve auctoritatis Iudice prolatam, non adversus sententiam Superioris. Tempus restitutionis petendae est quadriennium continuum, quod minores computant a die, quo minorem aetatem excesserunt, Ecclesia et Respublica a die laesionis factae, sive ut aliqui putant a die laesionis cognitae, et denique maiores a die remotae causae aut impedimenti, propter quod in integrum restituuntur, excepta actione metus, quae uno anno, et actione doli, quae biennio continuo finitur.

CAPUT IV.

DE POENIS ECCLESIASTICIS

§ 46.

De natura poenarum Ecclesiasticarum earumque divisione.

Poenae vel corpus affligunt, vel animam et omnes eo spectant, ut criminosi homines coërceantur, et caeteri exemplo poenae a delictis se abstineant. Si quis delicti poenam luat in corpore, quum nempe vinculis, verberibus, exilio, aut morte mulctetur, huiusmodi poenae *corporales* dicuntur: si vero privetur participatione Sacrorum, videlicet Sacramentis, Sacrificiis, Sacris officiis, et omni ecclesiastica potestate, quum haec ad affligendam animam pertineant, poenae *spirituales* appellantur.

Superius vidimus, § 4 huius libri, Ecclesiam utroque eo poenarum genere in sontes animadvertere posse. Quum enim Ecclesia duplex forum habeat, internum nimirum seu poenitentiale, et externum, atque ideo duplicem etiam tum internam, tum externam potestatem teneat; forum enim sine congrua potestate nec esse potest, nec intelligi; plane consequitur eam non modo spiritualibus poenis, sed etiam corporalibus iure meritoque semper usam esse criminum reos plectendo verberibus, flagellis, detrusione in monasterium aut

in carcerem , exilio , multa pecuniaria , aliisque poenis eiusdem generis. Quae quidem potestas antiquissimorum Patrum atque Scriptorum , Pontificum quoque, et Conciliorum auctoritate comprobatur.

Duplici fine, in irrogandis his poenis Ecclesia ducitur, ut nempe obtineat rei emendationem , atque ut alios exemplo poenae in officio contineat; unde promovet semper tum bonum spirituale ipsius delinquentis, tum bonum societatis ecclesiasticae, numquam vero , ut vidimus, in proprie dictam vindictam laesi sive individui, sive ordinis publici poenas infligit. Vide Devoti Inst. Can. l. 4, t. 17, § 2, auctorem Inst. I. C. Parisiis 1853 , t. 2 , p. 555, et Zallinger de accus., ubi praeclaras habet animadversiones de natura ecclesiasticarum poenarum, ex quibus patet quam opportune rigorem et mansuetudinem commisceri, ac se mutuo temperare velint SS. Canones , ita ut nec puniendo noceatur , nec noceatur parcendo. Potestas enim coërcitiva in aedificationem et non in destructionem data est. Hinc fit , ut Ecclesia nonnumquam delicta toleret, si ex poena spes emendationis non affulgeat , aut periculum maioris mali immineat; et interdum etiam poenarum remissione utatur , quando magnus est delinquentium numerus , nisi tamen remissa aut retardata poena , graviora ingruant flagitia, aut sceleris duces detecti sint. Cavendum sane est ne facilitas veniae, ac poenae remissio delinquenti incentivum tribuat ; siquidem est quaedam iniusta misericordia, et ipsum Conc. Trid. pluries severitatem disciplinae commendat ; adeoque Antistites, tum iustitiae lege , tum officii vi tenentur sontes poenis plectere, easque pro cir-

cumstantiis aggravantibus, aut alleviantibus vel exasperare, vel mitigare.

At vero quoties criminis enormitas et magnitudo ea est, ut ecclesiasticae coërcitionis rationem et modum superet, Ecclesia, quae mitiores poenas usurpare solet, et praesertim abhorret a sanguine, criminosum Clericum de gradu dimovet, et civili potestati debitis poenis afficiendum tradit, quae sententia est Concil. Trident. sess. XIII, can. 4 de Reform. « Cum vero, ait, tam gravia nonnumquam sint delicta ab ecclesiasticis commissa personis, ut ob eorum atrocitatem a Sacris Ordinibus deponendae et Curiae sint tradendae saeculari, etc. » Devoti l. c. tit. 17, § 10 praeclare ostendit nullam exinde inter civilem et ecclesiasticam potestatem pugnam oriri. Verum quum potestas civilis in pluribus regionibus, non solum ab hoc iure communi recesserit, verum etiam eo temeritatis progressa sit, ut externum potestatis coactivae exercitium Ecclesiae impedire non reformidet, factum profecto est, ut brachium saeculare pro suis tuendis decretis Ecclesia non soleat amplius implorare, nec poenas mere temporales infligere, quae armatam vim postulare videntur.

Praeterea ecclesiasticae poenae, ut superius vidimus, sunt omnes salubres, quia indole sua non modo publicam ecclesiae causam spectant, sed infliguntur etiam ad delinquentis emendationem procurandam. Verum non omnes eodem modo nec aeque directe rei emendationem intendunt. Unde poenae omnes in medicinales, lato sensu ac generatim, et in medicinales, stricto sensu ac speciatim, dividuntur. Primae sunt poenae corporales quae in coërcitionem et emendationem delinquen-

tis, in ultionem delicti, et in terrorem aliorum inferuntur. Alterae sunt spirituales, quae non solent sontibus infligi, postquam illos iam poenituerit peccatorum suorum, quin imo et peccatores earum vinculo innodati, solent ab eodem absolvi, si veniam poenitenti animo postulant; propterea quod ad certum tempus et praefinitum non feruntur, sed indefinite, id est donec delinquens resipiscat, ideoque quamdam rationem habent medicinae, quae adhibetur usque dum aegrotus convalescat. Quae quidem conditio usque dum reus resipiscat, vel ab bonam frugem se recipiat, etiamsi in poenis medicinalibus, expressis verbis, non enuntietur, pro adiecta tamen semper habenda est, siquidem immediata harum poenarum causa est contumacia, qua cessante, censura tolli debet, eodem prorsus modo, quo sanato aegroto medicina amplius non porrigitur. Poenae vero stricte medicinales proprio nomine *Censurae* vocantur, de quibus praesertim dicendum nobis est.

§ 47.

De censuris.

«Veteres latini scriptores, ait Berardi Comment. in Ius Eccl. Un. t. 4, p. 2, diss. 3, c. 1, censuram generaliter appellarunt quamcumque notam, qua aut persona, aut gestum, aut scriptum aliquod afficeretur, derivato nomine ab eo, quod Romae olim constitutum fuerat, censoris officio.» Nomine censurae, quod a censendo dicitur, latini intendebant non solum iudicium vel opinionem cuiusvis de re aliqua, sed talem quoque, qua magistratus aut ferret legem, aut notam personae reive inu-

reret. Censurae appellatio ab antiquo ad designandas poenas spirituales ab Ecclesia inflictas adhibita fuit; sed non tam arctus, ut hodie, erat olim huius vocabuli usus. Olim enim censura latius accipiebatur ad significandam sententiam episcopi, vel alterius praelati, qua subditorum delicta corriguntur et coërcentur.

Censura definiri potest « poena spiritualis et ecclesiastica, per quam homo baptizatus et graviter delinquens quorumdam spiritualium bonorum usu vel omnino, vel in parte privatur, donec a contumacia recedat. » Dicitur *spiritualis*, quia non corpus sed animam directe affligit, privatque spiritualibus bonis, et nonnisi indirecte, et *secundario*, ut aiunt, corpus quandoque impetit; *ecclesiastica* vero, quia ab Ecclesia, potestatis vi, quam a Christo Domino accepit, ob grave crimen infertur. Hisce vero poenis soli Christiani afficiuntur; qui enim salutaris baptismatis lavacro non est ablutus, extra Ecclesiam manet, ideoque eius potestati non est obnoxius. « Quid enim mihi, ait Apost. I ad Cor. V, 12 de iis qui foris sunt iudicare? » Itaque Ethnici, Iudaei et quotquot baptizati non sunt, Censuris non innodantur. Quomodo enim communione Ecclesiastica interdici possunt, qui intra eamdem communionem numquam exstiterunt? Dicitur *privatio quorundam bonorum spiritualium usus*, quia censura non privat ipsis bonis sed impedit, quominus iura exerceantur, habeaturque usus illorum bonorum. Bonorum porro spiritualium nomine non veniunt bona interna, habitualia, permanentia, ac propria, ut character, potestas ordinis, fides, spes, caritas, gratia: neque bona communia et universalia, quae in iis fundamentum

habent, ut communio sanctorum, quatenus a fide et caritate interna repetitur, sed illa bona omnia communia externa et interna cum his coniuncta, ut Sacramenta, sacrificia, beneficia, officia ecclesiastica, iurisdictio spiritualis, publica suffragia, et satisfactiones, externa SS. Communio, admissio in Ecclesiam, et sepultura ecclesiastica. Dicitur *vel omnino, vel ex parte*, quia censurae pares non sunt, neque iisdem semper bonis privant, sed vel pluribus, vel paucioribus. Dicitur tandem, *donec a contumacia recedat*, quia hic est proprie verae censurae finis, quo absente, non erit vera censura, sed mera poena.

Ne vero Censurae facile contemnentur et effectu careant, Sacrorum Canonum decreto cautum est, ut qui censuras violat, statim irregularitatem incurrat. Deinde Trid. Syn. ses. XXV, cap. 12 de Regul. iussit: « Censuras et interdicta ne dum a Sede Apostolica emanata, sed etiam ab Ordinariis promulgata, mandante Episcopo, a Regularibus in eorum Ecclesiis publicari atque servari. » Denique ex eadem Trid. Syn. sess. cap. 3 de Reform. « Si quis, obdurato animo, censuris annexus, in illis per annum insorduerit, etiam contra eum tamquam de haeresi suspectum procedi possit. »

§ 48.

De censurarum divisione.

« Quaerenti quid per Censuram Ecclesiasticam debeat intelligi, cum huiusmodi clausulam in nostris litteris apponimus, respondemus quod per eam non solum interdicti, sed suspensionis, et ex-

communicationis sententia valet intelligi. » Ita Innocentius III in cap. QUAERENTI de V. S. Tres itaque sunt Censurarum species, seu divisiones, Excommunicatio, Suspensio, et Interdictum, quae in eo inter se differunt, quod homo per excommunicationem communione ecclesiastica in totum privetur, et tamquam Ethnicus et publicanus reiiciatur; per Suspensionem Clericus vel Monachus Sacro ministerio exuatur; per Interdictum quaedam ioca vel personae communibus precibus, participatione Sacramentorum, ac divinis officiis interdicantur. De quibus omnibus infra singillatim dicendum erit.

At vero in errore versantur qui depositionem, degradationem, et irregularitatem inter Censuras referendas esse arbitrantur. Depositio enim et degradatio non illius generis medicinales poenae sunt, quae reo ad meliorem frugem se recipienti statim cessent, sed poenae sunt, quae infligi possunt reis etiam poenitentibus, et quamvis indulgeatur non raro iis quoque, quibus irrogatae iam erant, ea tamen remissio non fit per ordinarium absolutionis remedium, sed per gratiam quodammodo specialem, seu per dispensationem extra ordinem arbitrariam : irregularitas vero non est Censura, sed impedimentum ad ordines.

Praeterea Censurae generatim dividuntur in *Censuras a iure* et *Censuras ab homine* latas, quarum primae sunt, quae a legislatore per legem, aut edictum perpetuum irrogantur in eos omnes, qui legem illam aut edictum violaverint. Censurae vero ab homine sunt quae a Iudice per sententiam iudicialem, aut per mandatum seu praeceptum certae personae irrogantur. Censurae a iure et Censurae ab

homine latae in eo potissimum discrepant, quod censura, quae ab homine fertur, ab eius pendet iurisdictione, qua exstincta exstinguitur, et insuper reservata semper censetur, atque ideo ab eius tantum Auctore, aut Superiore, aut delegato absolvi et relaxari potest : contra vero Censura a iure lata perseverat, licet is, qui eam tulit, sive morte, sive alio modo, potestatem amiserit, et numquam reservata habenda est, et propterea a quocumque in foro interno et externo iurisdictionem habente rite absolvitur et relaxatur, nisi conditor Canonis sive legis aperte id sibi reservaverit. Illud accedit, quod Censura lata a iure peccata futura afficere nequit; Censura ab homine ferri etiam potest pro praeteritis tractum, ut aiunt, successivum habentibus.

Rursus Censurarum partitio est in eas, quae *ferendae sententiae*, et in eas quae *latae sententiae* dicuntur. Censura latae sententiae ea est, quae sola admissione criminis, et transgressione, absque ulla Iudicis sententia, ipso facto, contrahitur. Censura ferendae sententiae est, quae ipso facto, ipsaque transgressione, videlicet admissione delicti, statim non incurritur, sed per sententiam Iudicis condemnatoriam irrogatur. Utriusque discrimen ex verbis quibus lex concepta est, facili negotio intelligitur. Censura enim latae sententiae significatur per haec, vel similia verba : *Excommunicatus sit ipso iure vel facto. Excommunicationem statim incurrat. Sub poena excommunicationis illico, confestim incurrenda*, etc. Censura vero ferendae sententiae hisce, vel aliis similibus verborum formulis ostenditur: *Excommunicabitur. Praecipimus sub poena excommunicationis, sub interminatione*

anathematis, etc. Quia vero ex Regula Iuris 49 in 6 « in poenis benignior est interpretatio facienda, » illud consequitur, quod in dubio Censura non latae, sed ferendae sententiae iudicanda est. Praecipua crimina, quae frequentius coërcentur publica excommunicatione, cum latae, tum ferendae sententiae sacris canonibus legibusque ecclesiasticis usu probatissimis sancita, si quis cognoscere cupiat, adeat Gagliardi op. Inst. Iur. Can. t. 4, l. 4, t. 18, § 2 et 3.

Censuris ferendae sententiae trinae admonitiones praemittendae sunt ex decreto Conc. Lugdunensis, quod habitum est a Gregorio X Pontifice, et refertur in cap. Constitutionem de Sent. excommunic. in 6, ubi haec leguntur: « Statuimus, ut inter monitiones, quas (ut canonice promulgetur excommunicationis sententia) statuunt iura praemitti, Iudices, sive monitionibus tribus utantur, sive una pro omnibus, observent aliquorum dierum competentia intervalla, nisi facti necessitas aliter ea suaserit moderanda. » Qui profecto Canon, licet de sola excommunicatione mentionem faciat, et alias Censuras, suspensionem nempe et Interdictum non commemoret, dubitandum tamen non est, quin ex concordi Doctorum sententia, Censuris omnibus communis habendus sit. Igitur canonica monitio trina sit oportet, ideoque tribus distinctis vicibus facienda. Si vero una pro tribus adhibeatur, aliquot dierum intervalla observanda sunt, antequam sententia feratur. Trid. autem Syn. sess. XXV, cap. 3 de Reform. binas saltem monitiones praemittendas decrevit. Monitio differt a citatione; « haec enim est, ut verbis utar Lefebure op. cit. q. 7, art. 1, praescriptum iuridicum a su-

periore factum subdito comparendi coram se, ut reddat rationem de crimine patrato. Monitio est intimatio legitima a superiore facta subdito, ut a delicto patrato resipiscat, et debitam satisfactionem praestet Ecclesiae: citatio non supponit certitudinem criminis, sed solum suspicionem. Monitio crimen certum supponit; hinc citatio habet pro fine examen de existentia et circumstantiis delicti aut purgationem a crimine: monitio habet pro fine satisfactionem praestandam pro delicto, et delinquentis emendationem.» De solemnitatibus in monitione servandis vide Suarez de Cens. disp. 3 sent. 9, ac Bonacina de Cens. disp. 1, q. 1, n. 9. In iure non reperitur praescriptum, ut monitio fiat in scriptis, et cap. Medicinalis de sent. excomm. in 6, quod in medium adducitur, ut monitionis necessitas probetur, alio spectat, siquidem de sola excommunicationis sententia.

In ferenda vero Censura latae sententiae nulla monitio praemittitur, quandoquidem lex ipsa, sive Canon continuo admonet, et satis est contumax, qui eidem Canoni, sive legi praecipienti et admonenti obtemperare recusat. Verumtamen quidam Canonistae videntur Censuras latae sententiae minime probare, quandoquidem sine monitionibus, sine testibus, sine ulla defensione poenam irrogant, quod certe ab aequitate alienum esset. At vero qui haec opponunt, ii quidem disciplinam Ecclesiae bene cognitam exploratamque non habent. Nam cum ex Regula Iuris nemo puniendus sit nisi probetur reus, nulla, saltem ordinarie, in foro externo poena irrogatur, nisi postquam sententia declaratoria criminis prolata fuerit. Vide quae diximus lib. 2, § 25, et adverte discrimen, quod inter-

cedit inter poenam quae nullam externam executionem requirit, quaeque, commisso crimine, statim in conscientia contrahitur, et poenam, quae externam postulat executionem, qualis est privatio beneficii, vel officii, quae sententiam declaratoriam criminis requirit; siquidem conditioni ac fragilitati humanae non est consentaneum, ut quis absque sententia, se ipsum perdere ac spoliare debeat. Igitur in foro ecclesiastico externo requiritur generatim officium Iudicis, requiruntur probationes facti, vel rei confessio, antequam poena censurae latae sententiae adnexa irrogetur. Civilis etiam Societas leges condit, quibus sine monitione, sine testibus eos damnat vinculis, verberibus, exilio, morte, qui graviora aliqua crimina perpetraverint. Ubi vero aliquis condemnandus est, processus quidem a Iudice instruitur, et secundum iuris formulas ac lèges conficitur, probationes, defensiones, et denique sententia postulantur, et postea reus debita poena plectitur. Quid autem inter Ecclesiae et Societatis sententiam differt, si ea consideremus, quae ad Iudicii substantiam pertinent? Nolim tamen, ut inde inferas non differre inter se poenam latae, ac ferendae sententiae. Nam differunt profecto, siquidem sententia declaratoria privat sola possessione, et declarat titulum a die patrati criminis amissum fuisse, adeoque effectus ad illam diem retrahit: condemnatoria vero non privat titulo, nec retrahitur.

§ 49.

De potestate ferendi censuras.

Potestas ferendi Censuras Antistitibus Ecclesiae a Christo Domino tradita est, dum eis dixit: « Quaecumque ligaveritis super terram erunt ligata et in coelis, et quaecumque solveritis super terram erunt soluta et in coelis. » His nempe verbis ex concordi SS. Patrum sententia et Conciliorum auctoritate non modo potestas ferendi leges, sed etiam corrigendi, atque puniendi, totamque Ecclesiam administrandi continetur. Ad rem Augustinus tract. 5 in Ioan. n. 12 ait: « Cum excommunicat Ecclesia, in coelo ligatur excommunicatus, cum reconciliatur ab Ecclesia, in coelo solvitur reconciliatus. » Haec autem potestas Petro et Apostolis concessa in eorum successores transit, adeoque ad Romanum Pontificem atque ad Episcopos iure divino pertinet. In primisque Romanus Pontifex in omnes Catholicos censuris animadvertere potest, Episcopi autem in eos tantum, qui sibi subditi sunt, licet subditi tantum per accidens evadant, seu ratione delicti. An Episcopus possit censura ligare subditos suos extra dioecesim existentes, aut in exemptis monasteriis commorantes, quaestio est, de qua vide s. Alphonsum de Ligorio de Cens. n. 22, Lefebure de Cens. disp. 1, q. 3, et Ventriglia Prax. Res. t. 1, adnot. 26, n. 6. Verum generatim loquendo, ait Bened. XIV de Syn. Dioec. l. 9, c. 15, n. 5: « in his in quibus a iure communi, a Conc. Trid., a Constitutionibus Apostolicis tributa est Episcopo iurisdictio super

regulares, potest illos etiam per censuras ecclesiasticas compellere. » Vide, praeter Clericatum de regul. discipl. 17, et Petra in Const. II Alex. II, t. 3, aliisque locis, Revue Théol. ser. 1, p. 525, et Analecta I. P. ser. 1, collect. 1307. Iure vero ecclesiastico ferendarum Censurarum potestatem habent Praelati vere *nullius* cum territorio separato, Moderatores ordinum Religiosorum, et generatim omnes, qui in externo foro ecclesiasticam iurisdictionem exercent. Haec potestas a Christo ipso collata nullis potest sive temporum adiunctis, sive malorum hominum artibus labefactari. Quoniam vero necesse est poenam cum peccatis metiri, quum ratio et aequitas id postulent, hinc sequitur Censuras, quae omnium gravissimae poenae sunt, in reos graviorum et enormium criminum, et contumaces irrogandas esse : et si ob culpam levem inferantur, irritae et nullae sunt, nisi forte culpa levis ob circumstantias, ex gr. ratione scandali aut periculi, quod immineat, viam parare ad graviora peccata facili negotio possit. Benedictus XIV de Syn. Dioec. lib. 10, cap. 1, num. 3, docet non solum excommunicationem, sed etiam « suspensionem a divinis, seu ab officio et beneficio, ad longum tempus, atque interdictum etiam personale, nisi partiale, sed integrum et totale, nec valide, propter culpam levem, nec prudenter propter lethalem, quae gravioribus non accenseatur, irrogari. »

Praeter culpam gravissimam et manifestam, necessaria quoque est multa et accurata circumspectio, ne quis temere sua potestate utatur. Quapropter plures viri sanctitate et doctrina illustres non dubitarunt quorumdam Antistitum statuta in

hoc genere reprobare, et sponte fassi sunt eorum nonnullos iisdem sanctionibus frequentius interdum fuisse usos, quam rectae disciplinae ratio exposceret; neque defuerunt, qui Constitutiones etiam Apostolicas reprehenderint, in quibus secundum morem illorum temporum quidquid fieri iuberent vel vetarent, poenam praesertim anathematis irrogabant adversus eos, qui non obtemperassent. Et revera s. Petrus Damiani Epist. 12 ad Alexandrum II ita scripsit: « Delinquit itaque quisquis ille est in illud Apostolicae Constitutionis Edictum, et aliquando levi quadam et perexigua offensione transgreditur, et continuo velut haereticus et tamquam cunctis criminibus teneatur obnoxius, anathematis sententia condemnatur. Et quum, dictante iustitia alia sit ultione plectendus, qui plus delinquit, alia qui minus excedit; hic graviter leviterque peccantibus aequa cunctis et indifferens poena solius scilicet anathematis irrogatur . . . Quamobrem si sanctae prudentiae vestrae placet, hunc morem de caetero a Decretalibus paginis amoveri praecipiat, et vel damni pecuniae, vel alterius cuiuslibet ultionis calculum in earum transgressione praefigat; ne quod aliis est ad tuitionis munimenta provisum, aliis ad perniciem proveniat animarum, » apud Benedictum XIV de Syn. Dioeces. cit. lib. 10 cap. 1, num. 4. Itaque ante oculos semper habenda est sapientissima illa moderationis regula, quam indicat Syn. Trid. sess. XXV, c. 3, et pluribus explicat Bened. XIV de Syn. Dioec. l. 10, c. 1, n. 4. Caeterum nobis propositum est ut vindicemus hac in re sanctae Ecclesiae catholicae disciplinam generalem, non autem ut pugnemus pro imprudentibus quorum-

dam factis, quae nec eidem disciplinae probata sunt.

Aliquando fit ut iniusta Censura fulminetur. S. Augustinus in can. Illud 87, c. 11, q. 3 ait: « Si quisquam fidelium fuerit anathematizatus iniuste, potius ei oberit qui fecit, quam qui hanc patitur iniuriam. » Unde iure Gelasius can. 47 eod. C. scripsit : « Si iniusta est, tanto eam curare non debet, quanto apud Deum et Ecclesiam eius neminem potest iniqua gravare sententia. Ita ergo ea se non absolvi desideret, qua se nullatenus perspicit obligatum. » Res ita se habet in foro interno ; at in foro externo nemo censuram vel iniustam Praelati sui debet contemnere marte suo, ac temere reprehendere, « ne etsi iniuste ligatus est, ex ipsa tumidae reprehensionis superbia, culpa, quae non erat, fiat, » ut ait Gratianus Can. Non solum 77 c. 11, q. 3. Cum enim omnis subditus potestati a Deo constitutae resistere prohibeatur, cum insuper nemini liceat in causa propria sibi ius dicere, profecto palam est, cur damnatus iniuste nequeat se innoxium declarare, aut solvere extrinsecus ab iniustis vinculis, sed opus habeat instar reorum ad sublimiores iudices provocare. Si autem censura veniat a S. Pontifice directe, quilibet eam servare cogitur, quoadusque eam Pontifex ipse rite abrogaverit.

§ 50.

De Excommunicatione.

Cathari et Albanenses, Wicleffus et Hussius, Lutherus et Iansenistae, multique eorum assentatores atque asseclae totis viribus elaborarunt, ut excommunicandi potestatem, quam Christus Ecclesiae suae tradidit, penitus ab ea eriperent, aut eam veluti nomen inane exhiberent, quod continendis in officio hominibus nihil admodum prodesse posset. Haec itaque potestas Ecclesiae eiusque Antistitibus divinitus data tanquam spiritualis gladius, et nervus Ecclesiasticae disciplinae, maxime tuenda est, id quod lib. 2, § 25 praestitimus. Restat itaque, ut de excommunicatione, aliisque Censuris Ecclesiasticis ea tradamus, quae in canonica disciplina, atque foro ecclesiastico usum habere possunt.

Iam vero excommunicatio alia maior, alia minor appellatur. Minor excommunicatio ea dicitur, qua irretitus a suscipiendis Sacramentis, obtinendisque Beneficiis arcetur. Contrahitur haec excommunicatio, ubi quis cum excommunicato maiori excommunicatione extra crimen communicat. Nam qui communicat in crimine criminoso, ut aiunt, maiori excommunicatione irretitur. At si Sacerdos minori excommunicatione obstrictus celebret, quamvis Eucharistiae Sacramentum suscipiat, non tamen irregularitatem incurrit, quod sancivit Gregorius IX cap. Si CELEBRET, de Clerico excomm. ministr.: « Si celebret minori excommunicatione ligatus, licet graviter peccet, nullius tamen irregularitatis notam incurrit. »

Excommunicatio maior gravissima omnium Censura est, per quam Christiani enormium criminum rei et manifesti a tota communione Ecclesiastica, tanquam Ethnici et publicani eiiciuntur, donec emendentur et Ecclesiae satisfaciant. Itaque excommunicati cadunt omni iure, quod per baptismum adepti erant. Speciatim vero remoti sunt: 1° A *bonis sacris*, id est susceptione et administratione Sacramentorum, participatione Sacrificiorum et communibus Ecclesiae suffragiis, indulgentiis, atque precibus. Interim vero cuilibet licet pro excommunicato preces privatas fundere, ut convertatur et vivat: hoc enim est merum caritatis officium, quod nullam in Sacris communionem inducit. 2° Remoti sunt a *bonis spiritualibus externis*, hoc est a beneficiis et dignitatibus ecclesiasticis, ab omni ecclesiastica iurisdictione et potestate, atque ab ecclesiastica sepultura. 3° Denique removentur a *bonis humanae societatis*, nempe ab omni commercio et communicatione non solum in sacris, sed etiam in civilibus. At Martinus V. in Extravag. Ad evitanda in Concilio Constantiensi edita, quam S. Antoninus retulit in Summa Theologica par. 3 tit. 25, cap. 3 rigorem antiquae disciplinae valde mitigavit, posito discrimine inter excommunicatos vitandos et toleratos, ex quo fit, ut illi priventur tum iurisdictione ecclesiastica, tum Sacramentorum administratione, excepto mortis articulo, quo valide absolvere possunt, tum solemnibus divinis officiis, quibus interesse, excepta concione, nequeunt; isti e contra iurisdictionem fori externi, nisi excipiatur, nullo pacto amittant, ac omnium Sacramentorum administratione valida gaudeant, et etiam licita, si a fidelibus, servatis debitis re-

strictionibus, ea requiratur. Accedit quod vitandi sepultura ecclesiastica privantur, et si ea donati fuerint, exhumandi sunt, si cadavera discerni adhuc possunt, et locus sacer pollutus remanet; tolerati e converso, licet in loco sacro sepeliri nequeant, quum Martinus V cit. Const. nullum voluerit favorem concedere ipsis toleratis, tamen si ea donentur, non inde locus polluitur, neque cadaverum exhumatio, secundum plures auctores, fieri debet. De conversatione in rebus profanis et de communicatione in divinis cum toleratis superius egimus.

Quicunque a proprio Episcopo excommunicatus est, ab ipso tantum, non ab alio quovis Episcopo absolvi, neque in communionem recipi potest. Nam recta regiminis ratio postulat ratas et fixas manere poenas, quibus una Ecclesia in sontes animadverterit, idque etiam Sacris Canonibus sancitum est. Quapropter Pontificale Romanum part. 3 de ordine excommunicandi et absolvendi praescribit: « Epistola Presbyteris per Parochias et etiam vicinis Episcopis mittatur, continens nomen excommunicati et excommunicationis causam, ne quis per ignorantiam alterius illi communicet. » Excipe tamen Romanum Pontificem, qui ob amplam potestatem, quam in universam Ecclesiam habet, excommunicatos quoscunque, ubi sibi visum fuerit, absolvere poterit et Ecclesiasticae communioni restituere.

§ 51.

De suspensione.

Alterum Censurarum genus suspensio est, per quam Clericus ab officio, vel beneficio, vel ab utroque suspenditur. Suspensio itaque differt ab Excommunicatione et Interdicto; his etenim et Laicus et Clericus ligari potest: Suspensio vero in Clericum duntaxat fertur. Quare Moniales, atque etiam Regulares, qui nullo Ordine initiati sunt, etsi privilegiis Clericorum fruantur, suspensione tamen, quatenus Censura est, non afficiuntur.

In primitiva Ecclesia usum huius censurae ab aevo usque martyrum viguisse iam liquet, quam promiscuis amplisque verbis vel abstinendi, vel interdicendi, vel prohibendi Patres indicare consueverunt. Deinde mos invaluit usu adhuc vigens suspensionem conceptis verbis decernendi vel ab officio, vel a beneficio, vel ab utroque. Suspensio ab officio est privatio usus officii clericalis. Hoc autem duplex est, ordinis et iurisdictionis; unde alia suspensio ab officio, est suspensio ab ordine, alia a iurisdictione; illa privat usu actuum ordinis, haec iurisdictionis; suspensio autem totalis ab officio privat utroque usu; partialis privat aliquibus, vel alicuius tantum ordinis actibus, vel ab aliqua tantum iurisdictione, vel iurisdictionis parte. Sic reperitur in iure partialis suspensio *a pontificalibus*, quae directe privat usu insignium episcopalium, *ab episcopalibus*, quae privat directe omni usu ordinis episcopalis, *a sacerdotalibus*, quae privat solo usu actuum sacerdotalium, tan-

dem *a divinis*, quae privat usu omnium actuum officii clericalis, tam intra quam extra ecclesiam. Suspensio a solo beneficio est, per quam Clericus, salvo ordinis et iurisdictionis usu, iure percipiendi fructus sui beneficii, eiusque administratione privatur. Suspensio denique ab officio simul et beneficio est, qua persona ecclesiastica tum usu potestatis Ordinis et iurisdictionis, tum etiam iure percipiendi fructus sui beneficii, eiusque administratione interdicitur, et est vel totalis, vel partialis. Quidam putant suspensionem ab officio includere suspensionem etiam a beneficio, quia beneficium datur propter officium. Qua in re videtur contraria sententia tenenda esse, propterea quod in iure suspensio ab officio et beneficio duae distinctae suspensiones sunt, nec altera alteram includit. Praeterea hac de re perspicuus est textus in cap. 10 de Purgatione Canonica.

Si suspensio absolute lata fuerit, nec qualis ea sit ex contextu legis, aut sententia intelligi possit, communiori Doctorum sententia generalis suspensio, ab officio nempe et a beneficio, habenda est, quia nulla inest ratio, cur suspensio ad unam potius quam ad alteram partem limitetur, sicuti etiam excommunicatio simpliciter lata de maiori excommunicatione intelligitur. Aliquando autem suspensio pro parte irrogatur, et quidem pro ea parte tantum servanda est, non item pro reliquis. Ita suspensus a iurisdictione, non ab usu Ordinis, poterit ea omnia agere, quae ad Ordinem spectant, nisi in aliquo actu iurisdictio necessaria foret, uti in excipiendis Sacramentalibus Confessionibus, quia sine iurisdictione absolutio evadit nulla.

Praeterea suspensio aut sine ullo tempore praefinito indici potest, aut ad certum tempus, puta ad annum, aut in perpetuum. Suspensio nullo certo tempore praefinita pro vera Censura habetur, quoniam medicinalis est, nam spem veniae offert statim ac reus ad bonam frugem redierit. Si vero ad certum tempus, vel in perpetuum lata fuerit, non est Censura, sed poena, quia sine ulla spe veniae permanet, donec statutum tempus elabatur. Haec autem suspensio, quatenus vera poena est, per dispensationem tollitur ab illo, qui eam irrogavit. Suspensiones tamen, quae per modum Censurae, vel poenae a iure communi impositae fuerint, ab Episcopis absolvi et relaxari nequeunt, utpote quibus derogando iuri communi nulla inest facultas. Verum ex Conc. Trid. sess. XXIV, cap. 6 de Ref.: « Liceat Episcopis in irregularitatibus omnibus et suspensionibus ex delicto occulto provenientibus, excepta ea quae oritur ex homicidio voluntario, exceptis aliis deductis ad forum contentiosum, dispensare. »

At vero suspensiones proprie dictae sine causa ferendae non sunt, quam etiam in scriptis exprimi oportet, et monitiones insuper praemittendae, nisi suspensio sit latae sententiae; tunc enim lex ipsa admonet, de quo supra diximus. Verum ex decreto Conc. Trid. sess. XIV, cap. 1, fas est Episcopo ex quacumque causa, etiam *ob crimen occultum* sibi cognitum atque perspectum, *quomodolibet etiam extraiudicialiter*, seu ex informata conscientia, nullis nempe actis iudicialibus confectis, Clericum a sacra Ordinatione repellere, aut etiam usu Ordinum, quibus initiatus est, interdicere.

Ex quo patet non excludi publica delicta, pro quibus tamen consultius esse putamus, ut iudicialiter procedatur, saltem summarie, quam ex informata conscientia, ex decis. S. C. C. 26 Feb. 1853, nisi crimen occultum coniunctum cum iis sit, aut magna difficultas ex iudiciali forma pertimescenda sit. Non defuerunt qui hanc Tridentini Concilii dispositionem impeterent aut perperam explicarent. Vide opus Episcopi Lucionensis « Des sentences épiscopales dites de conscience informée. Paris 1852, pag. 381 et seq. » apud quem agitatas reperies quaestiones: 1° An Episcopus possit suspendere extraiudicialiter a beneficio, circa quam affirmativam auctor hic sequitur sententiam; Bouix vero de Iud. lib. 2, pag. 354, negativam, cui adhaereo, defendit; 2° an Episcopus possit ex informata conscientia infligere etiam suspensiones perpetuas, et iure auctor affirmat cit. op. p. 340 et seq. Quae de Episcopo dicta sunt, ad Praelatum regularem, quoad suos subditos, aptari debent. An idem dici debeat de Vicario generali Episcopi, merito dubitari posse ait Giraldi, op. cit. p. 2, sect. 43. Caeterum Episcopus magna prudentia in hac re se gerere debet, nec rumoribus in vulgus diffusis, aut delationibus aures facile praebere, minusque fidem adhibere occultis, ac secretis quarumdam praesertim personarum accusationibus, quae odio, ira, ac zelotypia agunt.

Violatio suspensionis ab ordine, sive ea mera poena, sive proprie censura sit, irregularitatem inducit, nisi ignorantia, metus gravis, aut parvitas materiae excuset, siquidem utraque privat sacro ministerio, nec minus difforme, ac indecens

videtur, ut suspensus in poenam delicti divinis se ingerat, quam qui ob contumaciam censura suspensionis obstrictus, id faciat. Vide S. C. C. Lucion. 8 apr. 1848. Violans suspensionem a iurisdictione, vel a beneficio, seu aliam ab ordine diversam, licet non fiat irregularis, tamen aliis plectitur poenis, qua de re vide Thesaurum de Poenis cap. 2, v. Censura, c. 16 et 17, et v. Resignatio, c. 2.

§ 52.

De interdicto.

Postremum Censurarum genus est Interdictum, quod definitur « Censura, qua quibusdam locis, aut personis divina officia, Sacramenta et Ecclesiastica Sepultura interdicuntur. » Est igitur interdictum vel *locale*, quod locum ipsum, vel *personale*, quod personam, vel *mixtum*, quod locum et personam afficit. Praeterea locale Interdictum vel *generale* est, quod integram nationem, provinciam, regnum, civitatem, et extraneos qui inibi reperiuntur, complectitur; vel *particulare*, quo unus tantum locus, veluti una tantum Ecclesia, Sacrorum usu privatur. Interdictum etiam personale vel *generale* est vel *particulare: generale*, quum in totum Clerum vel populum infertur, et incolas solum respicit, ita tamen ut si Clerus interdicatur, eo nomine, neque Episcopus et Regulares, nisi exprimantur, neque populus contineatur, et vicissim interdicto populo, Clerus interdictus non censeatur: interdicta civitate interdicto episcopali, interdicuntur Regulares eiusdem

civitatis, qui faciunt unum corpus civitatis ex cap. auct. 4 de priv. in 6, nec non suburbia, quae ex iure communi ordinarii civitatis iurisdictioni subduntur : particulare autem illud est, quod unam pluresque personas certas et nominatim expressas percellit.

De Interdictorum origine et antiquitate quaestio est. Alii putant ignota fuisse interdicta ante S. Gregorium VII, qui anno 1073 apostolicam Sedem conscendit: alii ea tribuunt Alexandro III, qui an. 1139 Pontificatum obtinuit: alii denique Interdictorum originem multo antiquiorem faciunt, idque probare contendunt ex Canone Concilii Romani anno 863, quo decernitur: « Si quis dogmata, mandata, interdicta, sanctiones, vel decreta pro Catholica fide, pro ecclesiastica disciplina, pro correctione fidelium, pro emendatione sceleratorum, vel pro interdictione imminentium, vel futurorum malorum a Sedis Apostolicae Praeside salubriter promulgata contempserit, anathema sit. » Multi denique interdictorum exemplar valde luculentum, et apertum saeculo VI agnoscunt, dum comperta sancti Praetextati morte, qui in sua cathedrali Sede Rothomagensi anno 586, interfectus fuerat, omnes Rothomagensis Urbis Ecclesiae clausae fuerunt, ne populus divinis officiis interesse posset, donec s. Episcopi interfector detegeretur. Vestigia generalis interdicti in canonibus apostolicis priscos Ecclesiae mores ostendentibus se reperiisse affirmat Gagliardus Inst. Iuris. Can. t. 4, tit. 18, § 8.

Interdictum autem ad terendos contumaces multum conducit; sed visum est antiquae disciplinae severitatem cum prudenti moderatione con-

iungere. Itaque Innocentius III praeter parvulorum baptismum et morientium poenitentiam, permisit ut tempore Interdicti praedicatio Evangelii ad populum fieret, et pueris baptizatis confirmatio tribueretur; itemque ut Viaticum decedentibus, et Clericis qui Interdictum servaverunt, Ecclesiastica sepultura concederetur. Gregorius IX amplius permisit, ut in unaquaque hebdomada Missa privata, sed submissa voce, silentibus Campanis, et clausis Ecclesiae ianuis celebraretur, in qua Corpus Domini, quod decedentibus in poenitentia non negabatur, conficeretur. Denique Bonifacius VIII, in cap. Alma mater de Sentent. excomm. in 6 concessit, ut « tempore Interdicti ab homine vel a iure prolati, non tantummodo morientes, sed etiam viventes, tam sani etiam quam infirmi, ad poenitentiam licite admittantur; » exceptis tamen specialiter interdictis, nisi prius satisfecerint, vel idoneam cautionem de satisfaciendo dederint. Permisit insuper « ut singulis diebus in Ecclesiis et Monasteriis Missae celebrarentur, et alia dicerentur divina officia sicut prius; submissa tamen voce, et ianuis clausis, excommunicatis ac interdictis exclusis, et campanis etiam non pulsatis... In festivitate vero Natalis Domini, Paschae, Pentecostes, et Assumptionis Virginis gloriosae, campanae pulsentur, et ianuis apertis alta voce divina officia solemniter celebrentur, excommunicatis prorsus exclusis, sed interdictis admissis, modo qui causam interdicto dederint ad altare non accedant. » Martinus V ad praefatos solemnes dies Festum quoque Corporis Christi, atque eius Octavam adiunxit.

Interdicta ab omnibus observanda sunt: qui-

cumque ea violaverint gravissimis poenis afficiuntur, et si Clerici fuerint, irregularitatem incurrunt, a qua non possunt nisi a Summo Pontifice absolvi, cap. 18 de Sent. excomm. in 6. Regulares vero etiam exempti, qui interdictum generale, aut locale a S. Pontifice inflictum non servaverint, excommunicatione multantur. Regulares tenentur pariter servare interdictum generale locale ab Episcopo latum, quod eruitur ex Conc. Trid. sess. XXV, cap. 12, quo vetustis privilegiis derogatum est. Vide Petra in Const. 2 Anast. IV, et Const. 12 Martini V, tit. 40.

Praeter Interdictum hactenus explicatum, est etiam aliud, quod ab ingressu Ecclesiae dicitur, et ab aliquibus partiale Interdictum, ab aliis novum genus Interdicti appellatur. Interdictus itaque ab ingressu Ecclesiae non potest ibi divinis officiis participare, et « is, cui est Ecclesiae interdictus ingressus, cum sibi per consequens censetur in ipsa divinorum celebratio interdicta, irregularis efficitur, si contra interdictum huiusmodi divinis in ea se ingerat, » cap. 20 de Sent. excommun. in 6. Hoc interdicto ligatur etiam laicus, et sane in Canone Omnis utriusque sexus de Poenitentia et Remissionibus, Laicus qui semel in anno confessus non fuerit, et Eucharistiam in Paschate non perceperit, vivens ab ingressu Ecclesiae arceatur, et moriens christiana careat sepultura. » S. Ambrosius ob caedem Thessalonicam, in qua tot innocentes necati sunt, Theodosium Magnum Imperatorem ingressu Ecclesiae prohibuit. De interdicto ab ingressu Ecclesiae vide Suarez, disp. 35, sect. 4, et Lefebure, disp. 5, q. 3, concl. 2.

Affinis Interdicto videtur etiam *cessatio a divi-*

nis, per quam Clerici vetantur divina officia celebrare in Ecclesia, quae adulterio, homicidio, vel alio gravissimo crimine polluta fuerit. Non itaque infligitur ob criminis, quod iam patratum est, emendationem, ideoque proprie Censura non est, nec propria poena, sed simplex prohibitio, quia divina officia in ea cessant, ut populo salutaris terror, et criminis horror incutiatur. Antequam vero Ecclesia reconcilietur, si Clericus divina officia in ea celebraverit, gravem culpam contrahit, non tamen fit irregularis. Regulares vero excommunicantur, si cessationem a divinis violaverint, Clement. I. de Sentent. excomm. Vide s. Alphonsum loc. cit. n. 430.

§ 53.

De absolutione a censuris.

Saepe dictum est, et iterum dicamus oportet, duplex esse in Ecclesia forum, internum et externum; et Censura semel irrogata in utroque foro absolvenda et relaxanda est. Praeclare Innocentius III, cap. A NOBIS 28 de Sent. excomm.: « vinculum, quo peccator ligatus est apud Deum, in culpae remissione dissolvitur: illud autem, quo ligatus est apud Ecclesiam, cum sententia remittitur, relaxatur. » Confirmatur ex cap. CUM DESIDERES de Sent. excomm., ubi cautum est, ne excommunicatus per solam resipiscentiam absque absolutione habendus sit pro absoluto, et cap. QUA FRONTE de Appellat. idem declaratur de excommunicato et interdicto. Quod vero ad suspensionem pertinet, nonnulli Doctores dubitare visi sunt,

propterea quod cap. SAEPE de Elect. in 6 haec habentur: « Eo ipso sint et tandiu maneant ab officio et beneficiis quibuscumque suspensi, donec plane restituerint; » ubi Glossa addit: « impleta conditione, suspensio cessat per se ipsam. » Haec autem Glossae, non Canonis verba ita communiter explicantur, ut quamvis sublata contumacia videatur Ecclesiae satisfactum fuisse, poena tamen pro culpa sine absolutione non dimittatur. Huc spectat propositio ab Alexandro VII damnata, nempe: « Quoad forum conscientiae, reo correcto, eiusque contumacia cessante, cessant Censurae. »

Censurae vero, ut diximus, vel a Iudice, vel a Iure latae sunt. Itaque Censurae ab Episcopo, seu ab alio Iudice ecclesiastico latae, ab ipso Episcopo, vel Iudice, qui eas irrogavit, per se aut per idoneum Sacerdotem absolvendae, et in foro externo per eosdem Episcopum, vel Iudicem sunt relaxandae.

Quod vero pertinet ad Censuras latae sententiae, haec recepta regula est: si Summus Pontifex, aut Canonis Conditor earum absolutionem sibi expresse non reservaverit, ab Episcopo, vel etiam a quocumque Sacerdote ad excipiendas Confessiones approbato unusquisque absolvi potest, quam regulam Innocentius III, cap. 29 de Sent. excomm. expresse tradidit his verbis: « Quia tamen Conditor Canonis eius absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis relaxandi. » In iis vero, quas Summus Pontifex, aut alius Canonis Conditor sibi reservavit, nemo absolvere potest, nisi ab ipso Summo Pontifice absolvendi facultatem obtinuerit, excepto mortis articulo, in quo ex Concil. Trid.

sess. XIV, cap. 7 de Poenit. « Nulla est reservatio in articulo mortis, atque ideo omnes sacerdotes quoslibet poenitentes, a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt. » Quivis itaque sacerdos, quamvis non approbatus, et etiam vitandus, absolvere potest, imposito tamen onere infirmo, ut, si convaluerit, sistat se superiori, mandatum humiliter recepturus, et satisfacturus, prout iustitia suadebit, sub poena in eamdem sententiam, ipso facto relabendi, ut ait Bonifacius VIII, cap. Cum eos de Sent. excom. Absolutiones vero Censurarum latae sententiae ad forum internum pertinere solent, sed cum favores principis ampliari debeant, non est cur ad forum tantum internum restringantur, ut ait s. Alphonsus l. 7. n. 80. Verum si fuerint reservatae, auctoritas seu delegatio legitimi Superioris requiritur, ut iam dictum est; in ea autem delegatione censetur concessa quoque relaxatio in foro externo, nisi adiuncta sit clausula, quae a Summis Pontificibus adiungi solet: « dummodo casus ad forum externum deducti non fuerint, nec facile futurum sit, ut deducantur. »

Censurarum reservatio inducta fuit, ut canonica disciplina magis in tuto collocaretur, vel ut superioribus honor servaretur, et ut facilius populus corrigeretur, atque opportuna a prudentioribus remedia adhiberentur. Extra mortis casus, alii existunt, in quibus censurae absolutio ab aliis, quam a superiore, cui reservata est, licite ac valide dari potest. Episcopis itaque licet « in quibuscumque casibus occultis, etiam Sedi Apostolicae reservatis, delinquentes quoscumque sibi subditos, in Dioecesi sua per se ipsos, aut Vicarium ad id specialiter deputandum, in foro conscientiae gratis absolvere, »

ut statuit Concil. Trident. sess. XXIV, cap. 6. De hoc decreto nonnulla hic animadvertenda sunt. Ac 1° animadverto potestatem hanc non se extendere ad censuras Apostolicae Sedi post Conc. Trident. reservatas. Giraldi op. cit. p. 2, sect. 132 plures refert S. C. C. decisiones, quae hanc veritatem confirmant. Exstat S. Poenitentiariae responsum 18 Nov. 1839. Item S. Officium episcopo Petrocoriensi et Sarlatensi in Gallia exposcenti « Utrum casus qui novis SS. Pontificum constitutionibus post Conc. Trid. fuerint Sedi Apostolicae reservati, comprehendantur in cap. 6, sess. XXIV de ref. eiusdem Concilii, saltem si novis in constitutionibus non adsit clausula derogatoria, ita ut si eiusmodi casus sint occulti, Episcopus ab iis absolvere possit, sive per se, sive per alios sacerdotes ab ipso delegandos? » die 19 Iulii 1860 rescripsit: « Negative, et dentur decreta S. C. Concilii quorum unum sub anno 1589, nempe, reservationes casuum de novo post Concilium non comprehenduntur in cap. 6. sess. XXIV de Ref., et praesertim super clausura Monialium, et alterum sub annum 1595 scilicet: nosse debet Episcopus facultatem absolvendi sibi tributam decreto cap. 6, sess. XXIV non extendi ad casus, qui novis SS. Pontificum constitutionibus post Concilium Tridentinum fuerint Sedi Apostolicae reservati. » Hinc fit ut Episcopi speciali indulto indigeant, ut ab hisce casibus reservatis absolvere suos subditos valeant. Verum in facultatibus, quibus Episcopi, aliique locorum ordinarii, pro casibus reservatis, augeri solent, « excipiendos semper in posterum et exceptos esse habendos casus in Bulla Bened. XIV, quae incipit « Sacramentum Poenitentiae »

decrevit S. Officium die 27 Iunii 1866. Animadverto 2° facultatem hanc episcopis tributam supponere occultum esse delictum, nec ad forum contentiosum deductum. Dicitur deductum ad forum contentiosum, quando iudici delatum est. Sed quando nam dicatur occultum, auctores non consentiunt, ut videre est in Lucion. cit. § Esto. Nobis ea arridet sententia, quae statuit occultum dici delictum, quod nullo pacto demonstrari potest, et Dei solum iudicio permittitur. Vide Bened. XIV Inst. Eccl. 87, n. 40. Si delictum, alias occultum, deductum fuerit ad forum contentiosum, non tamen probatum, adeoque reus absolutus fuerit, sive definitive tamquam repertus innocens, sive ex hactenus deductis a processu, vel ab observatione iudicii, seu tamquam non repertus culpabilis nec de iure punibilis, vel stantibus rebus prout stant, veluti occultum habetur, et Episcopus dispensare potest, vi cit. decreti. Verum remanet publicum, si reus fuit tantum libertati relictus, interposita conditione, vel cautione de se repraesentando. 3° Animadverto Episcopum posse, iuxta communem, ut ait S. Alphonsus, sententiam, a censuris reservatis etiam publicis absolvere eos, qui impediuntur, quominus S. Sedem adeant, ita quidem ut si impedimentum perpetuum sit, iam non teneantur dein se praesentare S. Sedi, teneantur tamen qui impedimentum habent non perpetuum. Vide Devoti Inst. Can. L. 4, tit. 21, § 4, et decis. S. Officii 18 Iulii 1860 ad dubium 2. « An impediti adire Romam in persona, teneantur adire saltem per epistolam, aut procuratorem ad absolutionem a casibus Sedi Apostolicae reservatis impetrandam :» reposuit: « Consulat probatos auctores, in-

ter quos S. Alphonsum Mariam de Ligorio. » Porro Sanctus hic lib. 7, n. 84 haec habet : « Existente impedimento adeundi Papam, restituitur potestas ordinaria non iam vi Concilii Tridentini, sed vi iuris ordinarii » ex quo principio concludit impeditos adire Romam non teneri adire per epistolam aut per procuratorem ad obtinendam absolutionem « quia, ait, ius non obligat reum, nisi ut personaliter adeat Papam, unde si id praestare nequit, ad illud non tenetur. Praeterea obtinere a Poenitentiaria absolutionem est privilegium, sed privilegia, utpote favorabilia, nullam inducunt obligationem iis utendi. » Confer Rev. Théol. l. c. p. 66 et seq. Non defuerunt, qui traderent eodem modo posse absolvere confessarium, si censuratus impediatur, quominus se praesentet Episcopo pro absolutione a censuris Sedi Apostolicae vel Episcopo reservatis. Verum praxis vult, ut ad Episcopum vel ad delegatum ab eo recursus fiat, saltem per litteras, ad obtinendam facultatem absolvendi. 4° Animadverto, quam Tridentinum cit. decreto Episcopis concesserat facultatem, Regularibus etiam pro suis subditis datam esse ex concessione facta post Tridentinum; an autem extendi haec potestas ad casus etiam publicos possit, ducto argumento ex doctrina de impeditis perpetuo adire Romam, et ex privilegiis, quaestio salebrosa est, in qua ii ipsi qui consentiunt in agnoscenda ampla Regularium in hac re potestate, dissentiunt valde in ea determinanda. Vide Tamburinium Theol. Mor. tract. de Cas. res. c. 11, Did. ab Arag. de cas. tract. 2, c. 3, S. Alphonsum de Ligorio l. 7, n. 100 et Bouix de Iur. Reg. t. 2, p. 622.

At vero censura irretiti, veluti excommunicati dum viverent, etiam post mortem ab Ecclesia pacem non obtinent, nisi postquam ab eadem absolutionem, seu Censurarum relaxationem impetraverint; nam « quantacumque poenitentiae signa praecesserint, si tamen morte praeventus absolutionis non potuerit beneficium obtinere, quamvis absolutus apud Deum fuisse credatur, nondum tamen habendus est apud Ecclesiam absolutus. Potest tamen et debet ei Ecclesiae beneficio subveniri, ut si de ipsius viventis poenitentia per evidentia signa constiterit, defuncto etiam absolutionis beneficium impendatur. » Innocentius III. cap. 28 de Sent. excomm. Haec autem absolutio vita functis data eorum saltem memoriae admodum prodest, eo quod ecclesiastica sepultura donantur, atque Ecclesiae precibus et fidelium communioni restituuntur.

Praeterea in Censuris dantur etiam absolutiones *ad cautelam:* 1° Cum incertum, num aliquis ob factum, vel commissum censuram contraxerit. 2° Cum agitur de gratia et favore alicui impertiendo, cuius adeptioni Censura a iure lata et ignorata impedimentum afferret, ob eamque causam, ne quis concessis favoribus et gratiis careat, ea absolutio ad cautelam in omnibus rescriptis et Bullis Apostolicis tribuitur. Sic etiam Sacerdotes in administrando Poenitentiae Sacramento eamdem absolutionem a Censuris praemittunt, antequam a peccatis absolvant. Est etiam absolutio *ad reincidentiam*, seu ad certum tempus, certumque actum, adeo ut tempore elapso, actuque confecto, absolutus censura iterum irretiatur.

§ 54.

De depositione et degradatione.

Hactenus de Censuris; nunc de poenis Ecclesiasticis agendum est. In veteri Ecclesiae disciplina nullum inter depositionem et degradationem discrimen fuisse videtur. Canones siquidem antiqui promiscuum depositionis et degradationis vocabulum usurparunt, nullumque exstat aevo martyrum, de ritu externo degradationis monumentum. A Constantini M. tempore mos paullulum invaluit, ut suas ipsi Episcopi sententias, nedum implorato brachio saeculari, exsequerentur, sed clericos etiam iure depositos, ritu publico, aliquando, attenta contumacia, degradarent, mox in manus laicae potestatis continuo traderent, legitimis poenis, citra sanguinem comprimendos. Nunc vero una ab altera maxime distat; depositio enim est poena ecclesiastica, qua Clericus perpetuo privatur, vel omnimode a beneficio, officio, et ordine, vel partiatim, aut exercitio suorum Ordinum, aut officio, aut beneficio, retentis tamen privilegiis Clericalibus Canonis, et Fori. Itaque depositio ad suspensionem accedere videtur, in eo tamen discrepat, quod suspensio non sit perpetua, quum veri nominis censura sit. Degradatio autem, quae etiam realis, actualis, et solemnis depositio appellari solet, est poena, qua Clerico detrahuntur insignia clericalia singulorum Ordinum a summo ad novissimum, abraditur etiam clericalis tonsura, et perpetuo privatur omni usu Ordinis, omnique iurisdictione, ministerio, officio et beneficio ec-

clesiastico. Denique privatur privilegiis Clericalibus Canonis quoque et Fori, ita ut in posterum potestati civili in omnibus tanquam laicus subiiciatur.

Itaque potiora discrimina, quae depositionem inter et degradationem intercedunt, haec sunt: 1° Depositio fieri etiam potest a Vicario Generali; degradatio autem ab uno Episcopo facienda. 2° In Depositione non requiritur vel Episcoporum, vel Dignitatum, vel Sacerdotum numerus, qui ad degradationem necessarius est, ex Concil. Trid. sess. 13, cap. 4 de reform. 3° In Depositione potest vel officio, vel beneficio, vel Ordinis usu separatim privari; sed in degradatione tria illa simul amittuntur. 4° Depositio non privat privilegiis Canonis et Fori; degradatio autem utrumque tollit. 5° Depositus Curiae Seculari non subditur: degradatus vere eidem Curiae traditur. 6° Depositus in proprium gradum ab Episcopo, degradatus autem ab uno Romano Pontifice restitui potest.

Depositio, utpote poena gravis, non est nisi ob grave delictum irroganda; degradatio autem, quae omnium gravissima poena est, infligitur propter quaedam enormiora crimina, quae in iure speciatim expressa habentur; sunt autem 1° haeresis, et apostasia a fide saltem cum pertinacia, 2° falsificatio litterarum Apostolicarum, 3° gravis contumelia, vel calumnia, et conspiratio in sui Episcopi necem; 4° assassinium, 5° nefandum crimen non semel admissum, 6° sollicitatio ad turpia in Sacramentali Confessione, 7° celebratio Missae, aut exceptio Sacramentalis Confessionis sine Ordine Sacerdotali, 8° falsificatio sive erogatio falsae monetae aureae vel argenteae, et verae monetae deton-

sio in Italiae provinciis, 9° furtum sacrilegum Sanctissimae Eucharistiae vel Sacrae Pyxidis, etiam sine divinis particulis, et 10° denique procuratio abortus foetus animati. Itaque Clerici propter haec enormia crimina degradati Magistratibus traduntur; ob alia vero crimina, etsi gravissima, non degradantur, sed pro qualitate criminum aliis debitis poenis multantur.

Vide Ben. XIV. Const. Quam grave 2 Aug. 1757.

§ 55.

De laica et peregrina Communione.

Omnes consentiunt communionem tum laicam, tum peregrinam duplex poenarum genus fuisse, quibus in veteri Ecclesiae disciplina Clerici afficiebantur, sed in iis poenis singillatim determinandis valde dissentiunt. Bellarminus de Eucharistia lib. 4, cap. 24, laicam communionem fuisse existimat Communionem sub una tantum specie « quae in poenam gravis alicuius delicti olim dabatur Clericis, ablata eis communione clericali. » Quae quidem opinio communiter non probatur, quum certum sit olim etiam laicos sub utraque specie communionem percepisse. Lindanus, aliique laicam communionem fuisse putant, quam Clerici depositi non intra Sanctuarium, in quo reliqui Clerici communicant, sed extra sacros cancellos cum laicis accipiebant. Verum non videtur ex solo loco, ubi Eucharistia sumebatur, laicam communionem aestimandam esse; enimvero quum Presbyter aegrotans in suis aedibus communicatur,

eam laicam communionem fuisse nullo modo dici potest. Petrus de Marca, et Cardinalis Bona Rerum Liturgicarum lib. 2, cap. 19, aliique rectius existimant laicam communionem nihil aliud fuisse, quam veram degradationem, per quam Clerici ob delicta patrata omni gradu et officio, omnibusque clericalibus privilegiis privabantur, adeoque ad communionem laicam redigebantur, et cum solis laicis communicabant.

Quam veteris Ecclesiae disciplinam Apostolica Sedes, praesertim in Galliis, sequuta est. Quum enim postremis elapsi seculi annis in maxima illa sacrarum humanarumque rerum perturbatione multi Sacerdotes ex utroque Clero impetu tempestatum abrepti, sceleribus et flagitiis se contaminassent, dein vero cum ibidem res publicae atque etiam religiosae in ordinem adduci coepissent, eorum plures superiorum enormitatum dolore ac poenitentia ducti ad Apostolicam Sedem confugerunt enixe rogantes veniam, et vehementer exoptantes cum reliquis fidelibus Catholicae unitati iterum consociari. Itaque Sancta Sedes, quum id ad Ecclesiae pacem et Catholicae unitatis bonum maxime conducere intelligeret, « proprio uniuscuiusque Oratoris Episcopo gratiam et communionem cum Apostolica sede habenti facultatem communicavit, Oratorem ipsum, dummodo indubia poenitentiae signa exhiberet, a poenis et censuris ecclesiasticis, a recessu a statu clericali, sacrilegiis, attentatibus, et excessibus admissis, Apostolica auctoritate, in utroque foro absolvendi in forma Ecclesiae consueta, iniuncta pro modo culparum poenitentia salutari, aliisque iniunctis de iure iniungendis, firmis quoad eumdem Oratorem tam

irregularitate ex praemissis et praemissorum occasione contracta, quam inhabilitatione ad quodcunque Sacrorum Ordinum exercitium, atque ad quaevis ecclesiastica officia et beneficia seu obtenta, sive assequenda, et ad illorum emolumenta et fructus ex iisdem quoquo modo percipiendos. » Denique declaratur et decernitur: « eumdem Oratorem ad simplicem laicorum communionem hoc ipso traductum, nec non omnibus iuribus et privilegiis clericalibus prorsus spoliatum remanere. » Itaque etiam aetate nostra Clerici criminosi omni gradu et officio deiecti, ac usu Ordinum, omnibusque iuribus et clericalibus privilegiis expoliati, ad laicam communionem traducuntur.

Communio autem peregrina erat alterum poenae canonicae genus, quo Clerici in veteri Ecclesiae disciplina mulctabantur. Quid vero fuerit, variae et discrepantes sunt Doctorum sententiae. Bellarminus communionem peregrinam eamdem ac laicam fuisse putat, sed fallitur, eo quod Clericis ad laicam communionem redactis nulla spes remanebat pristini gradus recuperandi, sed Clerici ad communionem peregrinam traducti, peracta poenitentia, ex can. 2. Concilii Agathensis « suum gradum dignitatemque recipiebant. » Glossator Gratiani contendit, nomine communionis peregrinae significari communionem, quae nonnullis Clericis criminosis in exitu vitae dari consuevit, dum nempe de hoc mundo peregrinabantur, inepta quidem interpretatio, non enim qui moritur, sed qui vivit amissum gradum ac dignitatem recipere potest. At aliis huiusmodi opinionibus in medio relictis, verior, aut certe probabilior sententia est, Clericos ad communionem peregrinam traductos

de bonis quidem Ecclesiae vixisse, et interim ab omnibus officiis clericalibus exclusos fuisse. Cur autem ea communio dicta sit peregrina, intelligi facile poterit, si praenotamus Clericos, qui in alienas Dioeceses peregrinabantur sine litteris proprii Episcopi, quibus de eorum fide et moribus constaret, recipiebantur quidem, ac etiam, si egerent, de bonis Ecclesiae alebantur, sed ab officiis Clericalibus et a communione precum removebantur. Itaque Clerici ob aliquod delictum in suas Ecclesias ad conditionem peregrinorum reducebantur: quae poena communio peregrina dicta est, in qua manebant, donec de crimine admisso poenitentiam egissent. Confer, si vis, Born de Communione peregr. Lipsiae 1742.

Et hic Institutionibus Canonicis finem facimus, parati quemcunque errorem in quem lapsi simus corrigere.

HOC VERO OPUS QUALECUMQUE SIT

DEIPARAE AB ANGELO SALUTATAE

IN SANCTA LAURETANA AEDE

DAMUS DONAMUS DICAMUS

INDEX

CAPUT III.

DE IUDICIIS

CAPUT IV.

DE POENIS ECCLESIASTICIS

V. De mandato Excell.mi D. D. Archiep.
Th. Ioseph Ghiringhello.

IN CORSO DI STAMPA

SEPTIMII M. VECCHIOTTI

TRACTATUS CANONICUS

DE MATRIMONIO

EX OPERE

CARDINALIS IOANNIS SOGLIA

EXCERPTUS

ET AD USUM PAROCHORUM ET CONFESSARIORUM

ACCOMMODATUS

Additis Appendicibus
De Impedimentis civilibus Matrimonii
de Formulis supplicum precum
ac de caeteris Sacramentis